

บทที่ 4

ผลการวิจัย



ผลการวิจัยครั้งนี้แบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ความเชื่ออาถรรพตามแนวคิดพุทธศาสนา จริยศาสตร์สตรีนิยม การศึกษาทางเลือก และประชาสังคม

ตอนที่ 2 แนวทางจัดการศึกษาเพื่อความเชื่ออาถรรพตามแนวคิดพุทธศาสนา จริยศาสตร์สตรีนิยม การศึกษาทางเลือก และประชาสังคม

ตอนที่ 3 แนวทางพัฒนาการจัดการศึกษาเพื่อความเชื่ออาถรรพในสังคมไทย

รายละเอียดของผลการวิจัยในแต่ละตอนมี ดังนี้

ตอนที่ 1 ความเชื่ออาถรรพตามแนวทางพุทธศาสนา จริยศาสตร์สตรีนิยม การศึกษาทางเลือก และประชาสังคม

1. ความเชื่ออาถรรพตามแนวคิดพุทธศาสนา

ความเชื่ออาถรรพตามแนวคิดพุทธศาสนา ในพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2538) ให้คำแปลคำว่า “อาถรรพ” (อ่านว่า อา-ทะ-ระ) ว่า ความเชื่อเพื่อความเอาใจใส่ ซึ่งเป็นคำกริยาของความกรุณา ซึ่งคำว่า “กรุณา” แปลว่า ความสงสารคิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ ความห่วงใย เมื่อเห็นผู้อื่นมีทุกข์ คิดหาทางช่วยเหลือปลดทุกข์ของเขา (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต, 2538 : 7) และจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิตามแนวคิดพุทธศาสนาถึงความหมายของคำว่าเชื่ออาถรรพตามแนวคิดพุทธศาสนา ผู้ทรงคุณวุฒิฯ มีความเห็นร่วมกันว่าความเชื่ออาถรรพหมายถึง เมตตาและกรุณา ซึ่งคำว่า “เมตตา” แปลว่า ความรัก ความปรารถนาให้เขามีสุข แม้ไม่ตรีจิตคิดจะให้สัตว์ทั้งปวงเป็นสุขทั่วหน้า (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต, 2538 : 7) ดังนั้น ความเชื่ออาถรรพตามแนวคิดพุทธศาสนาจึงหมายถึง เมตตา กรุณา ในหลักพรหมวิหาร 4 หรืออัปมัชฌา 4

“คำว่าเอื้ออาทรมาจากคำว่า อาทะระ คืออาทร คำโดยตรงอยู่แล้ว แต่มันเป็นกริยาของความกรุณา...เอื้ออาทรหรือเอื้อเพื่อเกื้อกูลก็อยู่ในกรอบขอบข่ายของความกรุณา เป็นหนึ่งในสี่ของพรหมวิหารธรรมหรืออัมปมัญญา” (พระเทพวิสุทธิกวี, สัมภาษณ์, 22 พฤศจิกายน 2547)

“ความหมายของความเอื้ออาทรอยู่ในพรหมวิหาร ธรรมะเป็นที่อยู่อาศัยของผู้หลักผู้ใหญ่ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ความเอื้ออาทรมันต้องมีครบ...คำว่าเอื้ออาทร เอื้อหมายถึงเอื้ออำนวยให้เราได้รับประโยชน์ อาทร อาทะระ นี้แปลว่าการเกื้อกูล เอื้ออาทรก็คือความเกื้อกูล ตรงกับความกรุณา...เรื่องเอื้ออาทรคงไม่เกินหลักพรหมวิหาร และหลักสังคหัตถ์” (พระสุธีรญาณ, สัมภาษณ์, 15 ตุลาคม 2547)

“ความเอื้ออาทรในหลักพุทธศาสนา หลักพรหมวิหาร 4 ก็คลุมไปแล้ว ความเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา...หลักพรหมวิหารเป็นหลักที่ตรงกับความเอื้ออาทร แต่มันยังมีมากกว่านั้น แต่ต้องสรรหา หลักคำสอนของพุทธศาสนามีมาก แต่ที่เห็นชัดก็พรหมวิหาร 4” (พระมหาประเสริฐ ธีรธมฺโม, สัมภาษณ์, 18 พฤศจิกายน 2547)

“ความเอื้ออาทรในพุทธศาสนาอาจจะไปตรงกับหลักธรรมจำนวนหนึ่งที่น่าจะตรงแน่ ๆ ก็คือ เมตตา กรุณา คำว่าเมตตาถ้าแปลเป็นไทย แปลว่าการมองว่าผู้อื่นเป็นมิตรเป็นสหาย...เมตตามันน่าจะตรงกับเอื้ออาทร พอบวกกรุณาคือช่วยด้วย ก็ยิ่งชัดมาก ตรงอยู่กับสองคำนี้” (สมภาร พรมทา, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2547)

“ความเอื้ออาทรเป็นตัวคุณธรรมที่นำไปปฏิบัติ ถ้าในพรหมวิหารก็อยู่ในเมตตา กรุณา” (พระศรีปริยัติโมลี, สัมภาษณ์, 18 ตุลาคม 2547)

ความเมตตาและกรุณาในหลักพรหมวิหาร 4 และอัมปมัญญา 4 นั้น มีความต่างกันที่ระดับของขอบเขต ซึ่งหลักพรหมวิหาร 4 คือ ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤดีที่ประเสริฐบริสุทธิ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤดี จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2538 ก : 148) ส่วนหลักอัมปมัญญา 4 คือ ธรรมที่พึงแผ่ออกไปในสัตว์มนุษย์ทั้งหลายอย่างมีจิตใจสม่ำเสมอทั่วกัน ไม่มีประมาณ ไม่จำกัดขอบเขต (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543 : 852) ดังนั้น เมตตา กรุณา จึงมีความหมาย 2 ระดับ คือจำกัดขอบเขตและไม่จำกัดขอบเขต มนุษย์สามารถมีเมตตา กรุณาต่อมนุษย์และสัตว์ที่ใกล้ตัวและไกลตัวอย่างกว้างขวางสม่ำเสมอ ไม่จำกัดขอบเขต

“ในทางพุทธศาสนาจำแนกไว้ 2 ระดับ ถ้าระดับพรหมวิหารหมายถึงคนที่อยู่ใกล้ ๆ พอมองเห็นกัน เอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน สงเคราะห์อนุเคราะห์กัน เหล่านี้อยู่ในกรอบขอบข่ายเดียวกันหมด...ที่นี้กรุณานี้มันหมายถึงมีขอบเขตจำกัด เช่น เรามองเฉพาะตั้งแต่คนในครอบครัว คนในจังหวัด ไปถึงคนในชาติเรา แต่ถ้าเป็นอัปมัญญาหมายความว่าเพื่อแผ่ได้ทั่วโลก ต้องเอื้อเพื่อแผ่ส่งเคราะห์แก่คนได้ทั่วโลก กรอบขอบข่ายก็อยู่ตรงที่ความกรุณาตัวเดียว ขยายผล กว้าง หรือแคบ จำกัดขอบเขตต่างกันระหว่างพรหมวิหารกับอัปมัญญา” (พระเทพวิสุทธิกวี, สัมภาษณ์, 22 พฤศจิกายน 2547)

ความเอื้ออาทรตามแนวคิดพุทธศาสนามีสาระดังนี้

1) เป้าหมายของความเอื้ออาทร

เป้าหมายของความเอื้ออาทรตามแนวคิดพุทธศาสนา แสดงจากหลักและพุทธพจน์ ดังนี้

หลักพุทธคุณ หรือคุณของพระพุทธเจ้า 3 ประการ คือ พระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ และพระมหากรุณาคุณ ซึ่งพระมหากรุณาคุณเป็นลักษณะสำคัญของพุทธศาสนา ดังที่พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2541:1) เสนอว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเมตตาการุณย์ พระพุทธเจ้ามีพระคุณข้อใหญ่ประการหนึ่ง คือ พระมหากรุณา ชาวพุทธทุกคนได้รับการสั่งสอนให้มีเมตตาการุณา ให้ช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นด้วยกายวาจา และมีน้ำใจปรารถนาดี แม้แต่เมื่อไม่ได้ทำอะไรอื่น ก็ให้แผ่เมตตาแก่เพื่อนมนุษย์ตลอดจนสัตว์ทั้งปวง ขอให้อยู่เป็นสุขปราศจากเวรภัยกันโดยทั่วหน้า

ในจุดหมายของพุทธศาสนาในหลักอรรถ หรือประโยชน์ 3 แบ่งจุดหมายตามลำดับความรับผิดชอบหรือความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์เป็น 3 ประการ คือ 1) อัตตัตถะ ประโยชน์ตน 2) ปรัตถะ ประโยชน์ผู้อื่น 3) อุกยัตถะ ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย หรือประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งปรัตถะ ประโยชน์ผู้อื่นคือการช่วยเหลือเกื้อกูลสนับสนุนผู้อื่นให้บรรลุประโยชน์ หรือเข้าถึงจุดหมายแห่งชีวิตของเขาในระดับต่าง ๆ (ประโยชน์ขั้นต้น, ประโยชน์ขั้นสูงขึ้นไป และประโยชน์สูงสุด) ประคับประคองให้เขาสามารถพึ่งตนเองได้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) 2543:599)

และเมื่อครั้งพระพุทธเจ้าส่งพระอรหันต์ 60 รูป ไปประกาศศาสนา ทรงมีพุทธพจน์ว่า “ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์...”(พระวินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 1 เล่ม 4 ข้อ 8 หน้า 40)

จากหลักและพุทธพจน์ข้างต้น แสดงว่า เป้าหมายของความเอื้ออาทรตามแนวคิดพุทธศาสนา คือ การพัฒนามนุษย์ให้เป็นผู้มีเมตตากรุณาที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น ด้วยกาย วาจา และใจที่ปรารถนาดี โดยการช่วยเหลือสนับสนุนผู้อื่นทั้งคน สัตว์ และสรรพสิ่งให้บรรลุประโยชน์หรือเข้าถึงจุดหมายแห่งชีวิตในระดับต่าง ๆ ทั้งประโยชน์ขั้นต้น ประโยชน์ขั้นสูงขึ้นไป และประโยชน์สูงสุด

2) ความหมายของความเอื้ออาทร

ความหมายของความเอื้ออาทร หมายถึงคุณธรรมที่เกิดจากการพัฒนาความเมตตากรุณาขึ้นใน ควณมนุษย์ ก่อให้เกิดการมีกาย วาจา และจิตใจที่ช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นให้บรรลุประโยชน์ในระดับต่าง ๆ และมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทั้งสัตว์และพืชอย่างเกื้อกูลกัน โดยมีหลักธรรมที่สำคัญ ได้แก่ พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 และเบญจธรรม เป็นต้น

3) องค์ประกอบของความเอื้ออาทร

องค์ประกอบของความเอื้ออาทรตามแนวคิดพุทธศาสนานั้น แสดงออกในหลักธรรมต่าง ๆ คือ พรหมวิหาร 4 และสังคหวัตถุ 4 และเบญจธรรม

พรหมวิหาร 4 ประกอบด้วย 1) เมตตา ความรักใคร่ ปรารถนาดีอยากให้เรามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า 2) กรุณา ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจใน อันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ 3) มุทิตา ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตห่อใจสันทัด กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอย ยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญอกงามยิ่งขึ้นไป 4) อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ใน ธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา ผู้ดำรงในพรหมวิหาร ย่อมช่วยเหลือมนุษย์สัตว์ทั้งหลายด้วยเมตตา กรุณาและย่อมรักษาธรรมไว้ได้ด้วยอุเบกขา ดังนั้น แม้จะมีกรุณาที่จะช่วยเหลือปวงสัตว์ แต่ก็ต้องมี อุเบกขาด้วยที่จะมิให้เสียธรรม พรหมวิหารมีในผู้ใด ย่อมทำให้ผู้นั้นประพฤติปฏิบัติเกื้อกูลแก่ผู้อื่น ด้วย สังคหวัตถุเป็นต้น (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2538 ก.: 148-149)

สังคหวัตถุ 4 ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว คือยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี หลักการสงเคราะห์ ประกอบด้วย 1) ทาน การให้ คือ เอื้อเพื่อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วย สิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน 2) ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ วาจาเป็นที่รัก วาจาพูดดีมี น้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ คือกล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความ รักใคร่นับถือตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจงใจให้นิยมยอมตาม

3) อัถดงริยา การประพุดิประโยชน์ คือ ขวนขวยช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม 4) สมานัตตดา ความมีตนเสมอ (คำแปลนี้ถือตามทีแปลกันมาเดิม แต่ตามคำอธิบายในคัมภีร์ น่าจะแปลว่า “ความมีตนร่วม” โดยเฉพาะมุ่งเอาร่วมสุขร่วมทุกข์) คือ ทำตนเสมอคั่นเสมอปลาย ปฏิบัติสมำเสมอกันในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยร่วมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ นุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2538 ก.: 167-168)

เบญจธรรม คุณธรรม 5 ประการ เป็นธรรมเกื้อกูลแก่การรักษาเบญจศีล ผู้รักษาเบญจศีลควรมีไว้ประจำใจ ประกอบด้วย 1) เมตตาและกรุณา ความรักใคร่ปรารถนาให้มีความสุขความเจริญและความสงสารคิดช่วยให้พ้นทุกข์ 2) สัมมาอาชีวะ การหาเลี้ยงชีพในทางสุจริต 3) กามสังวร ความสังวรในกาม 4) สัจจะ ความซื่อสัตย์ ความซื่อตรง 5) สติสัมปชัญญะ ระลึกได้และรู้ตัวอยู่เสมอ(พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2538 ก.: 195-196)

4) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเอื้ออาทร

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเอื้ออาทรตามแนวคิดพุทธศาสนา แบ่งเป็น 2 ด้าน เป็นปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ดังนี้

ปัจจัยภายในตัวบุคคล คือ โยนิโสมนสิการ การทำในใจโดยแยบคาย การใช้ความคิดถูกวิธี ความรู้จักคิด คิดเป็น หรือคิดอย่างมีระเบียบ หมายถึง การรู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลาย โดยมองตามที่สิ่งนั้น ๆ มันเป็นของมัน และโดยวิธีคิดหาเหตุผล สืบค้นถึงต้นเค้า สืบสาวให้ตลอดสาย แยกแยะสิ่งนั้น ๆ หรือปัญหานั้น ๆ ออกให้เห็นตามสภาวะ และตามความสัมพันธ์สืบทอดแห่งเหตุปัจจัย โดยไม่เอาความรู้สึกด้วยคณหาอุปาทานของตนเข้าจับ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543 : 621) ในทางตรงข้ามคือ อโยนิโสมนสิการ การทำในใจโดยไม่แยบคาย การไม่ใช้ปัญญาพิจารณา ความไม่รู้จักคิด การปล่อยให้อวิชชาครอบงำ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2538 ข : 621)

“ให้มีการเปรียบเทียบหรือเกิดจากการรู้จักพิจารณาหรือโยนิโสมนสิการ เช่นบอกว่าเมื่อเปรียบเทียบตนกับผู้อื่นแล้ว จณรู้ว่าตนเกลียดทุกข์ รักสุข ฉันทใด เราก็อ่าไปเพิ่มความทุกข์ให้ผู้อื่น... ภาษาไทยก็บอกเอาใจเขามาใส่ใจเรา คือเรียนจากประสบการณ์โดยตรง ความรู้สึกของเราว่าสิ่งที่เราทำอย่างนี้ ทำต่อคนอื่น ประพุดิตต่อคนอื่น เราชอบหรือไม่ชอบ ถ้าเราไม่ชอบคนอื่นต้องไม่ชอบด้วย ถ้าเราชอบคนอื่นก็ต้องชอบด้วย” (พระศรีปริยัติโมลี, สัมภาษณ์ 18 ต.ค. 2547)

ปัจจัยภายนอกตัวบุคคล หรือปัจจัยทางสังคม คือ ปรโตโมสะเสียงจากผู้อื่น การกระตุ้นหรือชักจูงจากภายนอก เช่น การสั่งสอน แนะนำ การถ่ายทอด การโฆษณา คำบอกเล่า ข่าวสาร ข้อเขียน คำชี้แจง อธิบาย การเรียนรู้จากผู้อื่น ในที่นี้หมายถึงเฉพาะส่วนที่ดึงดูดถูกต้อง เฉพาะอย่างยิ่งการรับฟังธรรมความรู้ หรือคำแนะนำจากบุคคลที่เป็นกัลยาณมิตร (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543 : 621)

“ปัจจัยภายนอกคือบรรยากาศ กัลยาณมิตร ศีล อะไรต่าง ๆ กตีกาสังคม แรงจูงใจ ค่านิยม อะไรต่าง ๆ วัฒนธรรมก็เป็นตัวเอื้อ” (พระมหาเจิม สุวโจ, สัมภาษณ์, 11 ตุลาคม 2547)

5) วิธีสร้างความเอื้ออาทร

วิธีสร้างความเอื้ออาทรในแนวพุทธศาสนา คือการพัฒนาจิตโดยการทำสมาธิ ซึ่งการทำสมาธิ นิยมปฏิบัติกันในการบำเพ็ญสมณธรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน เราควรเจริญสมาธิหรือทำสมาธิวิปัสสนากันตั้งแต่วินาทีในชีวิตประจำวัน สภาพจิตของเรา...มันขึ้นต่อความเคยชิน การสะสม การทำให้คุ้นหรือทำให้มาก พอทำให้มากก็จะชิน เอาอะไรสักอย่างมาให้จิตกำหนดที่สัมพันธ์ระหว่างกายกับจิต เช่น ลมหายใจ พอลมหายใจดีมันจะปรับสภาพร่างกายด้วย และจะเอื้อต่อการทำงานของจิตให้ดี (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2540 : 45) พุทธศาสนามีหลักการทำสมาธิ และวิธีภาวนาพรหมวิหาร 4 โดยเฉพาะเมตตาภาวนาและกรุณาภาวนาในวิสุทธิมรรค

6) คุณค่าของความเอื้ออาทร

คุณค่าของความเอื้ออาทรตามแนวคิดพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น 2 ประการ คือ คุณค่าต่อบุคคล และคุณค่าต่อสังคม ในส่วนคุณค่าต่อบุคคล เป็นการเกื้อกูลต่อการพัฒนาความเป็นมนุษย์ เพื่อให้เป็นคนมีจิตใจเมตตา กรุณา มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับคน สังคม และสิ่งแวดล้อม เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ส่วนคุณค่าต่อสังคม เป็นการเอื้อให้ระบบสังคมที่มนุษย์อาศัยอยู่มีความผาสุก มีความเกื้อกูลกัน นำไปสู่การเป็นสังคมอุดมคติ สังคมที่สงบสุข มีความน่าอยู่ และเป็นมิตรกัน

“เมตตา มันทำให้จิตใจสบาย...คนที่เมตตาอยู่ในใจชีวิตมันจะเบา ไม่นึก ไม่ต้องกังวล...ความเมตตาช่วยให้จิตใจดี ที่นี้จิตใจที่ดีเวลาทำอะไรมันดีหมด” (สมภาร พรหมทา, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2547)

“การศึกษาเอื้ออาทรก็จะต้องเอาตรงนี้เป็นตัววัด เป็น *indicator* เลี้ยวผู้จบการศึกษา ต้องเอื้ออาทรคนอื่นได้มากขึ้น รักคนอื่นได้มากขึ้น เห็นแก่ตัวน้อยลง...ต้องเอื้อเพื่อแผ้วแผ่ แบ่งปัน ได้มากขึ้น” (พระศรีปริยัติโมลี, สัมภาษณ์, 18 ตุลาคม 2547)

คุณค่าของความเอื้ออาทรเป็นการพัฒนาคนให้เป็นผู้มีเมตตากรุณา นำไปสู่การช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นทั้งคน สัตว์ และสรรพสิ่งในขอบเขตใกล้ตัว และขยายออกไปจนไกลตัว (ไม่มีขอบเขต)

2. ความเอื้ออาทรตามแนวคิดจริยศาสตร์สตรีนิยม

1) เป้าหมายของความเอื้ออาทร

เป้าหมายของความเอื้ออาทรในแนวคิดจริยศาสตร์ของความอาทร คือ การดูแลผู้อื่นเป็นคุณธรรม ในจริยศาสตร์ของความอาทร และมีอุดมคติทางศีลธรรมเป็นบุคคลที่อาทร (Wall, 2003 : 55) เนื่องจากไม่มีใครมีความจำเป็นเฉพาะและเงื่อนไขที่พอเพียงสำหรับกระทำสิ่งที่เป็นการให้ความอาทรแก่ผู้อื่น ผู้ให้ความอาทรจึงเป็นการสนับสนุนตนเพื่อเข้าถึงความดีในการกระทำของตนเอง (Koehn, 1998 : 22-23)

2) ความหมายของความเอื้ออาทร

ความหมายของความเอื้ออาทรในแนวคิดจริยศาสตร์ของความอาทร คือ การทำความอาทรเป็นการกระทำในสิ่งที่ผู้ให้ความอาทรค่านึงว่าเป็นการกระทำด้วยตัวเองและมีความใส่ใจในการแสดงออกอย่างปัจเจกบุคคล ความรู้สึกและผลประโยชน์ของการให้ความอาทรและมุ่งมั่นสร้างสรรค์ตัวตนที่แบ่งปันกับผู้อื่นที่มีภาระเช่นเดียวกัน ผู้โลกที่มั่นคงซึ่งถูกบำรุงและให้โอกาส ผู้ความเป็นจริงในลักษณะเฉพาะบุคคลของพวกเขา (Koehn, 1998 : 26) ในระดับทั่วไปที่สุด พวกเราเสนอว่าความอาทรเป็นมุมมองเดียวกับการกระทำพิเศษที่รวมทุกสิ่งที่เรากระทำเพื่อรักษา ต่อเนื่อง และเยียวยา “โลก” ของเรา เพื่อให้พวกเราสามารถอาศัยอยู่ด้วยดีเท่าที่จะเป็นไปได้ โลกนั้นรวมทั้งร่างกาย ตัวตน และสิ่งแวดล้อมของพวกเรา ทั้งหมดของสิ่งที่พวกเราค้นหาสู่การผสมผสานในความซับซ้อนของเครือข่ายที่ยั่งยืนของชีวิต (Tronto, 1993 : 103)

3) องค์ประกอบของความเอื้ออาทร

องค์ประกอบของความเอื้ออาทรในแนวคิดจริยศาสตร์สตรีนิยม คือ การทำความเข้าใจในความรับผิดชอบและความสัมพันธ์ เช่น ความเห็นอกเห็นใจและใส่ใจทั้งตนเองและผู้อื่น อารมณ์ร่วม และความใกล้ชิด

4) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเอื้ออาทร

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเอื้ออาทรในแนวคิดจริยศาสตร์สตรีนิยม เนล นอดดิงส์ (Nel Nodding) เสนอว่าจริยศาสตร์ของความอาทรเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากความทรงจำของความอาทรทางธรรมชาติ ซึ่งความอาทรเป็นการตอบสนองต่อการให้ความอาทรที่มาจากแนวโน้มของความรักและธรรมชาติ จริยศาสตร์ของความอาทรไม่ใช่อะไรของกฎหรือหลักการแต่เป็นแนวทางการตอบสนองต่อผู้คนและสถานการณ์ต่าง ๆ (Moore and Bruder, 2002 : 401)

5) วิธีสร้างความเอื้ออาทร

วิธีสร้างความเอื้ออาทรในจริยศาสตร์สตรีนิยม จุดยืนสำคัญของจริยศาสตร์ของความอาทรคือ “ให้ความสำคัญของการฟัง” (Koehn, 1998:21) จริยศาสตร์แบบจารีตลัมเหลวในเกณฑ์จริยธรรมของพวกเขาเกี่ยวกับปัจเจกบุคคล จริยศาสตร์ของความอาทรต้องการให้เรา “ใส่ใจ” ในผู้อื่น (Nodding, 1984) พวกเราต้อง “เคลื่อนที่” ไปสู่ผู้อื่น อย่างน้อยที่สุดคือการขยายความพยายามการฟังสิ่งที่ผู้อื่นกำลังพูด พวกเราไม่ต้องการยืนยันแรงจูงใจและแผนการของผู้อื่น แต่พวกเราต้องการยังคงเสียงและการคัดค้านภายในของเราเพียงพอที่จะ “รับรู้” ผู้อื่นในความเป็นผู้อื่น (Nodding, 1984) ความอาทรที่แท้เป็นการให้การสนทนากับผู้อื่นเสริมการจัดประเภทที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ (Koehn, 1998 : 21-22)

ความอาทรที่แท้จริงเกี่ยวกับ “การรับรู้” คนอื่นในลักษณะที่ฟังจะบรรยายและการค้นหาพิจารณาความเชื่อมโยงกับเขาหรือเธอ พวกเราไม่สามารถพูดถึงรูปธรรมอย่างมากเกี่ยวกับความอาทรสำหรับทุกการกระทำของความอาทรซึ่งเป็นลักษณะพิเศษ (Nodding, 1984 อ้างจาก Koehn, 1998 : 22) สิ่งที่เป็นสากลเกี่ยวกับความอาทรไม่ได้เป็นรูปแบบของมันเป็นเอง แต่ค่อนข้างมีความต้องการกับแต่ละพวกเราที่ให้ความอาทร (Koehn, 1998 : 22)

6) คุณค่าของความเอื้ออาทร

คุณค่าของความเอื้ออาทรในแนวคิดจริยศาสตร์สตรีนิยม จริยศาสตร์ของความอาทร “มีความอาทรและความเห็นอกเห็นใจเป็นคุณความดีหลัก” (MacKinnon, 1998:93) เน้นที่ความอาทรและความสัมพันธ์ที่เกิดจากการมองในรายละเอียดและความสัมพันธ์ระหว่างกันในบริบท (MacKinnon, 1998:94)

3. ความเอื้ออาทรตามแนวคิดการศึกษาทางเด็ก

3.1 ความเอื้ออาทรตามแนวคิดสตัยไฮส

ความเอื้ออาทรตามแนวคิดสตัยไฮส เห็นได้จากปรัชญาการศึกษาของสตัยไฮสที่ ศรี สตัยไฮส บาบ่า กล่าวว่า “ปลายทางของการศึกษา คือ อุปนิสัยที่ดีงาม” (อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา, มปป.ช : 10) ซึ่ง อุปนิสัยที่ดีงามประกอบด้วย การประพฤติชอบ ความสงบ ความจริง ความรักความเมตตา และการไม่เบียดเบียน (อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา, มปป.ช : 109) ในคุณค่า 5 ประการ ความรักความเมตตา คือ ความรู้สึกปรารถนาดีต่อผู้อื่น มีความรู้สึกเห็นอกเห็นใจ และก็เข้าใจในความแตกต่างระหว่างกัน และเป็นความรู้สึกที่เราอยากจะให้ อยากช่วยเหลือผู้อื่น ความรักที่บริสุทธิ์ที่ออกมาจากหัวใจที่บริสุทธิ์ เป็นความรักที่ไม่ต้องการสิ่งใดตอบแทน (อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา, มปป.ก : 90) ดังนั้น ความเอื้ออาทรตามแนวคิดสตัยไฮสจึงหมายถึง คุณค่าของความรักความเมตตา

“ปรัชญาหรือคุณค่าความเป็นมนุษย์ที่เราจะเน้นก็จะมีอยู่ 5 เรื่องด้วยกัน มีความจริง ความรักความเมตตา ความสงบสุข ความประพฤติชอบ และอหิงสา ที่นี้ถ้าจะมาดูเรื่องความเอื้ออาทรน่าจะอยู่ในข้อของความรักความเมตตา เพราะเวลาที่เรามีความรักความเมตตานี้ มันก็ต้องมีจิตใจที่กรุณา มีความเอื้ออาทรต่อผู้อื่น” (จิรัฐกาล พงศ์ภคเชียร, สัมภาษณ์, 12 ตุลาคม 2547)

ความรักความเมตตาที่สูงส่ง หมายถึงไม่มีความเห็นแก่ตัว คือไม่ได้คิดถึงตัวเอง แต่คิดถึงคนอื่น ต้องเข้าไปสู่ความจริงที่ว่า ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แยกกันไม่ออก เราเป็นส่วนหนึ่งของจักรวาล เราเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และชีวิตจะเกี่ยวพันกันและแบ่งกันไม่ได้แยกกันไม่ได้ ในที่สุดเราจะต้องเห็นตัวเราเองในคนอื่น เราถึงจะรักคนอื่นได้อย่างเต็มที่ จะกลายเป็นความรักความเมตตาที่แท้จริง ในที่สุดความรักความเมตตาอันเดียว ทำให้เรามีคุณธรรมทุกอย่าง ทั้งความประพฤติชอบ รักษาศีล ไม่เบียดเบียนสัตว์ ไม่เบียดเบียนมนุษย์

1) เป้าหมายของความเอื้ออาทร

เป้าหมายของความเอื้ออาทรตามแนวคิดสัทยาไส คือการพัฒนาความรักความเมตตาในตัวมนุษย์ให้สูงขึ้น เพื่อยกระดับจิตสำนึกของมนุษย์ให้ถึงระดับสูงสุด จนสามารถเข้าถึงความจริงของธรรมชาติและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของสรรพสิ่ง เป็นพื้นฐานหนึ่งของการพัฒนาศักยภาพอย่างเต็มที่และพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์เพื่อให้อุบัติวิสัยที่ค้างคาในตัวมนุษย์ให้สมบูรณ์ ดังที่ ศรีสัทยาไสบาบา กล่าวว่า คุณธรรมที่ยิ่งใหญ่ที่สุด คือความรักความเมตตา ความรักเป็นพื้นฐานของอุบัติเหตุที่ค้างคา (อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา, มปป.ช : 90) ดังนั้น ความรักจึงเป็นทางลัดสู่เป้าหมายของชีวิตนั่นคือคุณค่าของความเป็นมนุษย์ เมื่อเรามีความรักเมตตาในหัวใจ เราได้ยกระดับจิตสำนึกของเราให้สูงขึ้น ๆ จนในที่สุดเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับจิตเหนือสำนึก (อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา, มปป.ช : 97)

“เป้าหมายของความเอื้ออาทร จริง ๆ แล้วมันจะช่วยยกระดับจิตใจของผู้ปฏิบัติให้สูงขึ้น จนสามารถที่จะขึ้นไปสู่อุบัติวิสัยหรือความเป็นพุทธะได้ จนสามารถที่จะเข้าใจความจริงของธรรมชาติ แล้วก็เห็นความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของสรรพสิ่ง” (จิรัฐกาล พงศ์กชเชียร, สัมภาษณ์, 12 ตุลาคม 2547)

2) ความหมายของความเอื้ออาทร

ความหมายของความเอื้ออาทรหรือความรักความเมตตา คือความรู้สึกรปรารถนาดีต่อผู้อื่น มีความรู้สึกเห็นอกเห็นใจ และก็เข้าใจในความแตกต่างระหว่างกัน และเป็นความรู้สึกที่เราอยากจะทำให้อีกฝ่ายมีความสุข ความรักที่บริสุทธิ์ที่ออกมาจากหัวใจที่บริสุทธิ์ เป็นความรักที่ไม่ต้องการสิ่งใดตอบแทน (อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา, ม.ป.ป. : 90)

3) องค์ประกอบของความเอื้ออาทร

คุณค่าความเป็นมนุษย์ที่เน้นมีอยู่ 5 เรื่องด้วยกัน มีความจริง ความรักความเมตตา ความสงบสุข ความประพฤติชอบ และอหิงสา ทุกข้อจะขาดข้อใดข้อหนึ่งไม่ได้ อย่างถ้าเรามีแต่ความรักความเมตตา เราไม่มีความประพฤติชอบก็เป็นไปไม่ได้ หรือถ้าเรามีความรักความเมตตา แต่เราไม่มีอหิงสาก็เป็นไปไม่ได้ เพราะอหิงสาคือการไม่เบียดเบียนผู้อื่นทั้งทางกาย วาจา ใจ

ความรักเป็นพื้นฐานของอุปนิสัยที่ดีงามและคุณค่าของความเป็นมนุษย์ เพราะความรักคือ กระแสธารที่หล่อเลี้ยงทุกคุณค่าของความเป็นมนุษย์ ศรีสัจจา ไสยาบยา (อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา, มปป. ก) กล่าวว่า ความรักที่ปรากฏในความคิดคือความจริง ความรักที่ปรากฏในความรู้สึกคือความสงบ ความรักที่ปรากฏในความเข้าใจคือการไม่เบียดเบียนกัน ความรักที่ปรากฏในการกระทำคือความประพฤตินุติธรรม

“พฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรักความเมตตา เช่น การช่วยเหลือผู้อื่น การแบ่งปัน สิ่งของ การไม่รังแก ไม่ทำร้ายสัตว์ การไม่ทำร้ายผู้อื่นทั้งทางกาย วาจา ใจ ความรักที่อยู่ในความคิดมั่นคงคือการมองโลกในแง่ดี ไม่ได้ออกมาเป็นการกระทำ อยู่ในทัศนคติ แนวคิดของเขา ซึ่งมันก็เป็นการแสดงออกถึงความรักความเมตตา หรือการรู้จักให้อภัย”

(จิริฐกาล พงศ์กสิณ, สัมภาษณ์, 12 ตุลาคม 2547)

ความรู้สึกอันนี้ที่ไม่คิดถึงตัวเอง ไม่มีตัวกูของกู ไม่มีตัวฉันอยู่ มันก็จะกลายเป็นความรักความเมตตา ที่จะปรากฏออกมาในการกระทำของเราในคำพูดของเราในทุกสิ่งทุกอย่าง ถ้าเพื่อเรามีความเมตตา มันจะต้องออกมาเป็นความประพฤตินุติธรรม ช่วยเหลือทุกคนทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวม ทำแต่สิ่งที่ดีที่งาม ถ้าเพื่อเรามีความรักความเมตตา เราก็จะต้องมีความสงบตลอด เพราะถ้าเราไม่มีความสงบ ก็หมายความว่าเรามีอารมณ์ เรามีความโกรธ ความโลภ ความหลง สิ่งนี้มันไม่ใช่ความรักความเมตตา มัน เป็นสิ่งที่ตรงข้าม จะมีความรักความเมตตาได้ ก็ต่อเมื่อเราไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ก็คืออหิงสาที่เด็กนักเรียนของเราศึกษานั่นอยู่

4) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเอื้ออาทร

มนุษย์อยู่ภายใต้อิทธิพลของแรงกระทบทั้งภายนอกและภายใน อิทธิพลต่าง ๆ ที่มีผลต่อความเอื้ออาทรคือ

ก. สิ่งที่เราเห็นได้ชัดก็คือการสัมผัสด้วยแสงกับเสียงหรือการสัมผัสทั้ง 5 ของร่างกายของเรา ร่างกายของเราเปรียบเหมือนเครื่องมือที่รับข่าวสารจากภายนอก แล้วส่งผลสะท้อนไปถึงจิตใจ

ข. อิทธิพลภายนอกอีกชนิดหนึ่งที่อธิบายค่อนข้างยากแต่สำคัญมาก คือสัมผัสที่ 6 หรือเรื่องของพลังอำนาจของจิต

ค. อิทธิพลที่เป็นความรู้สึกของเราเกี่ยวกับอดีตที่ซ่อนอยู่ในจิตใจสำนึกของเรา และจะเกิดปฏิกิริยาเมื่อถูกแรงกระตุ้นภายนอก

ง.อิทธิพลชนิดที่ 4 ที่มีผลต่อการสร้างอุปนิสัย คือสติปัญญา เราอาจจะเคยรู้สึกว่ามีเสียงกระซิบอยู่ในใจของเรา เสียงนี้จะช่วยเหลือเรา แนะนำและสั่งสอนเรา เราจะต้องพัฒนาสิ่งนี้โดยการแสวงหา เพราะเป็นแหล่งกำเนิดของสติปัญญา

เราต้องคอยระมัดระวังให้การพัฒนาทั้ง 4 ประการ ดำเนินไปได้อย่างพร้อมเพรียงและถูกต้อง

5) วิธีสร้างความเอื้ออาทร

วิธีสร้างความเอื้ออาทรตามแนวคิดสัตยาไสนั้น เราต้องปลูกความรักในใจของเราทั้งเด็กและผู้ใหญ่ควรจะได้รับการสอนให้รักมนุษย์ทุกคน ดันไม้ต่าง ๆ สัตว์ต่าง ๆ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเราด้วย จริง ๆ แล้วก็คือทั้งจักรวาล (อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา, มปป.2 : 32)

ศรีสัตยา ไสยาบา (อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา, มปป.2 : 33) กล่าวว่าเริ่มทุกทุกวันด้วยรัก เต็มทุกวันด้วยรัก อยู่ทุกวันด้วยรัก สิ้นสุดทุกวันด้วยรัก นั่นคือหนทางไปสู่พระองค์

เราทุกคนสามารถส่งความรักและรับความรักได้ ความรักที่บริสุทธิ์ที่เราได้รับมิได้ส่งผ่านทางประสาทสัมผัสทางกาย แต่เป็นคุณสมบัติพิเศษที่ทุกคนมี

พ่อแม่และครูต้องเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับเด็ก พ่อแม่และครูมีภาระหล่อหลอมเด็กให้มีอุปนิสัยดีงาม ส่วนใหญ่เด็กเรียนรู้จากตัวอย่างของผู้ใหญ่ ในโรงเรียน ครูจะต้องมีความรักความเมตตาอยู่ในหัวใจ เมื่อครูเต็มไปด้วยความรัก ไม่ว่าจะสอนอะไรมันก็จะจับใจเด็กไปหมด และเด็กจะมีสมาธิในการเรียนที่ดีและเข้าใจบทเรียนได้อย่างง่ายดาย พ่อแม่และครูจึงมีบทบาทที่สำคัญในการพัฒนาเด็กให้มีคุณค่าความเป็นมนุษย์ เมื่อเด็กขาดความรัก เขาจะเติบโตขึ้นอย่างมีปมด้อย และมักขาดความมั่นใจในตนเอง บางครั้งจะเป็นคนก้าวร้าวมาก ความรักมิได้มีผลกระทบต่อมนุษย์เท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบในทางบวกต่อพืชและสัตว์ด้วย

วิธีการปฏิบัติตนเองเพื่อให้มีความสุข ได้แก่

1.ฝึกสมาธิหรือนั่งเงียบ ๆ ทุก ๆ วัน นี่เป็นวิธีตรงที่จะทำให้ใจของเราสงบและควบคุมจิตของเราเพื่อเราจะมีความสุข ซึ่งวิธีการฝึกสมาธิที่นิยมคือการฝึกสมาธิแสงสว่าง

2.ส่งพลังแห่งเมตตาให้สิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายตลอดทั้งวัน

3.ก่อนนอนทุกคืน ใช้เวลา 2-3 นาที ตรึกตรองสิ่งที่เราปฏิบัติในตอนกลางวัน แล้วตั้งใจว่าจะแก้ไขให้ดีขึ้น

4.ควบคุมความโกรธ จดจำเสมอว่าเมื่อมีคนมาด่าเรา เขากำลังช่วยเหลือเราให้มีประสบการณ์ที่ดีที่จะฝึกการควบคุมตัวเอง เขาเป็นอาจารย์ของเรา

5.ท่องชื่อผู้ที่เราศรัทธาหรือคำที่ศักดิ์สิทธิ์ก็จะช่วยให้เรารู้สึกสบายใจ

6.ร้องเพลงที่ช่วยขจัดวิญญานของเราให้ดีขึ้นหรือเพลงที่เต็มไปด้วยคุณค่าของความเป็นมนุษย์

7.เรียนรู้ที่จะให้สันติแก่ผู้อื่น ปรนนิบัติและช่วยเหลือคนอื่นให้เขาสบายใจ

8.สะสมเพิ่มพูนคุณค่าของความเป็นมนุษย์ในชีวิตประจำวันของเรา (อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา, มปป. : 21-24)

6) คุณค่าของความเอื้ออาทร

ความเอื้ออาทรหรือความรักความเมตตาเป็นคุณธรรมที่จะช่วยให้เราประสบความสำเร็จในการพัฒนาคุณค่าอื่น ๆ ได้ ความรักเป็นแรงจูงใจให้เราประพฤติชอบ ความรักเป็นสิ่งที่สร้างความสงบสุข ความรักช่วยให้เรากระตือรือร้นของเราเร็วขึ้น ความรักคือสายธารที่หล่อเลี้ยงทุกคุณค่าและเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาเด็กและตัวเราเอง (อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา, มปป.2 : 113-114)

ความรักความเมตตาเป็นสิ่งจำเป็นในการสร้างความกลมเกลียวกับสิ่งแวดล้อม เมื่อเรามีความรักเมตตา เราก็จะไม่ทำร้ายผู้อื่น เราจำเป็นต้องเข้าใจความจริงว่าเราเป็นหนึ่งเดียวกัน

คุณค่าของความเอื้ออาทรตามแนวคิดสตีเวนไฮส คือ การพัฒนาบุคคลให้มีความรักความเมตตาเป็นพื้นฐานของการสร้างคุณค่าที่สำคัญ เพื่อก่อให้เกิดอุปนิสัยที่ดีงามในบุคคลนั้น

3.2 ความเอื้ออาทรตามแนวคิดวอลดอร์ฟ

1) เป้าหมายของความเอื้ออาทร

เป้าหมายของความเอื้ออาทรตามแนวคิดวอลดอร์ฟ แสดงจากหลักการดังนี้

การศึกษาวอลดอร์ฟมีเป้าหมายเพื่อพัฒนามนุษย์ไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ (บ้านรัก : 3) หัวใจสำคัญ คือ ความเชื่อมั่นว่าคุณค่าอันลึกที่สุดและเป็นสากลที่สุดของมนุษย์จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อการศึกษานำมาซึ่งความสมดุลระหว่างความสามารถในการคิด รู้สึกรู้สึก และพลังเจตจำนง ซึ่งดำรงอยู่ในตัวเด็กแต่ละคน (พร พันธุ์โอสถ, 2543 : 1)

แนวทางการศึกษาวอลดอร์ฟนั้น รูดอล์ฟ สไตเนอร์ (Rudolf Steiner) เสนอว่า มนุษย์ปรัชญาไม่ต้องการเพิ่มตัวความรู้ หากแต่ศึกษาเพื่อปลุกชีวิตให้ตื่นจากหลับ (บ้านรัก : 1) พลังแห่งความเป็นมนุษย์ที่แท้ของเด็กยังอยู่ในภาวะแห่งการหลับไหล (พร พันธุ์โอสถ, 2543 : 36)

การศึกษาแบบวอลดอร์ฟมุ่งหวังจะพัฒนามนุษย์ให้เป็นผู้ซึ่งมีความคิดแยกกาย สดใส มีพลัง และสร้างสรรค์ เป็นผู้ซึ่งมีความรู้สึกในใจเปี่ยมล้นไปด้วยความเมตตา กล้าหาญ ศรัทธาต่อชีวิต และมีจิตใจใฝ่รู้ และเป็นผู้มีพลังเจตจำนงแน่วแน่ สามารถบรรลุนภารกิจแห่งชีวิตที่ตนเองเป็นผู้เลือกสรร (พร, 2543 : 1)

เป้าหมายของความเอื้ออาทรจึงเป็นหนึ่งในคุณค่าสำคัญที่เป็นสิ่งที่มีอยู่ภายในตัวมนุษย์ มนุษย์ต้องมีการศึกษาที่ส่งเสริมและพัฒนาความสมดุลของความคิด ความรู้สึก และพลังเจตจำนงของมนุษย์ เพื่อไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยเฉพาะเป็นผู้มีความรู้สึกในใจที่เปี่ยมล้นไปด้วยความเมตตา

2) ความหมายของความเอื้ออาทร

ความหมายของความเอื้ออาทรตามแนวคิดวอลดอร์ฟเป็นภาวะทางจิตใจของมนุษย์ที่มีความรัก ความเมตตาต่อผู้อื่น ซึ่งผู้อื่นนั้นรวมทั้งคน สัตว์ พืช และสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว เป็นจิตใจที่นำไปสู่การกระทำการปฏิบัติเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น

3) องค์ประกอบของความเอื้ออาทร

องค์ประกอบของความเอื้ออาทรตามแนวคิดวอลดอร์ฟแสดงจากหลักการ ดังนี้

หลักสูตรของวอลดอร์ฟยืนยันว่า โลกมนุษย์กับโลกธรรมชาติมีความสัมพันธ์กันอย่างลึกลับ ถือว่าชีวิตมนุษย์ดำเนินไปอย่างมีความหมายและเป่าประสงค์แทนที่จะเป็นความบังเอิญอย่างไร้จุดหมาย (ปัญญาทิพย์ 15)

ความเอื้ออาทรนั้นเกิดจากการพัฒนาสมดุลของชีวิตทั้ง 3 ด้าน ซึ่งการสร้างสมดุลใน 3 วิธีทางที่บุคคลสัมพันธ์กับโลก คือ โดยผ่านกิจกรรมทางกาย โลกแห่งอารมณ์ความรู้สึก และอาณาจักรแห่งความคิด...สมอง ใจ และกายล้วนมีความสำคัญทัดเทียมกันในพัฒนาการของเด็ก และเป็นพื้นฐานของแนวทางวอลดอร์ฟ (ปัญญาทิพย์ 18)

องค์ประกอบของความเชื่ออาทิจึงประกอบด้วยการสร้างสมดุลในวิถีทางที่โลกมนุษย์สัมพันธ์กับโลกธรรมชาติทั้ง 3 คือ ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับโลกธรรมชาติ ทั้งโลก โลกแห่งอารมณ์ ความรู้สึก และอาณาจักรแห่งความคิด

4) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเชื่ออาทิจ

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเชื่ออาทิจตามแนวคิดวอลดอร์ฟแสดงจากหลักการ ดังนี้

สิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเชื่ออาทิจ ด้วยจุดเด่นของมนุษย์คือการเปิดรับทุกสิ่งทุกอย่างที่ผ่านเข้ามา ซึ่งไม่มีช่วงใดจะเหนือไปกว่าในวัยเด็ก ด้วยเหตุนี้อิทธิพลที่สิ่งแวดล้อมมีต่อพัฒนาการของเด็กจึงมหาศาลนัก ลักษณะทางพันธุกรรมที่กำหนดมาล่วงหน้ามีผลเพียงเล็กน้อย พฤติกรรมเกือบทั้งหมดและการเจริญเติบโตทางสรีระอันละเอียดซับซ้อนของเราส่วนมากได้มาโดยผ่านปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อมที่สำคัญของความเชื่ออาทิจคือประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน ด้วยความรัก ความเกรงขาม การอุทิศตน ความเมตตา ความไว้วางใจ ความสามารถที่จะมองเห็นความงาม แยกแยะชั่ว – ดี และดำเนินการตามภารกิจที่เลือกสรร คุณสมบัติดังกล่าวแสดงถึงบุคลิกลักษณะของบุคคล แต่ก่อนเด็กๆ เรียนรู้ที่จะเคารพในสิ่งเหล่านี้โดยผ่านวัฒนธรรมชุมชนที่คนอาศัย และประเพณีทางศาสนา ปัจจุบันเราจะพบเห็นการล่มสลายของคุณสมบัติดังกล่าวได้ตามส่วนใหญ่ของโลก หากจะไม่ให้เด็กสูญเสียโอกาสที่จะพัฒนาด้านเหล่านี้ของธรรมชาติมนุษย์ขึ้นมา (ปัญญาทัช 16)

5) วิธีสร้างความเชื่ออาทิจ

วิธีสร้างความเชื่ออาทิจตามแนวคิดวอลดอร์ฟมีหลักการดังนี้

กระบวนการพัฒนาของกาย ใจ และจิตวิญญาณ ไม่ได้มีลักษณะที่เป็นไปอย่างสม่ำเสมอพร้อม ๆ กัน ในช่วงวัยแรกของชีวิต วัย 0 – 7 ปี เด็กจะมีจุดเด่นอยู่ที่การเติบโตทางกาย...ในช่วงนี้จะเป็นช่วงวัยที่โดดเด่นในการพัฒนาพลังเจตจำนง...จนเมื่อเด็กเข้าสู่ช่วงวัยที่สอง วัย 7– 14 ปี ระดับพัฒนาการทางด้านอารมณ์ความรู้สึกจะแสดงออกมาอย่างเด่นชัด...สำหรับในเชิงสำนึกและจิตวิญญาณ เด็กจะสามารถคิดอย่างมีกฎเกณฑ์ได้ ก็ต่อเมื่อเข้าสู่ช่วงวัยที่สาม วัย 14 – 21 ปี เมื่อถึงยามนั้นเด็กจะเกิดความต้องการแสวงหาความหมายและสัจธรรมของชีวิต (พร, 2543 : 6)

การสร้างความเอื้ออาทรให้สมดุลทั้ง 3 มิติแสดงคุณภาพออกมาโดยผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

1. มิติทางกายภาพแสดงออกมาโดยผ่านการกระทำของมนุษย์ นั่นคือ ผ่านสองมือ (hands) กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์ล้วนแล้วแต่เป็นการกระทำที่แฝงเร้นไปด้วยพลังเจตจำนง (will) ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะการกระทำนั้นจะเป็นไปโดยรู้ตัวหรือไม่ก็ตามที่ การพัฒนาพลังเจตจำนงให้มุ่งไปในทิศทางที่ถูกต้องและดีงาม จึงเป็นเรื่องจำเป็น การเรียนรู้โดยผ่านการลงมือกระทำเป็นการพัฒนาพลังเจตจำนงของเด็ก การได้ลงมือกระทำต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ จะนำไปสู่ความเคยชินในการปฏิบัติ ดังนั้น สิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็กในช่วงวัยนี้ จึงต้องเป็นสิ่งแวดล้อมที่ดี เพราะจะส่งเสริมให้เด็กได้เป็นผู้ลงมือกระทำสิ่งต่าง ๆ ที่ดีงาม อันเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการพัฒนาไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่ดีงามในบั้นปลายได้ (พร, 2543 : 7)

2. มิติทางใจ แสดงคุณภาพออกมาโดยผ่านความรู้สึกต่าง ๆ ของมนุษย์ กล่าวคือ ผ่านหัวใจ (heart) การพัฒนาความรู้สึก (feeling) ต่าง ๆ ให้เปี่ยมล้นด้วยความงดงามจึงเป็นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์

3. มิติทางจิตวิญญาณ จะสามารถเข้าใจได้โดยผ่านสมอง (head) อันได้แก่ การคิด (thinking) หรือการใช้ปัญญาเพื่อทำความเข้าใจต่อสิ่งต่าง ๆ ต่อความเป็นจริงในทางโลกและทางธรรม โดยนัยนี้การพัฒนาความคิดของมนุษย์จึงจำเป็นต้องอยู่บนพื้นฐานแห่งการแสวงหาสิ่งดี การเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ตามภาวะที่เป็นจริง (พร, 2543 : 4)

6) คุณค่าของความเอื้ออาทร

คุณค่าของความเอื้ออาทรตามแนวคิดวอลดอร์ฟ คุณค่าสำคัญเป็นคุณค่าต่อเด็ก เมื่อมนุษย์เป็นผู้ที่มีจิตใจเมตตา ช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น เด็บโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่เอื้ออาทรต่อเด็กที่เพิ่งจะมายังโลก โดยการสร้างและพัฒนาความสมดุลทั้ง 3 ด้าน คือ เจตจำนง ความรู้สึก และความคิด รวมถึงการสร้างวัฒนธรรมประเพณีที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาเด็ก ด้วยการศึกษาระบบวอลดอร์ฟให้ความสำคัญกับวัยเด็ก ด้วยเห็นว่าเป็นช่วงเวลาที่สำคัญของความเป็นมนุษย์ ซึ่งมนุษย์ทุกคนต้องก้าวผ่านและควรจะได้รับการเรียนรู้และประสบการณ์ที่เหมาะสม ซึ่งจะทำให้เด็บบโตเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ (พร, 2543 : 2)

3.3 ความเอื้ออาทรตามแนวคิดนีโอฮิวแมนนิส

ความเอื้ออาทรตามแนวคิดนีโอฮิวแมนนิส ความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับทุกสรรพสิ่งในโลกเกิดขึ้นจากการรวมจุดศูนย์กลางของความรู้สึกของตัวเองให้เข้ากับจุดศูนย์กลางของความรู้สึกของ

ตัวเองให้เข้ากับจุดศูนย์กลางของจักรวาล ซึ่งจะให้อัตตาของแต่ละบุคคลเปลี่ยนเป็นทุกสิ่งทุกอย่างของโลก ของเพื่อนร่วมโลก ของต้นไม้ ดวงจันทร์ ดวงดาว และหมู่ดาวในกาแล็กซี่อื่นที่ไกลที่สุด ความทุกข์ความสุขต่าง ๆ ของเพื่อนร่วมโลก ก็คือความทุกข์ความสุขของตัวเอง (เกียรติวรรณ อมาตกุล, 2535 : 91)

1) เป้าหมายของความเอื้ออาทร

เป้าหมายของความเอื้ออาทรตามแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสแสดงจากหลักการดังนี้

เกียรติวรรณ อมาตกุล (2535) เสนอว่าแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสมีความเชื่อว่า มนุษย์ทุกคนเกิดขึ้นมาพร้อมกับจิตใจที่บริสุทธิ์ ปราศจากความรู้สึกด้านลบต่าง ๆ เช่น ความแบ่งแยก ความเกลียดความกลัว ความอิจฉาริษยา ความต้องการที่จะทำร้ายคนกลุ่มอื่น ฯลฯ ซึ่งความรู้สึกทางลบของคนเราเหล่านี้เกิดขึ้นจากการอบรมสั่งสอนเลี้ยงดู (condition) ที่ไม่ถูกต้องมาตั้งแต่เล็ก ดังนั้น ความรักความเมตตาที่ยิ่งใหญ่จึงมีอยู่แล้วในจิตใจลึก ๆ ของคนเราทุกคน

ทุกสรรพสิ่งในจักรวาลมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติที่มีความสัมพันธ์และมีการดำเนินชีวิตที่เกี่ยวข้องกันไปตามกฎของธรรมชาติ มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีการพัฒนาสูงสุด มนุษย์เราจึงไม่เพียงแต่จะต้องมีบทบาทในการยอมรับและคุ้มครองถึงสิทธิในการดำรงชีวิตอยู่ของชีวิตทั้งปวงเท่านั้น แต่ยังต้องมีความรับผิดชอบที่จะทำให้ชีวิตแต่ละชีวิตมีสิทธิที่จะดำรงชีวิตอย่างมั่นคงและภาคภูมิ มนุษย์จึงมีหน้าที่โดยตรงในการให้บริการความต้องการสรรพสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลาย เช่น ความต้องการอาหาร ที่อยู่อาศัย การมีสุขภาพอนามัยที่ดี และการพัฒนาทางด้านจิตใจ เพื่อที่ชีวิตทั้งหลายเหล่านั้นจะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและเป็นทรัพยากรที่มีค่าของโลก แนวคิดพื้นฐานแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างถูกต้องของคนในสังคมคือ หลักแห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของทุกสรรพสิ่งในจักรวาล

นีโอฮิวแมนนิสจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งของคนรุ่นใหม่ เพราะแนวคิดนี้จะนำมาซึ่งทฤษฎีแห่งความสมานฉันท์ กลมเกลียว ความรักความเมตตา ความเป็นพี่น้องของสมาชิกทุกคนของสังคมในโลกว้าง นีโอฮิวแมนนิส เป็นแนวทางเดียวของโลกในปัจจุบันที่จะเปลี่ยนแปลงตัวเราเองและสังคม เป็นทฤษฎีที่ทำความเข้าใจได้ง่าย และสามารถช่วยให้เรากำจัดโยงโยแห่งความรู้สึก ไม่ว่าจะเป็ความผูกพันในดินแดน ศาสนา ฐานะ ชนชั้น สีผิว เพศ ฯลฯ ซึ่งเป็นความรู้สึกที่สกัดกั้นความรัก ความสามัคคีและสันติสุขของโลกอย่างแท้จริง

ไม่มีความคิดทางด้านบวก (Positive Thinking) ใดที่จะยิ่งใหญ่ไปกว่าความรักความเมตตาที่ยิ่งใหญ่ ผู้ที่มีความรักความเมตตาที่ยิ่งใหญ่จะมีจิตใจที่เปิดกว้าง (Broad Mind) เพราะความรักความผูกพันของเขาผู้นั้นจะแผ่กว้างให้กับคนทุกคน รวมทั้งสัตว์ พืช และสิ่งที่ไม่มีชีวิตทั้งหลาย ทุกสิ่งทุกอย่างในจักรวาลเปรียบเสมือนกับพี่น้องในครอบครัวเดียวกัน ผู้ที่มีความรักความเมตตาที่ยิ่งใหญ่ในจิตใจจึงแทบจะเรียกได้ว่าเป็นผู้ที่มีการพัฒนาทางจิตสูงที่สุดหรือเป็นผู้ที่พบกับความสุขที่แท้จริง (16)

เป้าหมายของความเอื้ออาทรตามแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสเป็นการพัฒนาจิตใจของมนุษย์ให้เป็นผู้มีความรักความเมตตาที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งเป็นธรรมชาติที่มีอยู่ในจิตใจมนุษย์ทุกคน มีความรักความเมตตาให้กับคน สัตว์ พืช และสรรพสิ่งทั้งหลาย รวมทั้งก่อให้เกิดการสร้างระบบสังคมที่ทุกคนช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน อยู่ร่วมกันอย่างสงบและสันติสุขในโลกบนฐานของทฤษฎีแห่งความรักความเมตตาขึ้นมา

2) ความหมายของความเอื้ออาทร

ความหมายของความเอื้ออาทรตามแนวคิดนีโอฮิวแมนนิส หมายถึง ความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับทุกสรรพสิ่งในโลกเกิดขึ้นจากการรวมจุดศูนย์กลางของความรู้สึกของตัวเองให้เข้ากับจุดศูนย์กลางของจักรวาล ซึ่งจะทำให้ความรู้สึกที่เป็นของฉัน (I) ของเราน้อยลง และมีความรู้สึกที่เป็นของเรา (we) มากยิ่งขึ้น

3) องค์ประกอบของความเอื้ออาทร

องค์ประกอบสำคัญของความเอื้ออาทรตามแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสแสดงจากหลักการคุณธรรม 10 ประการ ซึ่งประกอบด้วยหลักใหญ่ 2 หลัก คือ หลักในการปฏิบัติตัวกับสรรพสิ่งทั้งหลาย และหลักในการพัฒนาร่างกายและจิตใจของตนดังนี้

เกียรติวรรณ อมาตยกุล (2542 ก) เสนอว่าคุณธรรมที่ลึกซึ้งซึ่งทั้ง 10 ประการของตันตระโยคะ (tantra yoga) โยคีโบราณเรียกคุณธรรมที่ดั่งงามของมนุษย์เป็นภาษาสันสกฤตนี้ว่า ยามะ (yama) และ นียามะ (niyama) ซึ่งเราอาจเรียกยามะและนียามะนี้ว่าเป็นแนวทางความประพฤติที่จะทำให้ตัวเองและคนในสังคมมีความสุข

หลักคุณธรรมของโยคะโบราณแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือส่วนแรกเรียกว่า ยามะ (yama) เป็นหลักในการปฏิบัติตัวกับสรรพสิ่งทั้งหลาย มี 5 ข้อ คือ อหิงสา สัตยา อัศเตยา พรหมจรรย์ ปริคคหะ และ ส่วนที่สองเรียกว่า นิยามะ (niyama) เป็นหลักในการพัฒนาร่างกายและจิตใจของตนเอง มี 5 ข้อ คือ เสาจะ สันโดษ ตบะสวารยายะ อิศวรประนิธาน

ยามะ : หลักในการปฏิบัติตัวกับสรรพสิ่งทั้งหลาย ประกอบด้วย

อหิงสา (Ahimsa : Kindness) แปลว่าการไม่มีเจตนาทำให้เกิดความเจ็บปวดต่อผู้ใด ทั้งจากความคิด คำพูด และการกระทำ

สัตยา (Satya : Honesty) หมายถึง การคิดและการใช้คำพูดที่เจตนาจะทำให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์ และมีความสุข ความหมายที่แท้จริงของสัตยาได้แก่คำว่า ปิยวาจา หรือวาจาไพเราะที่เป็นประโยชน์และให้ความสุขแก่ทั้งผู้ฟังและผู้พูด

อัศเตยะ (Asteya : Responsibility) หมายถึง การที่ไม่นำสิ่งของของผู้อื่นมาเป็นของของเรา สามารถแบ่งออกเป็น 4 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

- การลักขโมยทรัพย์สินผู้อื่นทางกาย
- การลักขโมยทรัพย์สินผู้อื่นทางใจ
- การทำให้ผู้อื่นสูญเสียโอกาสที่ตัวเองควรจะได้รับ
- คิดที่จะทำให้ผู้อื่นสูญเสียโอกาสที่ตัวเองควรจะได้อีก

พรหมจรรย์ (Brahmacarya : Unity) ในความหมายที่ถูกต้องของการมีพรหมจรรย์ คือ การระลึกถึงสิ่งที่ดีงาม ยิ่งใหญ่ บริสุทธิ์ (ในภาษาสันสกฤต เรียกคำนี้ว่า Brahma หรือพรหม) ที่มีอยู่ในทุกสรรพสิ่งที่เราไปเกี่ยวข้องกับอยู่ตลอดเวลา จัดได้ว่าเป็นคุณธรรมข้อที่สำคัญที่สุดของยามะ

ปริคคหะ (Aparigraha : Simplicity) หลักในการเกี่ยวข้องกับวัตถุต่าง ๆ ทางจิตใจของคนเรา เรียกว่าพรหมจรรย์ ส่วนหลักในการเกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ ทางร่างกายเรียกว่า ปริคคหะ หลักจริยธรรมข้อนี้หมายถึง การดำเนินชีวิตในรูปแบบที่เรียบง่าย ไม่ฟุ่มเฟือย ลุ่มหลงกับความสบายทางวัตถุต่าง ๆ มากเกินไป วิธีการดำเนินชีวิตแบบนี้จะทำให้คนเรารู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ตามความจำเป็นของชีวิต และรู้จักแบ่งปันส่วนเกินต่าง ๆ ของชีวิตให้แก่กัน

นิยามะ : หลักในการพัฒนาร่างกายและจิตใจของคนเรา ประกอบด้วย

เสาะจะ (Shaucha : Cleanliness) หมายถึง การรักษาความสะอาดหรือความบริสุทธิ์ ซึ่งการรักษาความสะอาดหรือความบริสุทธิ์นี้สามารถแบ่งออกได้เป็นสองด้าน คือการรักษาความสะอาดภายนอก และการรักษาความสะอาดภายใน...และที่จำเป็นยิ่งไปกว่าการรักษาความสะอาดด้านภายนอก เราจำเป็นต้องรักษาความสะอาดด้านภายในหรือจิตใจอย่างสม่ำเสมอ

สันโดษ (Santosa : Acceptance) หมายถึงความพยายามในการรักษาภาวะความไร้กังวล ความสบาย และความสงบของจิตใจ ...หลักสำคัญของคุณธรรมข้อสันโดษนี้ก็คือ การไม่ปล่อยจิตใจให้ลุ่มหลงกับความต้องการทางวัตถุมากเกินไป โดยรู้จักพึงพอใจในวัตถุที่หาได้จากการประกอบอาชีพที่สุจริต มีการแบ่งเวลาในแต่ละวันให้กับการดูแลร่างกายและจิตใจของเราให้เพียงพอ

ตบะ (Tapas : Sacrifice) ความหมายที่แท้จริงในภาษาสันสกฤตของคำว่า ตบะ คือ การที่จะต้องได้รับความเหน็ดเหนื่อยหรือความลำบากเพื่อรับใช้ช่วยเหลือผู้อื่น (คนทั่ว ๆ ไปมักจะแปลความหมายของตบะว่า การทรมานตนเอง)

สวาทษายะ (Savadhyaya : Understanding) ความหมายที่แท้จริงในภาษาสันสกฤตของคำว่า สวาทษายะ คือ ความเข้าใจที่ชัดเจนเกี่ยวกับเรื่องที่จะช่วยพัฒนาจิตใจของคนเรา (Spiritual Subject) ให้มีความรักความเมตตาที่ยิ่งใหญ่ (Universal love) สูงขึ้น

อิศวรประนิธาน (Ishvara Pranibhana : Spirituality) ในภาษาสันสกฤต แปลว่า ผู้ควบคุมหรือผู้ดูแลจักรวาล (The controller of the universe) หรือผู้ที่ควบคุมคลื่นทุกชนิดในโลกในจักรวาลนี้คือ อิศวร (Ishvara) อิศวรประนิธาน หมายถึงการนำเอาอิศวรมาเป็นที่พึ่งพิง หรือการนำเอาคลื่นจักรวาล (Cosmic Wave) มาเป็นเป้าหมายของชีวิต ดังนั้น อิศวรประนิธาน จึงได้แก่การพัฒนาจิตใจหรือการทำสมาธิของคนเราให้มีคลื่นสมองต่ำลงจนเข้าสู่คลื่นจักรวาล อิศวรประนิธานจึงเป็นเรื่องของการควบคุมจิตใจของคนเราโดยตรง...จัดได้ว่าเป็นคุณธรรมข้อที่สำคัญที่สุดของนิยามะ

3) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเอื้ออาทร

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเอื้ออาทรตามแนวคิดนีโอฮิวแมนนิส คือ การตระหนักถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของทุกสรรพสิ่งในจักรวาล ถ้าบุคคลใดสามารถปรับจุดศูนย์กลางของตนเองให้เข้ากับจุดศูนย์กลางของจักรวาลได้ ผู้นั้นจะตระหนักถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของทุกสรรพสิ่ง (เกิดสภาวะไร้อัตตา หรือ egoless) จะบังเกิดความรักความเมตตาที่สูงสุด (universal love) ความตระหนักเช่นนี้จะเพิ่มพลังแห่งความรัก ความเมตตา ซึ่งเป็นพลังที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในโลกในจักรวาลนี้ ให้กับชีวิตของแต่ละบุคคลอย่างมหาศาล เพื่อใช้ในการต่อสู้กับพลังแห่งความชั่วร้ายต่าง ๆ ความอยุติธรรม ความโหดร้าย การเอารัดเอาเปรียบที่กำลังเกิดขึ้นอย่างมากมายในจักรวาลนี้ได้

ความรู้สึกนึกคิด การมองโลกมองชีวิตของเขาจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากมาย ความรู้สึกในทางลบที่ถูกอบรมสั่งสอนจนฝังแน่นอยู่ในจิตใจมาตั้งแต่เล็กแต่น้อยจะค่อย ๆ จางหายไป ความสงบสุขอย่างลึกซึ้งจะเริ่มเกิดที่จิตใจของตัวเองก่อน ความรู้สึกนี้จะแผ่กระจายไปสู่คนรอบข้างในวงที่กว้างออกไปเรื่อย ๆ เมื่อความวิตกกังวลและความรู้สึกทางด้านลบต่าง ๆ ได้สูญหายไปจากจิตใจ ปัญญาที่ละเอียดอ่อนจะบังเกิดขึ้นในบุคคลนั้นมากขึ้นเขาสามารถจะทำความเข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น

4) วิธีสร้างความเอื้ออาทร

วิธีสร้างความเอื้ออาทรตามแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสคือการพัฒนาจิต ดังที่ เกียรติวรรณ อมาตยกุล (2542 ข) เสนอเป้าหมายสำคัญของการฝึกจิตใจมีด้วยกันอย่างน้อย 5 ประการคือ

- เกิดการผ่อนคลายอย่างลึก (Deep Relaxation)
- มีสมาธิหรือมีจิตใจเป็นหนึ่งเดียวหรือมีสติสูง (Concentration)
- มีคลื่นสมองต่ำ (Low Brain Wave)
- มีพลังจิต (Mind Power) และมีการหยั่งรู้เอง (Intuition)
- มีความรักความเมตตาที่ยิ่งใหญ่ (Universal Love)

หลักการสำคัญของการทำสมาธิตามแนวนุชนิยมใหม่นี้จะเกี่ยวกับเรื่องความคิดของคนเรานักบุญโบราณมีความเชื่อว่า “เราคิดอย่างไร จิตใจของเราก็จะเป็นอย่างนั้น” (as you think so you become) การทำสมาธิโดยใช้มนตรา (Mantra Meditation) จะเป็นวิธีที่ง่ายและสะดวกที่สุดในการที่จะชำระล้างจิตใจของคนเราให้กลายเป็นจิตที่บริสุทธิ์ (จิตบริสุทธิ์ที่ปราศจากความเกลียด, ความกลัว, ความอิจฉาริษยา ฯลฯ) เหมือนจิตใจของเด็กเล็ก ๆ อีกครั้ง

กระบวนการเปลี่ยนแปลงจิตใจตัวเอง การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่สุดของสังคมจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเริ่มขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงตัวเอง เพราะตัวเราเป็นส่วนประกอบที่สำคัญยิ่งส่วนหนึ่งของสังคม และเพื่อให้รู้สึกได้ถึงอุดมคติอันสูงสุดของแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสและความเท่าเทียมกันในสังคม จำเป็นที่จะต้องมีวิธีการในการเปลี่ยนแปลงจิตใจของเราเองให้หลุดพ้นจากความรู้สึกลูกแพนแบบต่าง ๆ (ความพอใจในผลประโยชน์ที่ได้เฉพาะแก่ตัวและพวกพ้อง โดยไม่ได้คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวม) ที่เราได้รับการอบรมสั่งสอน (condition) มาตั้งแต่เล็กแต่น้อยเสียก่อน วิธีการอย่างไรที่จะทำให้เราจิตใจกว้างขวางขึ้น มองถึงผลประโยชน์ส่วนรวมของทุกสรรพสิ่งในจักรวาลมากขึ้น รู้สึกว่าตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของทุกสรรพสิ่งในจักรวาลมากขึ้น

5) คุณค่าของความเอื้ออาทร

คุณค่าของความเอื้ออาทรตามแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสคือ การพัฒนาคนให้เป็นผู้มีจิตใจเต็มเปี่ยมด้วยความรักความเมตตา ขยายสู่การรวมกลุ่มแก้ปัญหาสังคมและสร้างสันติสุข จิตใจของผู้ฝึกก็จะเปลี่ยนแปลงไปเป็นคน ๆ ใหม่ที่คิดถึงความอยู่ดีมีสุขของทุกสรรพสิ่งในจักรวาล (มนุษย์, สัตว์, พืช) ส่วนคุณค่าต่อส่วนรมนั้น กฎเกณฑ์ของคุณธรรมต่าง ๆ แทบจะไม่มี ความหมายสำหรับคนเหล่านี้

ต่อไปอีกแล้ว เพราะร่างกายและจิตใจของบุคคลเหล่านี้ คือตัวแทนของคุณธรรมไปเสียแล้ว ทุกสิ่งทุกอย่างที่คนเหล่านี้คิด พูด และทำ จะเป็น ไปเพื่อสันติสุขของมนุษยชาติและทุกสรรพสิ่งในจักรวาลเท่านั้น

4. ความเอื้ออาทรตามแนวคิดประชาสังคม

1) เป้าหมายของความเอื้ออาทร

เป้าหมายของความเอื้ออาทรตามแนวคิดประชาสังคมแสดงจากหลักการ ดังนี้

ความเป็นชุมชนหมายถึง การที่ประชาชนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีอุดมคติร่วมกัน หรือความเชื่อร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกัน หรือมีการรวมกลุ่มกัน จะอยู่ห่างกันก็ได้ มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีเรื่องจิตใจเข้ามาด้วย มีความรัก มีมิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ ในการปฏิบัติบางสิ่งบางอย่าง จะเรื่องใดก็แล้วแต่ และมีการจัดการ

ความเอื้ออาทรจะก่อให้เกิดความสุข เป็นความสุขของคนที่มาด้วยกัน เพราะมีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการช่วยกัน มีการสนับสนุนซึ่งกันและกัน ดังนั้นความเป็นชุมชนจะต้องลดความเห็นแก่ตัวลง เอาแต่ใจตัวไม่ได้ ถ้าเราอยู่คนเดียวก็จะทำตามใจตัวเอง ฉะนั้น สิ่งที่เกิดขึ้นในความเป็นชุมชน คือ ความสุข ความอบอุ่น (ประเวศ วะสี ในชูชัย สุภวงค์, 2540 : 6)

การที่ผู้คนในสังคมเห็นวิกฤตการณ์หรือสภาพปัญหาในสังคมที่สลัดซับซ้อนที่ยากแก่การแก้ไข มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน ซึ่งนำไปสู่การก่อจิตสำนึก (civic consciousness) ร่วมกัน มารวมตัวกันเป็นกลุ่ม หรือองค์กร (civic group/organization) ไม่ว่าจะ เป็นภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน หรือภาคสังคม (ประชาชน) ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน (partnership) เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาหรือการกระทำการบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ด้วยความรัก ความสมานฉันท์ ความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการ โดยมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย (Civic network) (ชูชัย สุภวงค์, 2540 : 165)

ดังนั้น เป้าหมายของความเอื้ออาทรตามแนวคิดประชาสังคม คือ ภาวะทางจิตใจที่มีเมตตากรุณา ต่อผู้อื่น ทำให้มนุษย์ช่วยเหลือกัน มารวมตัวเป็นกลุ่มเพื่อร่วมแก้ปัญหาหรือกระทำตามวัตถุประสงค์ร่วมกัน ซึ่งก่อให้เกิดความเป็นชุมชนและเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย ก่อให้เกิดความสุขความอบอุ่นในกลุ่มคนมาร่วมกัน อันนำไปสู่การช่วยกันแก้ปัญหาสังคมหรือวิกฤตการณ์ของโลก

2) ความหมายของความเอื้ออาทร

ความหมายของความเอื้ออาทรตามแนวคิดประชาสังคม คือ ความเอื้ออาทรเป็นเรื่องทางจิตใจ เรื่องธรรมะ เรื่องจิตวิญญาณ เรื่องสิ่งที่มีคุณค่า เพราะเราต้องนึกถึงส่วนรวม เราต้องลดความเห็นแก่ตัว เราต้องมีความรัก มีความเอื้ออาทรต่อกัน ยิ่งพัฒนาธรรมะยิ่งสูงขึ้น ยิ่งดี ยิ่งเจริญสติ ยิ่งเจริญสมาธิ ก็ยิ่งเป็นประโยชน์ต่อการอยู่ร่วมกัน (ประเวศ วะสี ในชูชัย 2540 : 10)

3) องค์ประกอบของความเอื้ออาทร

องค์ประกอบของความเอื้ออาทรตามแนวคิดประชาสังคมที่สำคัญ คือ จิตสำนึกประชาสังคม (civic consciousness) หมายถึง ความคิดและความยอมรับในเรื่องการรวมตัวกันอย่างอิสระด้วย ความรัก ความเอื้ออาทร ความยอมรับในความคิดเห็นของกันและกัน ในอันที่จะเรียนรู้ร่วมกัน หรือแก้ไขปัญหาที่เผชิญอยู่ การรวมตัวกันจึงเป็นลักษณะ partnership เป็นความสัมพันธ์ในแนวราบ (horizontal) มีอิสระ และมีการเรียนรู้ร่วมกัน (สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ, 2540 : 8)

4) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเอื้ออาทร

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเอื้ออาทรตามแนวคิดประชาสังคมมีสถาบันสำคัญในสังคมและความสัมพันธ์ในสังคม ดังนี้

พระไพศาล วิสาโล (2537) เสนอว่าสังคมจำเป็นต้องเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่การจัดองค์กรทางสังคมที่เน้นความสัมพันธ์ในแนวราบมากขึ้น ความสัมพันธ์ในแนวราบดังกล่าวได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มเพื่อนบ้าน กลุ่มองค์กรเล็ก ๆ ที่เน้นความไม่เป็นทางการ ความเท่าเทียมกัน และความสมัครใจ

ความสัมพันธ์ในแนวราบดังกล่าวจะก่อให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือ และจะช่วยเสริมความเข้มแข็งแก่ภาคสังคมเนื่องจากสังคมไทยมีโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงแนวตั้งสูง (vertical relationship) แต่แนวคิดประชาสังคมร่วมสมัยมีโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงแนวราบ (horizontal relationship) จึงควรที่จะเน้นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างแนวตั้งกับแนวราบด้วยความสมานฉันท์ ก็จะทำให้สังคมไทยทั้งสังคมมีความเข้มแข็ง สงบสุข ร่มรื่น น่าอยู่น่าอาศัย

ทุกครั้งที่มีวิกฤตการณ์ในสังคมไทย สถาบันพระมหากษัตริย์จะนำมาซึ่งความสันติสุข ความสมานฉันท์ ความสามัคคี และความปรองดองของคนในชาติ ดังนั้น สถาบันพระมหากษัตริย์จะเป็นสถาบันทางสังคมที่จะช่วยเสริมสร้างความเป็นชุมชน ความเข้มแข็งทางสังคม

พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย เป็นศาสนาที่เอื้อต่อการพัฒนาระบอบประชาธิปไตย เอื้อต่อการสร้างชุมชนเข้มแข็ง เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน นอกจากนี้ พุทธศาสนากล่อมเกลาคำสอนให้คนไทยมีหิंसสา ไม่นิยมความรุนแรง ไม่นิยมการเผชิญหน้า และมีการประสานประโยชน์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการสร้างสังคมเข้มแข็งที่เป็นแนวทางของการใช้ปัญญาโดยสันติวิธี และความสมานฉันท์

5) วิธีสร้างความเอื้ออาทร

วิธีสร้างความเอื้ออาทรตามแนวคิดประชาสังคม คือ การเจริญสติ และวัฒนธรรมการเรียนรู้ ซึ่งการเรียนรู้ต้องเป็นการเรียนจากการปฏิบัติร่วมกัน (interactive learning through action) คำนี้เป็นหัวใจสำคัญ เพราะจะทำให้เกิดปัญญาในระบบ และทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในทางปฏิบัติ เป็นกระบวนการสำคัญในการสร้างความเอื้ออาทรที่อยู่ในการรวมกลุ่มเป็นประชาสังคม “ในความเป็นชุมชน ได้รวมเรื่องความรัก การเจริญสติ...เราต้องเจริญสติ คิดอย่างเป็นกลาง เราจะต้องเข้าถึงความจริงได้ง่าย ลดความเห็นแก่ตัวได้ง่าย มีโลกทัศน์ที่ดี...นั่นคือ คนต้องเห็นโลกทั้งหมด เห็นความเชื่อมโยงของทั้งหมด ไม่ใช่เห็นเป็นส่วน ๆ คิดเป็นส่วน ๆ ต้องส่งเสริมให้คนมีโลกทัศน์ เห็นความเชื่อมโยงของดิน น้ำ ลม ไฟ จุลินทรีย์ พืช มนุษย์ สัตว์ทั้งหลาย มีการเรียนรู้...ต้องส่งเสริมวัฒนธรรมการเรียนรู้...คือเมื่อคนเข้ามาสู่กระบวนการเรียนรู้แล้ว เขาจะมีความสุข ก็จะเป็นแรงจูงใจในการเรียนรู้ร่วมกัน มิตรภาพเกิดขึ้นและการเรียนรู้เป็นสิ่งที่ทำให้เห็นอะไรชัดเจน...สิ่งที่สำคัญคือ เน้นถึงความรัก ความรักของมนุษย์ ความรักสากลหรือความรักอันไพศาล มิตรภาพ หรือเมตตา ซึ่งเป็นคำเดียวกัน มนุษย์มีศักยภาพตรงนี้ได้...เพราะฉะนั้น ทั้ง 4 เรื่องจะกระชับกัน เข้ามาเชื่อมโยงกัน มนุษย์ก็จะได้รับรรุความจริง ความงาม มิตรภาพ การเรียนรู้ พัฒนาการอย่างเชื่อมโยงทุกสิ่งทุกอย่างรวมถึงพัฒนาการทางจิตวิญญาณ” (ประเวศ วะสี ในชูชัย สุภาวงศ์, 2540 : 34-35)

6) คุณค่าของความเอื้ออาทร

คุณค่าของความเอื้ออาทรตามแนวคิดประชาสังคมเป็นทั้งคุณค่าต่อสังคมและคุณค่าต่อตนเอง คุณค่าต่อสังคมคือ การแก้ปัญหาหรือกระทำตามวัตถุประสงค์ร่วมกันที่ก่อให้เกิดความประโยชน์ต่อส่วนรวมอันนำความสุขสู่สังคม ในคุณค่าต่อตนเองทำให้บุคคลได้พัฒนาจิตใจให้มีความรักความเมตตา ช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น นำไปสู่การพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

ตารางที่ 2 เป้าหมายของความเอื้ออาทรในแนวคิดต่าง ๆ

แนวคิดพุทธศาสนา	แนวคิดจริยศาสตร์สตรีนิยม	การศึกษาทางเลือก			แนวคิดประชาสังคม
		แนวคิดสัตยาไส	แนวคิดวอลดอร์ฟ	แนวคิดนีโอฮิวแมนนิส	
<p>การพัฒนามนุษย์ให้เป็นผู้มีเมตตากรุณาที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นด้วยกาย วาจา และใจที่ปรารถนาดี โดยการช่วยเหลือผู้อื่นทั้งคน สัตว์ และสรรพสิ่งให้เข้าถึงจุดหมายแห่งชีวิตในระดับต่าง ๆ ทั้งประโยชน์ขั้นต้น ประโยชน์ขั้นสูงขึ้นไป และประโยชน์สูงสุด</p>	<p>การดูแลให้ความอาทรผู้อื่นเป็นคุณธรรมสำคัญ การเป็นบุคคลที่อาทรเป็นอุดมคติทางศีลธรรม</p>	<p>การพัฒนาความรักความเมตตาในตัวของมนุษย์ให้สูงขึ้น จนเข้าถึงความจริงของธรรมชาติและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของสรรพสิ่ง</p>	<p>การพัฒนาความสมดุลของความคิด ความรู้สึก และพลังเจตจำนงของมนุษย์เพื่อไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยเฉพาะเป็นผู้มีความรู้สึกในใจที่เปี่ยมล้นไปด้วยความเมตตา</p>	<p>การพัฒนาจิตใจสูงที่สุดของมนุษย์ให้เป็นผู้มีความรักความเมตตาที่ยิ่งใหญ่กับคน สัตว์ พืช และสรรพสิ่งทั้งหลาย รวมทั้งก่อให้เกิดระบบสังคมที่ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างสงบและสันติสุขในโลก</p>	<p>จิตใจที่มีเมตตากรุณาต่อผู้อื่น อันนำไปสู่ความรักความอบอุ่นในกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันหรือมีกิจกรรมร่วมกัน ก่อให้เกิดความเป็นชุมชนและเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย</p>

ตารางที่ 3 ความหมายของความเอื้ออาทรในแนวคิดต่าง ๆ

แนวคิดพุทธศาสนา	แนวคิดจริยศาสตร์สตรีนิยม	การศึกษาทางเลือก			แนวคิดประชาสังคม
		แนวคิดสัตยาไส	แนวคิดวอลดอร์ฟ	แนวคิดนีโอฮิวแมนนิส	
<p>คุณธรรมที่เกิดจากการพัฒนาความเมตตากรุณาขึ้นในตัวมนุษย์</p> <p>ก่อให้เกิดการมีกาย วาจา และใจที่ช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นให้บรรลุประโยชน์ในระดับต่าง ๆ และมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทั้งสัตว์ และพืชอย่างเกื้อกูลกัน</p>	<p>การกระทำในสิ่งที่ผู้ให้ ความอาทรคำนึงว่าเป็น การกระทำโดยตนและใส่ใจในการแสดงออกอย่าง ปึงเจก ซึ่งความรู้สึกและ ประโยชน์ของความอาทร มุ่งสร้างสรรค์ตัวตนที่ แบ่งปันกับผู้อื่นที่มีภาวะ เดียวกัน สูโลกที่มั่นคงซึ่ง ถูกบำรุงและให้โอกาส และสู่ความจริงใน ลักษณะเฉพาะตน</p>	<p>ความรู้สึกปรารถนาดีต่อผู้อื่น มีความรู้สึกเห็นอกเห็นใจ และเข้าใจในความแตกต่างระหว่างกัน และเป็นความรู้สึกที่ปรารถนาจะให้และช่วยเหลือผู้อื่น เป็นความรักที่บริสุทธิ์ที่ออกมาจากหัวใจที่บริสุทธิ์ และเป็นความรักที่ไม่ต้องการสิ่งใดตอบแทน</p>	<p>ภาวะทางจิตใจของมนุษย์ที่มีความรักความเมตตาต่อผู้อื่น ซึ่งผู้อื่นนั้นรวมทั้งคน สัตว์ พืช และสิ่งแวดลอมที่อยู่รอบตัว เป็นจิตใจที่นำไปสู่การกระทำการปฏิบัติเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น</p>	<p>ความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับทุกสรรพสิ่งในโลกเกิดขึ้นจากการรวมจุดศูนย์กลางของความรู้สึกของตัวเองให้เข้ากับจุดศูนย์กลางของจักรวาล ซึ่งจะช่วยให้อัตตาของแต่ละบุคคล เปลี่ยนเป็นทุกสิ่งทุกอย่างของโลก</p>	<p>ความเอื้ออาทรเป็นเรื่องทางจิตใจ เรื่องธรรมะ เรื่องจิตวิญญาณ เรื่องสิ่งที่มีคุณค่า เพราะมนุษย์คือผู้มีจิตใจสูง เราต้องนึกถึงส่วนรวม เราต้องลดความเห็นแก่ตัว เราต้องมีความรัก มีความเอื้ออาทรต่อกัน ยิ่งพัฒนาธรรมะยิ่งสูงขึ้น ยิ่งดี ยิ่งเจริญสติ ยิ่งเจริญสมาธิ ก็ยิ่งเป็นประโยชน์ต่อการอยู่ร่วมกัน</p>

ตารางที่ 4 องค์ประกอบของความเอื้ออาทรในแนวคิดต่าง ๆ

แนวคิดพุทธศาสนา	แนวคิดจริยศาสตร์สตรีนิยม	การศึกษาทางเลือก			แนวคิดประชาสังคม
		แนวคิดสัตยาไส	แนวคิดวอลดอร์ฟ	แนวคิดนีโอฮิวแมนนิส	
หมวดธรรมที่จัดเป็นสาระสำคัญคือ พรหมวิหาร 4 หรืออัปมัชฌญา 4 ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา สังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมนัตตตา และกัลยาณมิตร	การทำความเข้าใจในความรับผิดชอบ และความสัมพันธ์ เช่น ความเห็นอกเห็นใจและใส่ใจทั้งตนเองและผู้อื่น อารมณ์ร่วม และความใกล้ชิด	คุณค่าความเป็นมนุษย์ที่เน้นมีอยู่ 5 เรื่อง มีความจริง ความรักความเมตตา ความสงบสุข ความประพฤติชอบ และ อหิงสา	วิถีทางที่โลกมนุษย์สัมพันธ์กับโลกธรรมชาติทั้ง 3 คือ ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับโลกธรรมชาติ โลกแห่งอารมณ์ความรู้สึก และอาณาจักรแห่งความคิด	หลักการคุณธรรม 10 ประการ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ยามะเป็นหลักการปฏิบัติตัวกับสรรพสิ่งทั้งหลาย ได้แก่ อหิงสา สัตยา อัศเตยา พรหมจรรย์ ปริคคหะ และนิยามะเป็นหลักการพัฒนาร่างกายและจิตใจของตนเอง ได้แก่ เสาจะ สันโดษ ตบะ สวาธยาเย อิศวร ประนิธาน	จิตสำนึกประชาสังคม คือ จิตสำนึกที่เอาธุระกับเรื่องส่วนรวม ประกอบด้วย ความเห็นคุณค่าของการอยู่ร่วมกัน ความเชื่อถือไว้วางใจ ความช่วยเหลือเกื้อกูล ความอดทนอดกลั้นต่อความขัดแย้ง การเปิดกว้างยอมรับในความแตกต่างหลากหลาย

ตารางที่ 5 ปัจจัยที่มีอิทธิพลของความเอื้ออาทรในแนวคิดต่าง ๆ

แนวคิดพุทธศาสนา	แนวคิดจริยศาสตร์สตรีนิยม	การศึกษาทางเลือก			แนวคิดประชาสังคม
		แนวคิดสตัทยาไส	แนวคิดวอลดอร์ฟ	แนวคิดนีโอฮิวแมนนิส	
ปัจจัย 2 ด้าน ปัจจัยภายในตัว ด้านดีคือโยนิโสมนสิการ (การทำในใจโดยแบบคาย) ด้านไม่ดีคือโยนิโสมนสิการ (การทำในใจโดยไม่แบบคาย) และมีจริยะ (ความหวงแหนก็คิดกัน) ปัจจัยภายนอกตัวหรือปัจจัยทางสังคมคือ ปรโตโมสะ (เสียงจากผู้อื่น) และ กัลยาณมิตร (เสียงที่ดี)	ความอาทรเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากความทรงจำของความอาทรทางธรรมชาติ ซึ่งความอาทรเป็นการตอบสนองต่อการให้ความอาทรที่มาจากแนวโน้มของความรักและธรรมชาติ	สัมผัสทั้ง 5 ของร่างกาย สัมผัสที่ 6 หรือพลังอำนาจของจิต จิตใต้สำนึก และสติปัญญา	สิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมที่สำคัญของความเอื้ออาทรคือประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน	การตระหนักถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของทุกสรรพสิ่งในจักรวาล	โครงสร้างความสัมพันธ์ในสังคมเชิงแนวราบ คือมีความเป็นเพื่อน มีความเป็นหุ้นส่วน มีความสมานฉันท์ และมีสถาบันสำคัญคือสถาบันศาสนา ซึ่งพุทธศาสนาเอื้อต่อการสร้างชุมชนเข้มแข็ง

ตารางที่ 6 วิธีสร้างความเอื้ออาทรในแนวคิดต่าง ๆ

แนวคิดพุทธศาสนา	แนวคิดจริยศาสตร์สตรีนิยม	การศึกษาทางเลือก			แนวคิดประชาสังคม
		แนวคิดสัตยาไส	แนวคิดวอลดอร์ฟ	แนวคิดนีโอฮิวแมนนิส	
การพัฒนาจิตโดยการทำสมาธิ และวิธีภาวนาพรหมวิหาร 4 โดยเฉพาะเมตตาภาวนา	การให้ความสำคัญของการฟัง การพูด การสื่อสาร การใส่ใจในผู้อื่น ความพยายามรับฟังสิ่งที่ผู้อื่นกำลังพูด พวกเราไม่ต้องการยืนยันแรงจูงใจและแผนการของผู้อื่น แต่พวกเราต้องการคงเสียงและการแย้งภายในของพวกเราเพียงพอที่จะ “รับรู้” ผู้อื่นในความเป็นผู้อื่น	การพัฒนาจิต ปลุกความรักในใจ การฝึกคิดดี พูดดี ทำดี มีเมตตา การควบคุมการรับสื่อที่ไม่ดี และการฝึกสมาธิแบบแสงสว่าง	การสร้างสมดุลทั้ง 3 มิติ คือมิติทางกายภาพแสดงออกมาโดยผ่านการกระทำของมนุษย์ มิติทางใจ แสดงคุณภาพออกมาโดยผ่านความรู้สึกต่าง ๆ ของมนุษย์ และมิติทางจิตวิญญาณ จะสามารถเข้าใจได้โดยผ่านสมอง แสดงคุณภาพออกมาโดยผ่านกิจกรรมต่าง ๆ	การพัฒนาจิต การทำสมาธิโดยใช้มนตรา การรับประทานอาหารที่ถูกต้อง การออกกำลังกาย และโยคะ-อาสนะ รวมถึงการคิดทางบวก	การเจริญสติของปัจเจก และวัฒนธรรมการเรียนรู้ของชุมชนและเครือข่าย ซึ่งการเรียนรู้ต้องเป็นการเรียนจากการปฏิบัติร่วมกัน

ตารางที่ 7 คุณค่าของความเอื้ออาทรในแนวคิดต่าง ๆ

แนวคิดพุทธศาสนา	แนวคิดจริยศาสตร์สตรีนิยม	การศึกษาทางเลือก			แนวคิดประชาสังคม
		แนวคิดสัตยาไส	แนวคิดวอลดอร์ฟ	แนวคิดนีโอฮิวแมนนิส	
การพัฒนาคนให้เป็นผู้มีเมตตากรุณา นำไปสู่การช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นทั้งคน สัตว์ และสรรพสิ่งในขอบเขตใกล้ตัว และขยายออกไปจนไกลตัว (ไม่มีขอบเขต)	การพัฒนาคนให้เป็นผู้ที่อาทรจากจุดยืนของความรับผิดชอบและความสัมพันธ์ในวงแคบ ขยายออกไปสู่วงกว้าง	การพัฒนาบุคคลให้มีความรักความเมตตาเป็นพื้นฐานของการสร้างคุณค่าที่สำคัญ เพื่อก่อให้เกิดอุปนิสัยที่ดีงามในบุคคลนั้น	คุณค่าของความเอื้ออาทรแบ่งเป็น 2 ประการ คือคุณค่าต่อบุคคล เป็นผู้มีจิตใจเต็มเปี่ยมด้วยความเมตตา และคุณค่าต่อสังคมช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น	การพัฒนาคนให้เป็นผู้มีจิตใจเต็มเปี่ยมด้วยความรักเมตตา ขยายสู่การรวมกลุ่มแก้ปัญหาสังคม และสร้างสันติสุขในโลก	การก่อให้เกิดความเป็นชุมชนและเครือข่ายที่เข้มแข็ง นำไปสู่ความสุขของบุคคลและการปฏิบัติร่วมกันที่นำไปสู่การแก้ปัญหาสังคม

ตอนที่ 2 แนวทางจัดการศึกษาเพื่อความเอื้ออาทรในมุมมองของผู้ทรงคุณวุฒิตามแนวคิดพุทธศาสนา จริยศาสตร์สตรีนิยม การศึกษาทางเลือก และประชาสังคม

1. แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อความเอื้ออาทรตามแนวคิดพุทธศาสนา

1) ความมุ่งหมาย

ผู้ทรงคุณวุฒิตามแนวคิดพุทธศาสนาเห็นว่า การศึกษาเพื่อความเอื้ออาทรเป็นการศึกษาที่มุ่งพัฒนาธรรมชาติของมนุษย์ เพื่อให้ผู้เรียนมีจิตใจเมตตากรุณา เป็นคนที่มีความเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับคน สังคม และสิ่งแวดล้อม เป็นประโยชน์ทั้งตนเองและผู้อื่น ซึ่งจะเอื้อให้ระบบสังคมต่าง ๆ ที่มนุษย์อาศัยอยู่มีความผาสุก มีความเกื้อกูลกัน นำไปสู่การเป็นสังคมที่สงบสุข

“เป้าหมายของการศึกษาเพื่อให้เป็นคนที่มีความเอื้อเพื่อ...เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นพัฒนาธรรมชาติของมนุษย์ เกื้อกูลพัฒนาความเป็นมนุษย์...ถ้าปัจเจกได้รับการศึกษามีคุณภาพ เอื้อเพื่อเผื่อแผ่ช่วยเหลือเกื้อกูล สร้างความสัมพันธ์อันดีกับคนกับสิ่งแวดล้อม กับระบบต่าง ๆ ที่มนุษย์อาศัยอยู่มีความผาสุก มีความเกื้อกูล เป็นสังคมที่น่าอยู่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้มากขึ้น” (พระมหาเจิม สุวโจ, สัมภาษณ์, 11 ตุลาคม 2547)

“ผู้ที่เป็นผู้เอื้ออาทร ผู้ที่มีความเมตตากรุณา...ได้สร้างคุณงามความดี ได้สร้างคุณประการแก่ผู้อื่น เมื่อเราเอื้ออาทรเราอาจจะแบ่งส่วนไปเพื่อสงเคราะห์อนุเคราะห์คนอื่น เป็นการแบ่งปันน้ำใจซึ่งกันและกัน ให้วัตถุแก่คนยากคนจนคนขัดสน ให้ธรรมแก่คนดิ้นตันทางความคิด ให้อภัยสำหรับผู้หลงผิด...ถ้าคนมีความเอื้ออาทรกันมีความเมตตากรุณากัน แน่แน่นอนความมีเมตตากรุณานั้นเป็นคุณธรรมที่เชื่อมสัมพันธ์ไมตรี...นำไปสู่สังคมที่เข้าใจกันมีความเป็นมิตรกัน” (พระเทพวิสุทธิกวี, สัมภาษณ์, 22 พฤศจิกายน 2547)

“ศึกษาเพื่อเอื้ออาทร...เราต้องการจะให้เด็กมีจิตใจที่เอื้ออาทร มีจิตใจอ่อนโยนเมตตากรุณา เป็นคนดีเป็นคนสมบูรณ์” (พระศรีปริยัติโมลี, สัมภาษณ์, 18 ตุลาคม 2547)

“การที่สังคมมีคนที่เมตตาอยู่ข้างใน มันจะช่วยลดเรื่องความรุนแรง เรื่องอะไรลงเยอะ” (สมภาร พรมทา, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2547)

ความมุ่งหมายของการศึกษาเพื่อความเอื้ออาทรตามแนวคิดพุทธศาสนา คือ การศึกษาเพื่อให้เป็นคนมีจิตใจเมตตากรุณา มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือเกื้อกูล อนุเคราะห์คนอื่น โดยการแบ่งปันน้ำใจ ให้อภัย ธรรมะ และอกัษซึ่งกันและกัน ถ้าคนมีความเอื้ออาทรกันมีความเมตตากรุณา กัน แน่แน่นอนความมีเมตตากรุณานั้นเป็นคุณธรรมที่เชื่อมสัมพันธ์ไมตรี นำไปสู่สังคมที่เข้าใจกันมีความเป็นมิตรกัน ช่วยลดเรื่องความรุนแรง สร้างความสัมพันธ์อันดีกับคน กับสิ่งแวดล้อม กับระบบต่าง ๆ ที่มนุษย์อาศัยอยู่มีความสุข มีความเกื้อกูล เป็นสังคมที่น่าอยู่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้มากขึ้น

2) หลักสูตร

ผู้ทรงคุณวุฒิตามแนวคิดพุทธศาสนาเห็นว่า หลักสูตรของการศึกษาเพื่อความเอื้ออาทรเป็นหลักความเชื่อพื้นฐาน เช่น ทุกสิ่งอิงอาศัยเป็นเหตุปัจจัยซึ่งกันและกัน มนุษย์ทุกคนมีชีวิตที่เวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ

“มีสิ่งที่ยิงอาศัยซึ่งกันและกัน ถ้าคนเห็นคุณเห็นโทษเห็นบาปเห็นบุญ ชี้ตัวอย่างให้เห็นชัดว่านี่กระแสชีวิตวิถีชีวิตมันเป็นอย่างนี้ เรื่องการเวียนว่ายตายเกิดมันเป็นอย่างนี้...ถ้าเราคิดว่าชีวิตนี้ตายแล้วก็จบกันก็ไม่ต้องทำอะไรก็ได้ มุ่งเอาแต่ประโยชน์ส่วนตัวเป็นพอ แต่ทางพุทธศาสนายังเชื่อว่าการเวียนว่ายตายเกิดนั้นมีอยู่ สังสารวัฏมีอยู่...พระพุทธเจ้าสอนให้นึกถึงเรารักสุขเกลียดทุกข์ฉันทิ เขาที่รักสุขเกลียดทุกข์ฉันทินั้น รักตัวเองให้เหมือนรักผู้อื่น รักผู้อื่นให้เหมือนรักตัวเอง หลักนี้จะส่งเสริมสนับสนุนให้คนมีน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย ถ้ามนุษย์มีน้ำใจเอื้ออาทรกับสัตว์ สัตว์ก็ไม่เห็นเราเป็นศัตรู ทำให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขได้ โดยมีความรักเป็นพื้นฐาน ซึ่งเป็นความรักในแบบที่ไม่เจือด้วยอามิสสินจ้าง ไม่เจือด้วยกิเลสตัณหา เป็นความรักในแบบความเอื้อเฟื้อเกื้อกูล ความรักชนิดเอื้ออาทรที่จะขยายผลออกไป” (พระเทพวิสุทธิกวี, สัมภาษณ์ 22 ตุลาคม 2547)

หลักสูตรของการศึกษาเพื่อความเอื้ออาทรตามแนวคิดพุทธศาสนา คือ หลักความเชื่อพื้นฐานที่แสดงถึงธรรมชาติของสรรพสิ่ง ธรรมชาติของมนุษย์ และความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสรรพสิ่ง สัมพันธ์กับคน กับพืช กับสัตว์ กับระบบ ฤดูกาล เหตุการณ์ต่าง ๆ เพื่อให้คนรู้จักสัมพันธ์กันในมิติต่าง ๆ

3) บทบาทของผู้สอน

ผู้ทรงคุณวุฒิตามแนวคิดพุทธศาสนาเห็นว่า บทบาทของผู้สอนของการศึกษาเพื่อความเอื้ออาทร ครูเป็นกัลยาณมิตรของผู้เรียนต้องเป็นแบบอย่างของความเอื้ออาทร ครูต้องฝึกฝนอบรมตนตามหลักพุทธธรรม สร้างบรรยากาศและมี ความสัมพันธ์กับผู้เรียนแบบเอื้ออาทรต่อกัน

“ครูตามหลักศาสนาพุทธ ใช้คำว่ากัลยาณมิตร แปลว่าคนที่ไม่มีเมตตา ในแง่จัดการศึกษา บทบาทของครูที่จะทำให้ระบบการศึกษาเพื่อความเอื้ออาทร สิ่งแรกคือครูต้องมีสิ่งนี้ก่อน ศาสนาพุทธค่อนข้างเชื่อการเรียนรู้ผ่านคนมากกว่าผ่านตัวหนังสือ หมายความว่า การเรียนรู้ตัวอย่างที่ดี ๆ จากคนนั้นง่ายกว่า การเรียนรู้ตัวอย่างที่ดี ๆ ซึ่งเป็นนามธรรมที่เขียนเอาไว้ในคัมภีร์นั้นยากกว่า เพราะฉะนั้นถ้าครูเป็นต้นแบบของความเอื้ออาทร เมตตาครูมาเด็กก็เรียนรู้จากสิ่งนั้นได้ง่าย” (สมภาร พรหมทา, สัมภาษณ์ 3 ธันวาคม 2547)

“กัลยาณมิตรเป็นหลักสำคัญ กัลยาณมิตรได้ทั้งตัวบุคคล ได้ทั้งบรรยากาศ ได้ทั้งตัวสาระ ได้ทั้งรูปแบบ กัลยาณมิตรคือบรรยากาศที่เกื้อกูลต่อการเจริญเติบโตในทางที่ดีงาม...ตัวผู้สอนเป็นแบบ เป็นตัวซึมซับ เป็นตัวดึงดูดกับผู้เรียน บรรยากาศที่ดีที่ผู้สอนสร้างขึ้น หรือว่าปฏิสัมพันธ์ที่ผู้สอนเกี่ยวข้องกับผู้เรียนอะไรต่าง ๆ เหล่านั้น จะเป็นต้นแบบที่สำคัญและมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างความเอื้ออาทร...การแสดงตัวเป็นตัวอย่างเป็นต้นแบบอะไรต่าง ๆ จะเป็นตัวซึมซับทำให้ระบบความเอื้ออาทรเป็นจริงเป็นจังขึ้นมาจากต้นแบบตัวนี้เป็นตัวกระตุ้นสำคัญ...ครูต้องจัดบรรยากาศของการเอื้ออาทร เช่น การเรียนร่วมกันของผู้เรียนในต่างระดับต่างกลุ่ม ต่างความเห็น ต่างอะไรต่าง ๆ ต้องพยายามเสริมสร้างบรรยากาศ สร้างการมีส่วนร่วมระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียนด้วยกัน การสร้างบรรยากาศอย่างนี้ก็ทำให้มีการสร้างรูปแบบที่เป็นการเอื้ออาทรที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น” (พระมหาเจิม สุวโจ, สัมภาษณ์ 11 ตุลาคม 2547)

“ครูต้องเป็นด้วยจิตวิญญาณ...ครูจะต้องมีวิถีชีวิตอย่างไรที่เรียบง่าย มีความน่าเคารพ มีความสมถะ เครื่องครุระเบียบวินัยของศีลวัตรปฏิบัติ เป็นผู้นำในทางนี้ได้...ครูต้องเปลี่ยนวิถีชีวิตใหม่...ถ้าครูมีความศรัทธา มีความมั่นใจในพุทธศาสนา ทำให้เขาก็มีความสุข เขารู้สึกว่าเด็กเล็กนี่คืออนาคต เด็กเล็กมีความสุข เด็กเล็กเป็นลูกหลานของเขา นี่คือกิจกรรรมที่จะทำให้เขามีความสุข” (พระศรีปริยัติโมลี, สัมภาษณ์ 18 ตุลาคม 2547)

บทบาทของผู้สอนของการศึกษาเพื่อความเอื้ออาทรตามแนวคิดพุทธศาสนา คือ ครูควรเป็นกัลยาณมิตรเป็นต้นแบบของความเอื้ออาทร ซึ่งกัลยาณมิตรเป็นหลักสำคัญ กัลยาณมิตรครอบคลุมทั้งตัวบุคคลซึ่งครูเป็นต้นแบบสำคัญ และบรรยากาศแบบกัลยาณมิตรเกื้อกูลการเติบโตในทางที่ดีงาม ครูต้องจัดบรรยากาศของการเอื้ออาทร ครูควรฝึกฝนอบรมตนตามหลักพุทธธรรมเป็นหลัก กัลยาณมิตร ให้เป็นผู้มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีความน่าเคารพ มีความสมถะ เครื่องครุระเบียบวินัยของศีลวัตรปฏิบัติ

4) บทบาทของผู้เรียน

ผู้ทรงคุณวุฒิตามแนวคิดพุทธศาสนาเห็นว่า ธรรมชาติของความเอื้ออาทรมีอยู่ในมนุษย์ทุกคน สิ่งแวดล้อมที่เป็นกัลยาณมิตรเกื้อกูลให้เกิดความเอื้ออาทร และการพัฒนาโยนิโสมนสิการ

“ศาสนาพุทธคิดว่าลึก ๆ ธรรมชาติความเอื้ออาทรนั้นมีอยู่ในทุกคนแล้ว แม้แต่คนที่คิดว่าเขาเป็นคนไม่ดี ถ้าเจาะถึงบางส่วนของชีวิตจะต้องมีบางส่วนที่เขาแสดงเรื่องนี้ ออก ไม่กับคนที่เขารัก คนที่เป็นเพื่อนเขา” (สมภาร พรหมทา, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2547)

“ในแง่พุทธ ถือว่ามนุษย์มีธรรมชาติฝ่ายดี เป็นธรรมชาติของพุทธภาวะอยู่ เพียงแต่ว่าการเจริญเติบโตมาในสภาพแวดล้อมที่จะต้องอาศัยกัลยาณมิตรเกื้อกูล ปรึกษาปรึกษาให้ธรรมเจริญ ไปสู่ทิศทางที่พึงประสงค์...ต้องอาศัยตัวกระตุ้น ตัวธรรมชาติภายในของมนุษย์เอง ให้มีธรรมชาติของฝ่ายดีเพื่อที่จะแสดงผลออกมาในแง่ความเอื้ออาทรต่อคนอื่นได้...ผู้เรียนมีส่วนสำคัญตรงที่ว่า หนึ่งเรื่องของการเรียนรู้ธรรมชาติของตนเองด้วย ธรรมชาติของเพื่อน...รวมทั้งความต้องการกิจกรรมอะไรต่าง ๆ ที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ผู้เรียนก็มีส่วนในการที่ทำให้เกิดการเกื้อกูลกันได้ตรงนี้...ที่สำคัญคือผู้เรียนได้มีโอกาสแสดงบทบาทการเรียนรู้จากบรรยากาศจากเหตุการณ์ จากตัวอย่าง...จะช่วยให้

ผู้เรียนได้ตั้งธรรมชาติของตัวเองในแต่ละเหตุการณ์ ในแต่ละช่วงมาสู่ทิศทางที่พัฒนาได้มากขึ้น...การเรียนรู้ตนเอง การไตร่ตรอง การให้เวลากับตนเอง เป็นช่วงหนึ่งของการเรียนรู้ที่มีความสำคัญ” (พระมหาเจิม สุวโจ, สัมภาษณ์, 11 ตุลาคม 2547)

“บทบาทของผู้เรียนก็คือหลักธรรมาธรรม วิธีคิดแบบพุทธนำสนุก แต่เอาสาระเข้าไปใช้ วิธีคิดก็มี 2 อย่าง คือ ปลูกเร้าปัญญากับปลูกเร้าคุณธรรม คือโยนิโสมนสิการ” (พระ-สุธีรญาณ, สัมภาษณ์, 15 ตุลาคม 2547)

บทบาทของผู้เรียนตามแนวคิดพุทธศาสนา คือ มนุษย์มีธรรมชาติของความเอื้ออาทรอยู่ในทุกคน มีสิ่งแวดล้อมที่เป็นกัลยาณมิตรจะเกื้อกูลประคับประคองให้เติบโตขึ้นเป็นคนเอื้ออาทร และมีการเรียนรู้ตนเอง โดยใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการเพื่อพัฒนาความเอื้ออาทรให้เจริญขึ้น

5) การจัดการกระบวนการเรียนรู้

การจัดการกระบวนการเรียนรู้นั้นควรเน้นรายวิชาหนึ่งที่สอนและต้องสามารถบูรณาการแนวคิดและเนื้อหารายวิชาดังกล่าวเข้าในทุกกลุ่มสาระวิชา รวมทั้งจัดเสริมในกิจกรรมชมรมและกิจกรรมพิเศษ การเรียนรู้จากภายในผ่านประสบการณ์เป็นหลัก การฝึกจิตและแผ่เมตตาเพื่อพัฒนาความเอื้ออาทร การฝึกจิตให้สอดคล้องกับวัยและความถนัดของผู้เรียนรายบุคคล การภาวนาในชีวิตประจำวันเป็นการฝึกจิตแบบหนึ่ง

“วิชาแบบนี้มันควรจะมีวิชาหนึ่งเป็นวิชารับผิดชอบโดยตรงเลย...มันจะทำให้ทุกอย่างมันดำเนินไปอย่างมีขั้นมีตอนมีระเบียบมีการวัดมีอะไร แล้วตัววิชานี้มันแฝงความหมายว่า เนื้อหาจำนวนมากของการสร้างเด็กให้เกิดเมตตากรุณา นี้ เนื้อหาจำนวนมากของการสร้างเด็กให้เกิดเมตตากรุณา นี้ สร้างโดยการพูดอธิบายให้เข้าใจ ด้วยภาษา ด้วยหนังสือ” (สมภาร พรหมทา, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2547)

“การจัดการเรียนการสอนต้องมีวิชาหนึ่งเป็นวิชาหลัก เรียกว่าเป็นวิชาเอกวิชาแกนเลย แต่ว่าวิชาอื่นต้องบูรณาการ อย่างน้อย ๆ สัปดาห์หนึ่ง 2 คาบต้องเป็นวิชาหลักนี้ไปบูรณาการในวิชาอื่น ๆ เช่น ไปสอนเรื่องสังคม ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เรื่องวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ วิชาพุทธศาสนาสามารถบูรณาการได้ทั้งนั้นเลย” (พระเทพวิสุทธิกวี, สัมภาษณ์ 22 พฤศจิกายน 2547)

“กิจกรรมชมรมเป็นกิจกรรมเสริมส่วนหนึ่ง เป็นตัวกระตุ้นเป็นตัวสร้างความผูกพัน สร้างการกระตุ้นหรือสร้างกลุ่มคนที่รู้จักคุ้นเคยกัน เหมือน ๆ กัน รวมกลุ่มผู้ที่สนใจทำงานได้มากขึ้น” (พระมหาเจิม สุวโจ, สัมภาษณ์ 11 ตุลาคม 2547)

“การจัดการเรียนการสอนควรจัดเป็นกิจกรรมพิเศษขึ้นมาบ้างเสริมเข้าไป ทางด้านศาสนาวัฒนธรรมอะไรบ้างพิเศษ ๆ เข้ามา การทำสมาธิก็มีความจำเป็นทีเดียว” (พระมหาประเสริฐ ภิรมย์โม, สัมภาษณ์ 18 พฤศจิกายน 2547)

“ที่จริงแล้วมันไม่ใช่การสอนแบบธรรมดา ๆ...แต่มันต้องถ่ายทอดความรักความเมตตา ความศรัทธา อุดมคติ ความมุ่งมั่น แล้วความรักความเมตตานี้ก็ไม่ได้พูดเป็นถ้อยคำ แต่มันเป็นความรู้สึกที่สื่อจากใจสู่ใจ *from heart to heart*...ในหลักจริง ๆ แล้วสิ่งที่เป็นสภาวะธรรมจริง ๆ มันเป็นเรื่องที่เราต้องรู้จากประสบการณ์ตรง มันจะไม่รู้ด้วยเรื่องวิธีการคิด...เป็นเรื่องของสำนึกในตน เป็นเรื่องของจิตใจหรือเป็นประสบการณ์ ตระหนักรู้จริง ๆ เมื่อตระหนักรู้แล้ว พฤติกรรมจะเปลี่ยนไป” (พระศรีปริยัติโมลี, สัมภาษณ์, 18 ตุลาคม 2547)

“การจะให้ความเอื้ออาทรเกิดขึ้นได้ เกิดจากการเรียนรู้ของคน ๆ นั้นด้วย เรียนรู้จากตนเองก็ได้ หรือเรียนรู้จากปฏิสัมพันธ์ทางสังคมก็ได้ หรือเรียนรู้จากการตระหนักรู้ของตนเอง...การไตร่ตรอง การให้เวลากับตนเอง เป็นช่วงหนึ่งของการเรียนรู้ที่มีความสำคัญ...ขั้นตอนจริง ๆ เป็นกระบวนการที่จะอาศัยทั้งตนเอง ทั้งการจัดสิ่งแวดล้อมให้...มีการจัดกระบวนการเรียนรู้ตรงนี้เกิดขึ้น และการเรียนรู้ก็นำสู่การพัฒนาคนนั้นให้มีคุณภาพขึ้น มีความรัก มีความเอื้ออาทร มีความอยากช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จะต้องไล่จากเรื่องของการมีปฏิสัมพันธ์ในมิติต่าง ๆ จากการที่จัดกระบวนการให้ จากการได้เรียนรู้จากตนเอง แต่ทั้งหลายทั้งปวงต้องอาศัยตัวกระตุ้นตัวธรรมชาติภายในของมนุษย์เอง ให้มีธรรมชาติฝ่ายดีเพื่อที่จะแสดงผลออกในแง่ความเอื้ออาทรต่อคนอื่นได้” (พระมหาเจิม สุวโจ, สัมภาษณ์, 11 ตุลาคม 2547)

“การฝึกจิตหรือการทำสมาธิของเราต้องทำทั้งที่บ้าน ที่วัด ที่โรงเรียนด้วย แต่ให้มันสร้างเสริมหลักที่โรงเรียนก็ควรต้องมี เช่นให้เด็กมีสวดมนต์ การไหว้พระ การฝึกสมาธิ คือพยายามให้เป็นกิจวัตร ให้มันเป็นชีวิตประจำวัน เป็น *practical* เป็นแนวปฏิบัติ ทฤษฎีให้น้อยลง ปฏิบัติจริง ๆ แล้ว ให้มีบรรยากาศให้ร่มเย็น ให้ค่อย ๆ อธิบาย ค่อย ๆ เล้าโลมไปที่ละนิด ค่อยให้เด็กซึมซับไปเรื่อย ๆ...ให้เขา ารู้สึก *relax*

ให้เขารู้สึกสบาย ให้เขารู้สึกว่าร่มเย็น...ให้สวดแล้วเสียงออกมาพร้อมกัน เกิดเสียงที่มีโทนไพเราะ แล้วก็มีความหมาย สร้างสมาธิด้วย” (พระศรีปริยัติโมลี, สัมภาษณ์, 18 ตุลาคม 2547)

“ศาสนาพุทธสอนเทคนิคการแผ่เมตตาท่านให้เริ่มต้นจากใกล้ตัวที่สุด คือตัวเราเอง เริ่มจากตัวเราเอง เวลาแผ่เมตตาสมมติหนึ่งให้นึกถึงตัวเราเองก่อน...แล้วขยับไปคนข้าง ๆ ภรรยาสามี ลูก ขยาย ๆ ออกไปเรื่อย ๆ เพราะฉะนั้นการแผ่เมตตาของพุทธนี่เทคนิคก็คือใกล้ตัวที่สุด แล้วค่อย ๆ ขยายออกไป” (สมภาร พรหมทา, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2547)

“การฝึกสมาธิมีระบบที่ชัดเจนอยู่แล้ว ต้องบูรณาการและประยุกต์ว่าจะให้ผู้เรียนในระดับไหน กำหนดเวลาที่นาฬิกา ทดลองฝึกไป ซึ่งทุกคนถ้าฝึกด้วยวิธีการที่ไม่ทำให้เด็กน่าเบื่อจนเกินไป เด็กจะติดอกติดใจและชอบที่จะทำ อาจจะต้องกำหนดที่ระยะเวลาว่าให้เขาทำอะไร ให้เขากาวนาให้จิตสงบแต่ละชั้นกำหนดกี่ยาตี ทำให้ครบอิริยาบถการเดิน ยืน นั่ง นอน ก็จะฝึกจิตเพิ่มขึ้น เด็กที่โตขึ้นให้พิจารณาอะไร การฝึกอบรมจิตของคนแต่ละคนมีอริยาบถไม่เหมือนกัน มีวาสนามีจริตไม่เหมือนกัน สิ่งที่เขาจะชอบมาภาวนาต่างกัน พระพุทธเจ้าทรงเน้นรายบุคคลมาก” (สมภาร พรหมทา, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2547)

“การฝึกจิตที่ใช้ในสังคม...การภาวนาในชีวิตประจำวัน...เอามาใช้ใน ชีวิตประจำวันแบบนี้ ผมคิดว่าไม่ใช่การไปนั่งเฉย ๆ เป็นการฝึกคิดและในขณะที่เดียวกันก็เกี่ยวข้องกับเรื่องที่เราต้องการจะสร้างเด็กให้รักสังคม รักสิ่งแวดล้อม รักเพื่อน รักตัวเอง” (สมภาร พรหมทา, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2547)

หลักจัดกระบวนการเรียนรู้เน้น ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกเป็นพื้นฐานการเรียนรู้ โดยมีการเรียนรู้จากภายนอกมีกฎระเบียบเป็นส่วนเสริม กระบวนการเรียนรู้แบบการตระหนักรู้และไตร่ตรองกับตนเอง กระบวนการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับชีวิตและสังคมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลวิธีสอนโดยใช้กรณีตัวอย่าง หลักธรรมสำคัญคือ พรหมวิหาร และสังคหวัตถุ โดยมีพรหมวิหารเป็นหลักเพื่อส่วนตัว ส่วนสังคหวัตถุเป็นหลักเพื่อส่วนรวม การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวัยของผู้เรียน การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนที่มีความแตกต่างได้เรียนร่วมกัน

6) การประเมินผล

จากการศึกษา พบว่า กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้แนวคิดในการวิจัยร่วมกันว่าการประเมินผลความเอื้ออาทรควรจะใช้ทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ การวัดในเชิงปริมาณ ใช้เป็นตัวเลขสร้างมาตรวัดขึ้นมา มีคำถามคำตอบให้ตอบอย่างอิสระ ถามว่าสิ่งไหนที่ทำได้ก็ข้อในเกณฑ์ของความเอื้ออาทร จะออกมาเป็นตัวเลขที่วัดได้ การวัดในเชิงคุณภาพ ใช้สังเกตพฤติกรรม วัดประเมินทั้งการสังเกต สัมภาษณ์ ข้อเขียน และพฤติกรรม การวัดความเอื้ออาทรนั้นอาจสังเกตพฤติกรรมอย่างเดียวไม่แน่ชัด แต่ถ้าใช้ทั้งสองอย่างจะได้ผลดีเที่ยงตรงและควรวัดผลสัมฤทธิ์ของการแสดงออก การปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับเพื่อน คนกับคนที่เหนือกว่า คนกับคนที่ด้อยกว่า คนกับสิ่งแวดล้อม และคนกับธรรมชาติ เป็นการวัดจากวิถีชีวิตและสถานการณ์จริงที่เกิดในชีวิตประจำวัน โดยใช้หลักพุทธศาสนาในเรื่องการปวารณา เป็นแนวทางการประเมินผลร่วมด้วย

7) บทบาทของพ่อแม่ ผู้ปกครอง

พ่อแม่ ผู้ปกครองต้องเป็นตัวอย่างแห่งความดีงาม พ่อแม่เหมือนกับครูคือเป็นกัลยาณมิตร เป็นต้นแบบสำคัญที่จะเป็นแบบอย่างของความเอื้ออาทร เช่น การแสดงความเอื้ออาทรต่อคนในครอบครัวญาติ เพื่อนบ้าน และคนที่ด้อยกว่า เป็นแบบอย่างอันหนึ่งเป็นตัวซึมซับเอาความรู้และประสบการณ์ เอาคุณค่าภายใน ซึ่งถือว่ามีส่วนสำคัญมาก

พ่อแม่ต้องเป็นผู้มีคุณธรรม แนะนำลูกให้เห็นความสำคัญของความเอื้ออาทร ต้องปลูกฝังมาตั้งแต่เด็ก ๆ จะได้ซึมซับมาก พาไปทำและแนะนำให้เกิดเป็นบุญกุศลมีความสุขทางจิตใจมากขึ้น เป็นสิ่งไปทำให้จิตใจเด็กสบายขึ้น แล้วไม่นำลูกเข้าไปสู่สิ่งที่ไม่ดี จะนำลูกเข้าสู่สิ่งที่ดี พ่อแม่จะต้องพาเด็กเข้าสู่ศาสนา การสวดมนต์จะเกิดความซึมซับเข้าไปในจิตใจเด็ก การนั่งสมาธิ พ่อแม่เป็นแบบอย่างที่ดีที่สำคัญมาก การให้อย่างนั้นลูกจะพยายามสร้างแต่ลักษณะที่ดีขึ้นมา

8) บทบาทของชุมชน และสถาบันสังคมอื่น ๆ

สังคมต้องเป็นตัวอย่างแห่งความเอื้ออาทร สังคมไทยเป็นสังคมซึ่งเมตตากัน ความมีเมตตา ก็ต้องแสดงออก ตั้งแต่มีผู้นำชุมชนเป็นตัวอย่างนำคนในชุมชนให้เอื้อเพื่อเอื้อแก่กัน มีการสร้างบรรยากาศทางวัฒนธรรมที่เอื้อต่อความเอื้ออาทร โดยดูตัวอย่างสังคมเกษตรกรรมที่มีการสร้างวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีรายวัน รายเดือน และรายปี เป็นการสร้างบรรยากาศสังคมด้วยวัฒนธรรม และสร้างตัวเนื้อหาสาระ เช่น เรื่องเล่า ตำนาน เป็นตัวเสริม

2. แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อความเอื้ออาทรตามแนวคิดจริยศาสตร์สตรีนิยม

1) ความมุ่งหมาย

การจัดการศึกษาเพื่อความเอื้ออาทรตามแนวคิดจริยศาสตร์สตรีนิยม มีความมุ่งหมายที่จะจัดการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ให้เป็นบุคคลที่เอื้ออาทร กระทำสิ่งที่คำนึงว่าเป็นประโยชน์ต่อคน สัตว์ และสิ่งแวดล้อม เพื่อรักษาและเยียวยาโลกให้พวกเราอาศัยได้อย่างดีเท่าที่จะเป็นไปได้

2) หลักสูตร

ความเอื้ออาทรคือความสัมพันธ์ระหว่างคน (อย่างน้อยที่สุดสองคน) หนึ่งในพวกเขา (ผู้เอื้ออาทร) แสดงความห่วงใย ความคิดคำนึง ปรารถนาดี อุทิศตน ผู้ผู้อื่น (ผู้ได้รับความเอื้ออาทร) ความเอื้ออาทรที่ต้องการเป็นสิ่งที่หาค่าไม่ได้สู่อาทรที่จัดหาให้ และเมื่อผู้สร้างกำลังได้รับความเจ็บปวดหรือความลำบาก ต่อมาคุณลักษณะของเธอ/เขา และให้ความสนใจบรรเทามัน ผู้ใหญ่ คนที่มีสุขภาพดี รู้สึกความต้องการรับการเอื้ออาทรจากผู้อื่น... ถอดออก ขับออก พยายาม กดต่ำ... พวกเราต้องการหรือปรารถนาผู้อื่น “เอื้ออาทรเรา” ในแต่ละสถานการณ์พวกเราอาจรู้สึกที่พวกเราไม่มีสิทธิต้องการได้รับความเอื้ออาทร ความหมายนี้ต้องให้ผู้อื่นรู้สึกว่ามันเป็นหน้าที่ของพวกเขาหรือความปรารถนาที่เคารพสิทธินี้ (Fieser, 2000 :360)

“เสียง หมายถึงสิ่งที่คนอื่น หมายความว่าเมื่อพวกเขาพูดถึงแก่นของตัวตน เสียงจึงเป็นธรรมชาติและขณะเดียวกันก็เป็นวัฒนธรรม มันประกอบด้วยลมหายใจ เสียงร้อง คำพูด จังหวะและภาษา และเสียงเป็นเครื่องมือและช่องทางทางจิตวิทยาที่มีพลังที่เชื่อมโยงโลกภายในและภายนอกเข้าด้วยกัน การพูดและการฟังเป็นรูปแบบของลมหายใจทางจิต (psychic breathing) ปฏิสัมพันธ์อันต่อเนื่องที่เกิดขึ้นระหว่างผู้คนเป็นการสื่อสารผ่านภาษาและวัฒนธรรม สื่อผ่านความแตกต่างและความหลากหลาย เหตุนี้เสียงจึงเป็นเครื่องมือใหม่ในการทำความเข้าใจจิตวิทยา สังคม และวัฒนธรรม เป็นกระดาดลิตมัสทดสอบความสัมพันธ์และเป็นเครื่องวัดสุขภาพจิต” (สยามล ภูมิจิตร, 2546 : 31-32)

วิธีการเข้าถึงความจริงมีพื้นฐานจากการคำนึงถึงความสัมพันธ์และบริบทของผู้เกี่ยวข้องในสถานการณ์ทางศีลธรรม...มโนทัศน์ทางศีลธรรมดังกล่าวซึ่งโดยพื้นฐานแล้วเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการให้ความอาหารมีศูนย์กลางอยู่ที่การทำความเข้าใจความรับผิดชอบและความสัมพันธ์ เมื่อความรับผิดชอบในจริยศาสตร์แห่งความอาหารคือการให้ความสำคัญกับความต้องการที่จำเป็นของทุกคนที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ด้วยการใช้วิธีการเข้าถึงความจริง (ศยามล ภูมิจิตร, 2546 : 37-38)

3) บทบาทของผู้สอน

บทบาทของผู้สอนตามแนวคิดจริยศาสตร์สตรีนิยม ครูต้องเป็นแบบอย่างของความอาหารและแสดงออกถึงความอาหารในความสัมพันธ์ของครูกับนักเรียน

4) บทบาทของผู้เรียน

นักเรียนต้องมีพัฒนาการทางศีลธรรมใน 3 ขั้นตอน พัฒนาการทางศีลธรรมแบ่งเป็น 3 ระดับ (level) และ 2 จุดเปลี่ยน (transition) ทิศทางของพัฒนาการทางศีลธรรมเริ่มจากการให้ความสำคัญกับตนเอง (pre-convention) ไปสู่การให้ความสำคัญกับจารีต (convention) และไปสู่การให้ความสำคัญกับคุณค่าทางจริยธรรมที่เป็นสากล (post-convention) วิธีการให้เหตุผลของบุคคลซึ่งถึงระดับพัฒนาการ โดยอิงกับการมองความสัมพันธ์ คือ บุคคลมีพัฒนาการทางศีลธรรมที่เริ่มจากความสัมพันธ์ของตนเองและผู้อื่นที่ไม่สมดุลไปสู่ความสมดุล ในระดับแรกเป็นระดับของการเอาตัวรอด (individual survival) เป็นระดับที่บุคคลสนใจเฉพาะความต้องการของตนเอง เนื่องจากเห็นว่ามุมมองของตนเองเท่านั้นสำคัญ แต่ด้วยปฏิสัมพันธ์จะทำให้บุคคลเริ่มตั้งคำถามต่อการให้ความสำคัญกับตนเอง และตระหนักได้ว่าควรรับผิดชอบต่อผู้อื่น การตั้งคำถามและการตระหนักนี้จะเป็นจุดเปลี่ยนผ่านที่ 1 ไปสู่ระดับที่สอง ความดีในแง่ของการเสียสละของตนเอง (goodness as self-sacrifice) ที่บุคคลได้ยึดถือความรับผิดชอบต่อผู้อื่นตามกรอบของจารีต บุคคลจึงมุ่งอุทิศตนเองเพื่อผู้อื่นโดยไม่สนใจความต้องการและความรู้สึกของตน จุดเปลี่ยนผ่านของขั้นนี้ (จุดเปลี่ยนที่ 2) คือการที่บุคคลเริ่มตั้งคำถามจากความเจ็บปวดจากการเสียสละตนเอง และตระหนักถึงความไม่เท่าเทียมระหว่างตนเองและผู้อื่น จะนำไปสู่ระดับสุดท้ายที่เป็นระดับของระบบจริยธรรมที่ไม่ใช้ความรุนแรง (morality of non-violence) ในระดับนี้ บุคคลสามารถตัดสินใจโดยให้ความสำคัญของผู้อื่นและตนเองอย่างเสมอกัน การรู้จักฟังเสียงและเห็นอกเห็นใจได้นำมาสู่การแก้ปัญหาทางศีลธรรมที่ประนีประนอมและหลีกเลี่ยงการทำร้ายกัน พัฒนาการในระดับสุดท้ายนี้เป็นการมองความสัมพันธ์ระหว่างตนเองและผู้อื่นอย่างสมดุล

5) กระบวนการจัดการศึกษา

การศึกษาทางศีลธรรม (moral education) จากมุมมองของความอาหาร มี 4 องค์ประกอบ คือ การเป็นแบบอย่าง (modeling) การสนทนา (dialogue) การปฏิบัติ (practice) และการรับรอง (confirmation) (Nodding, 1998 : 190-192)

การเป็นแบบอย่างเป็นสิ่งสำคัญที่สุดของแผนการศึกษาทางศีลธรรม แต่เป็นสิ่งที่ตรงข้ามกับนักพัฒนาการเชิงพุทธิพิสัย แนวคิดทางสตรีศาสตร์นิยมจะไม่พิจารณาด้วยเหตุผลทางศีลธรรม แม้ว่าจะไม่ละเลยเหตุผล เราพิจารณาด้านหลักกับการเติบโตของนักเรียนในฐานะผู้อาทรและการเอาใจใส่ เราแสดงออกในพฤติกรรมที่มีความหมายว่าอาทร ดังนั้นไม่เพียงแต่บอกนักเรียนถึงความอาหารและปล่อยให้ให้นักเรียนอ่านเนื้อหาในวิชาเท่านั้น ควรแสดงความอาหารในความสัมพันธ์กับนักเรียน

เราเข้าร่วมกับนักเรียนในการสนทนาเกี่ยวกับความอาหาร ในระดับหนึ่ง การสนทนาเป็นส่วนจำเป็นของความอาหาร เราไม่สามารถเป็นแบบอย่างของความอาหารโดยปราศจากการเข้าร่วมในมัน เป็นสิ่งสำคัญที่จะพูดเกี่ยวกับความอาหารของเรา เพราะความอาหารสามารถขัดแย้งในแนวทางที่แตกต่างหลากหลาย นักเรียนมักจะต้องการความช่วยเหลือในการตีความพฤติกรรมของผู้ใหญ่ ครูที่อดทนเป็นความอาหารที่จำเป็นหรือไม่? อาจเป็น? ครูที่ตามใจเป็นความอาหารหรือไม่? การประเมินผลของเราขึ้นอยู่กับอะไร?

นักเรียนสามารถได้รับการสนับสนุนให้วิเคราะห์รูปแบบของพฤติกรรมและการตอบสนองรูปแบบนั้น ถ้าพูดถึงความเที่ยงธรรม ครูกระทำกับนักเรียนทั้งหมดเหมือนกันอย่างแน่นอน ทำให้นักเรียนทุกคนรู้สึกได้รับความอาหารเอาใจใส่? มีความรู้สึกของความเที่ยงธรรมที่สามารถเป็นไปได้ด้วยการอาทรหรือไม่? นักเรียนจำนวนมากในทุกวันนี้ทำให้เท่าเทียมบังคับด้วยการอาทร พวกเขาเชื่อว่าครูเป็นผู้อาทรเอาใจใส่พวกเขาจะต้องการให้พวกเขาทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่แน่นอน นักทฤษฎีวิพากษ์ก็เช่นเดียวกับนักทฤษฎีความอาหาร วิตกว่าการคิดเช่นนี้อาจจะทำให้เกิดการพึ่งพิงอย่างถาวรกับเจ้านายหรือผู้นำที่เข้มแข็ง ดังนั้น หน้าที่หนึ่งของการสนทนาคือช่วยให้เราและนักเรียนพิจารณาและวิพากษ์การกระทำของเรา ให้เรามีโอกาสถามว่า ทำไมเรากระทำสิ่งที่แน่นอนและกับผลที่เกิดขึ้นอะไร?

การสนทนาถูกทำให้เป็นนัยโดยปรากฏการณ์ของความอาทร เมื่อเราอาทรเอาใจใส่ พวกเราได้รับสิ่งอื่นในหนทางที่เปิดและแท้จริง การรับรู้นี้เป็น การครอบงำใจ (engrossment) แต่ในที่นี้ไม่ได้หมายความว่าแนะนำทำให้หลงรัก การครอบงำใจ เป็นมากกว่ารูปแบบที่ไม่เจาะจงของความสนใจที่อนุญาตให้สร้างกรอบอ้างอิงและชวนพวกเราเข้าไปในมัน การสนทนาได้เปิดเผย เรามีส่วนร่วมในการสร้างกรอบอ้างอิงร่วมกัน แต่สิ่งนี้เป็นงานที่ละเอียดอ่อนเสมอที่สามารถรับรู้ได้ทั้งหมด การสะท้อนกลับ การเชิญ การประเมินผล การทบทวน และการสำรวจต่อไป

การสนทนาเป็นสิ่งจำเป็นในการศึกษาทางศีลธรรมจากมุมมองของความอาทร มันเป็นความหมายโดยสิ่งที่เราประเมินผลกระทบของความพยายามในการอาทร ตลอดจนการสนทนาเราเรียนรู้ได้มากขึ้นเกี่ยวกับสิ่งอื่น และเราต้องการความรู้นี้เพื่อการทำอย่างมีประสิทธิภาพในฐานะผู้อาทร ขณะที่เราอาทร เราได้รับการช่วยเหลือในความพยายามของเรา โดยการประเมินค่าที่พวกเราได้รับจากผู้รับการอาทรของเรา

การสนทนาได้ช่วยให้เกิดการเติบโตของความอาทรเอาใจใส่ ทุกชนิดของคำถาม ข้อมูล ข่าวสาร มุมมอง และทัศนคติถูกนำมาในการสนทนา ครูที่เข้าร่วมการสนทนากับนักเรียนสามารถชวนให้นักเรียนมีส่วนร่วมใน “การสนทนาที่อมตะ” (immortal conversation) ในที่นี้นักทฤษฎีการอาทรเห็นด้วยกับโสเครตีส (Socrates) ที่คุณค่าของการศึกษาต้องช่วยนักเรียนเข้าถึงชีวิตของพวกเขาเองและมีคำถามสำคัญเกี่ยวกับมนุษย์ถูกถามอยู่เสมอ ข้อเตือนใจ นักทฤษฎีการอาทรไม่บังคับนักเรียนให้ยึดติดกับสิ่งที่เรียกว่า “คำถามนิรันดร์” (eternal questions) เน้นอนที่เดียวที่พวกเราเชื่อเชิญการสนทนาดังกล่าว และอนุญาตให้นักเรียนร่วมกำหนดเส้นทางการสืบสวน เราไม่บอกว่าชีวิตที่ไม่ถูกพิจารณา (the unexamined) เป็นชีวิตที่ไม่มีคุณค่า แต่ชีวิตที่ไม่ถูกพิจารณาเป็นชีวิตที่มีคุณค่าหรือ ? พวกเราตัดสินใจสิ่งนี้สำหรับคนอื่นหรือ ? พวกเรารู้สึกเกี่ยวกับตนเองอย่างไร ?

การปฏิบัติเป็นสิ่งจำเป็นในการศึกษาทางศีลธรรม ประสบการณ์ในสิ่งที่เราซึมซับตัวพวกเรามีแนวโน้มสร้าง (mentality) การกล่าวของความสามารถทางปัญญาจำนวนมากคือ การสร้างทัศนคติทั่วไปของกลุ่มสังคม แต่บางส่วนของมันเป็นจริงและมีประโยชน์ ผู้ที่ให้การศึกษาแก่นักบริหารธุรกิจ ผู้นำทางทหาร และนักกฎหมาย มักเชื่อว่าพวกเขากำลังสอนมากกว่าตัวเนื้อหา พวกเขา กำลังอบรมจิตใจด้วยทรศนะที่แน่นอน ถ้าเราต้องการสร้างคนผู้ที่จะอาทรเอาใจใส่คนอื่น ต้องสร้างความรู้สึกลให้นักเรียนฝึกหัดในการอาทรและการสะท้อนการปฏิบัติ

บางเวลาการปฏิบัติกรอาหารถูกแปลไปสู่ความต้องการพิเศษสำหรับการบริการชุมชน ประสบการณ์ดังกล่าวสามารถช่วยให้เติบโตในความสามารถกรอาหาร แต่ความต้องการพอใจอย่าง ลวก ๆ ไม่รับรองการเติบโตที่ปรารถนา เด็กต้องการมีส่วนร่วมในการอาหารด้วยแบบอย่างที่ใหญ่ เป็นผู้แสดงให้พวกเขาทราบว่าอาหารอย่างไร พุศกับพวกเขาเกี่ยวกับความยากลำบากและรางวัลของงาน ดังกล่าว และแสดงออกมาในงานของพวกเขาที่กรอาหารเป็นสิ่งสำคัญ

การเสนอแนะหลักสูตรที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันให้เน้นความสำคัญของการเรียนรู้ที่ร่วมมือกัน และการเรียนรู้ที่ร่วมมือกันสามารถใช้ประโยชน์สนับสนุนความสามารถในการอาหาร การเรียนรู้ที่ ร่วมมือกันสามารถใช้กับความหลากหลายกว้างขวางของจุดมุ่งหมาย และสามารถถูกกำหนดในทาง ที่แตกต่างมากมาย ครูจะเปิดเผยในการบอกนักเรียนถึงจุดมุ่งหมายหลักของงานที่ร่วมมือกันคือ ช่วยเหลือผู้อื่นเข้าใจ มีส่วนร่วม และสนับสนุน เป้าหมายของการศึกษาไม่ใช่สิ่งแน่นอนเสมอไป หรือไม่ใช่การเรียนรู้วิชาการขั้นพื้นฐาน

การขึ้นชั้นได้จัดให้การอาหารแยกออกจากวิธีการอื่นสู่การศึกษาทางศีลธรรม ซึ่ง มาร์ติน บูเบอร์ (Martin Buber) ได้อธิบายการรับรองในฐานะการกระทำของการขึ้นชั้นและสนับสนุนในสิ่ง ที่ดีในสิ่งอื่น เมื่อเรารับรองบางคน เราได้แสดงตัวตนที่ดีกว่าและส่งเสริมพัฒนาการของมัน ทำสิ่งนี้ เราต้องการรู้สิ่งอื่นที่คืออย่างมีเหตุผลได้ มิฉะนั้น เราไม่สามารถเห็นสิ่งอื่นที่พยายามอย่างแท้จริง สิ่ง ที่เราคิดอาจจะนานที่ทำให้เป็นจริง สูตรหรือสโลแกนไม่มีที่ในการรับรอง เราไม่ตั้งแนวคิดเดียว สำหรับทุกคนและประกาศ “ความคาดหวังที่สูงสำหรับทั้งหมด” (high expectations for all) จะทำ ให้เราระลึกถึงสิ่งที่สามารถเคารพได้ หรืออย่างน้อยก็ยอมรับได้ การดีนรนเพื่อให้แต่ละคนได้ ประสบ เป้าหมายหรือคุณลักษณะต้องถูกเห็นในฐานะคุณค่าของทั้งสองโดยผู้ที่พยายามไปสู่ ความสำเร็จในมันและ โดยพวกเรา เราไม่รับรองคนในทางที่เราตัดสินว่าเป็นสิ่งที่ผิด

6) การประเมินผล

จริยศาสตร์แห่งความอาหารจึงขึ้นชั้น “เสียง” เสียงที่เปล่งออกมาคือเสียงแห่งประสบการณ์ ประสบการณ์เป็นสิ่งที่สร้างตัวตนหรืออัตลักษณ์ของคนผู้นั้นขึ้นมาให้เป็นมนุษย์และมีความ เฉพาะตัว การประเมินผลจึงต้องเป็นการประเมินเชิงคุณภาพเน้นรายบุคคล

7) บทบาทของพ่อแม่ ผู้ปกครอง

พ่อแม่เป็นแบบอย่างของความอาหาร การเลี้ยงดูเด็กมีความสำคัญ

8) บทบาทชุมชน และสถาบันสังคมอื่น ๆ

ชุมชนต้องเป็นแบบอย่างของความเอื้ออาทร แสดงความเอื้ออาทรในความสัมพันธ์ของชุมชนกับเด็ก

3. แนวทางจัดการศึกษาเพื่อความเอื้ออาทรตามแนวคิดการศึกษาทางเลือก

1) ความมุ่งหมาย

การศึกษาเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ผู้เรียนเติบโตเป็นคนที่มีความเอื้ออาทร เป็นผู้ที่นึกถึงผู้อื่นและประโยชน์ส่วนรวม การนำไปสู่สังคมอุดมคติที่มนุษย์และสรรพสิ่งอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ช่วยเหลือพึ่งพากัน

“ความรักความเมตตาหรือความเอื้ออาทรถือเป็นคุณสมบัติอันหนึ่งที่สำคัญที่แสดงถึงความเป็นมนุษย์ เพราะถ้าขึ้นชื่อว่าเป็นมนุษย์ แต่ถ้าขาดคุณสมบัติอันนี้ ก็ไม่ต่างอะไรจากสัตว์ ถ้าเราสามารถที่จะปลูกฝังคุณสมบัตินี้...พัฒนาขึ้นมาเรื่อย ๆ ตามวัยของเขา ก็จะทำให้เขาเติบโตขึ้นมาเป็นผู้ใหญ่ที่ดี จะนึกถึงคนอื่นมากกว่าตัวเอง นึกถึงผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าผลประโยชน์ส่วนตัว แล้วไม่ไปทำร้ายใคร ไม่เบียดเบียนใคร...อันนี้ก็จะเป็เป้าหมายของการอยู่ร่วมกันของมนุษย์” (จิรัฐกาล พงศ์ภคเรียร, สัมภาษณ์, 12 ตุลาคม 2547)

“พื้นฐานเอื้ออาทรกับผู้อื่น มนุษย์คนอื่น ทำให้เขาเติบโตขึ้นเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้...เราเอื้ออาทรใคร เขาก็ลดทัญญู เราเข้าใจคนอื่นมากขึ้น ช่วยทำให้หัวใจเราอ่อนโยนลง...แล้วก็ไปสู่สังคมที่มีแต่การช่วยเหลือพึ่งพากัน การให้และการรับ” (วิณา กวีสมบุญ, สัมภาษณ์, 2 ธันวาคม 2547)

ความเอื้ออาทรทำให้คนเติบโตขึ้นเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ความเอื้ออาทรเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติที่มนุษย์มีต่อทั้งคน สัตว์ พืช และสิ่งของ การปลูกฝังความเอื้ออาทรให้เด็กพัฒนาตามวัยเพื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดี เป็นผู้ที่นึกถึงคนอื่นมากกว่าตนเอง นึกถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน ไม่ทำร้ายคนอื่น ไม่เบียดเบียนคนอื่น ไม่ทำให้คนอื่นเดือดร้อน และไม่ทำให้ตนเองเดือดร้อน

เมื่อคนเอื้ออาทรต่อกัน ทำให้คนลดทวิภูติ เข้าใจคนอื่นมากขึ้น และมีการให้และรับในชีวิตที่เป็นอยู่ มีจิตใจกว้างขวางมองถึงผลประโยชน์ส่วนรวมของทุกสรรพสิ่งในจักรวาลมากขึ้น รู้สึกรู้ว่าตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของทุกสรรพสิ่งในจักรวาลมากขึ้น ซึ่งเป็นเป้าหมายของการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ เพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมของคนทุกกลุ่ม นำไปสู่สังคมอุดมคติ เป็นสังคมที่มีความสุข สังคมที่มีแต่การช่วยเหลือพึ่งพากัน มิใช่แต่เพียงนำมาซึ่งความสงบสุขให้แก่มนุษยชาติเท่านั้น แต่ยังหมายรวมไปถึงกลุ่มสัตว์และพืชทั้งหลาย

2) หลักสูตร

ทุกสรรพสิ่งเป็นหนึ่งเดียวกัน มีความสัมพันธ์แบบพึ่งพิงอิงอาศัยกัน คุณค่าความเป็นมนุษย์ 5 ประการ คือ ความจริง ความรักความเมตตา ความสงบสุข ความประพฤตินอบ และอหิงสา การพัฒนามนุษย์ให้สมบูรณ์ มีความสมดุล 3 ด้าน คือ ความคิด ความรู้สึก และเจตจำนง การจัดการศึกษาครอบคลุมทั้งสิ่งแวดล้อมภายในและภายนอก พื้นฐานการพัฒนาค้นเริ่มต้นจากร่างกายด้วยอาหารและออกกำลังกาย ไปสู่จิตใจด้วยการทำสมาธิ จัดทำหลักสูตรที่แสดงวิวัฒนาการของสิ่งต่าง ๆ การพัฒนาขั้นสูงสุดของมนุษย์ และความสัมพันธ์ของสรรพสิ่ง

ความเชื่อพื้นฐานคือทุกสรรพสิ่งในจักรวาลมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติที่มีความสัมพันธ์และมีการดำเนินชีวิตที่เกี่ยวข้องกันไปตามกฎของธรรมชาติ ประชาชนทุกท้องถิ่นต่างก็เป็นเผ่าพันธุ์เดียวกันคือเผ่าพันธุ์มนุษยชาติ

การศึกษาแบบสัตยาไสเสนอว่า คุณค่าความเป็นมนุษย์ที่เน้นมีอยู่ 5 ประการ คือ ความจริง ความรักความเมตตา ความสงบสุข ความประพฤตินอบ และอหิงสา คุณค่าทุกข้อจะขาดข้อใดข้อหนึ่งไม่ได้ ถ้าคนมีแต่ความรักความเมตตาจะไม่มี ความประพฤตินอบก็เป็นไปไม่ได้ ถ้าคนมีความรักความเมตตาแต่ไม่มีอหิงสาก็เป็นไปไม่ได้ เพราะอหิงสาคือการไม่เบียดเบียนผู้อื่นทั้งทางกาย วาจา ใจ

การศึกษาแบบวอลดอร์ฟมุ่งหวังจะพัฒนามนุษย์ให้เป็นผู้มีความคิดแบบกาย สดใส มีพลัง และสร้างสรรค์ เป็นผู้ซึ่งมีความรู้สึกในใจเปี่ยมล้นไปด้วยเมตตา กล้าหาญ ศรัทธาต่อชีวิต และมีจิตใจใฝ่รู้ และเป็นผู้มีพลังเจตจำนงแน่วแน่ สามารถบรรลุภารกิจแห่งชีวิตที่ตนเองเป็นผู้เลือกสรร

การจัดการศึกษาต้องครอบคลุมสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอก การสร้างบรรยากาศต้องเป็นเหมือนวิถีชีวิตที่เป็นอยู่จริง การจัดสภาพแวดล้อมภายในให้นักเรียนได้ซึมซับจากผู้คนรอบข้างทั้งครูและบุคลากรในโรงเรียน ทุกคนในโรงเรียนมีความเอื้ออาทรต่อกัน รักเมตตา กัน และช่วยเหลือซึ่งกัน นักเรียนจะเกิดความเปลี่ยนแปลงเป็นคนดีที่เอื้ออาทร การจัดสภาพแวดล้อมภายนอกคือจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้มีความเป็นธรรมชาติ มีต้นไม้ใหญ่ช่วยให้ความร่มรื่นมีชีวิตชีวา ซึ่งนักเรียนพัฒนาตนจากการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมที่ดีได้มาก เพราะสิ่งแวดล้อมนั้นเอื้ออาทรต่อกัน ธรรมชาตินั้นสอนความเอื้ออาทร เพราะทุกสิ่งมีความสัมพันธ์เอื้ออาศัยกัน การใช้ชีวิตของคนเรียนรู้จากสภาพแวดล้อม สิ่งแวดล้อมดีทำให้คนเรียนรู้ดี สิ่งแวดล้อมไม่ดีคนเรียนรู้ไม่ดี ฉะนั้นสิ่งแวดล้อมต้องดี การเรียนรู้จะดีตาม

พื้นฐานการพัฒนาคนของปรัชญาไมโอฮิวแมนนิส เริ่มต้นด้วยการปรับปรุงเซลล์ทุกเซลล์ของร่างกายโดยการรับประทานอาหารที่ถูกต้อง การออกกำลังกายด้วยท่าโยคะอาสนะ ซึ่งจะส่งผลโดยตรงไปยังต่อมไร้ท่อที่ควบคุมอารมณ์ต่าง ๆ ของคนเรา การทำสมาธิ ซึ่งเป็นการบริหารจัดการจิตใจให้เกิดความรักความเมตตาที่ยิ่งใหญ่ด้วยการประสานจุดศูนย์กลางของแต่ละบุคคลเข้ากับจุดศูนย์กลางของจักรวาล

3) บทบาทของผู้สอน

ครูเป็นตัวอย่างของความเอื้ออาทร บทบาทของครูกับนักเรียนคือปฏิสัมพันธ์และการแสดงออกที่มีความเอื้ออาทรต่อกัน คุณสมบัติสำคัญของครูคือความสามารถที่จะเข้าไปสู่โลกแห่งความคิดของเด็ก ครูต้องมีการพัฒนาตน เพื่อเปลี่ยนแปลงเป็นคนเอื้ออาทรได้จริง

ครูต้องเป็นตัวอย่างของความเอื้ออาทร สำหรับให้เด็กได้เลียนแบบ ครูจะต้องมีพฤติกรรมและการแสดงออกต่าง ๆ ที่เป็นตัวอย่างแก่เด็กได้เป็นอย่างดี เช่น มีคุณธรรม มีความตรงไปตรงมา เปิดเผยมิน้ำใจเอื้ออารี ไม่เห็นแก่ตัว มีความเสียสละ มีบุคลิกภาพที่งดงาม และมีความเป็นผู้นำ ฯลฯ

ครูต้องเป็นผู้แนะนำ ด้วยคำพูด ด้วยการกระทำ ต้องมีการให้การศึกษา ข้อปฏิบัติหลักของครูก็ต้องเป็นตัวอย่างที่ดี เอื้ออาทรให้กับเด็กอย่างเท่าเทียมกัน เด็กก็จะซึมซับพฤติกรรมนั้นไป แสดงออกกับคนอื่น พอครูรักเด็ก เด็กรักครู ก็ขยายความรักออกไปสู่คนอื่น รักเพื่อน รักสัตว์ อยู่ในโรงเรียนร่วมกันแบบญาติพี่น้อง ครูเป็นเหมือนพี่ป้าน้าอา เด็กจะรู้สึกว่าเป็นครอบครัว ครูไม่เพียงสอนแต่ในห้องเรียน นอกห้องครูก็ต้องดูแลเด็ก สิ่งที่ครูแสดงออก ผู้เรียนจะซึมซับเข้าไป

บทบาทสำคัญคือสิ่งที่ครูแสดงออกกับผู้เรียน ครูต้องพัฒนาตนก่อนพัฒนาผู้เรียน ถ้าครูจะให้ผู้เรียนเอื้ออาทร ครูต้องเอื้ออาทรก่อน ถ้าครูเอื้ออาทรได้ ความเอื้ออาทรจะอยู่ในสิ่งที่ครูพูดคุยกับคนอื่น ในปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น และอยู่กับนักเรียน ถ้าครูจะให้เด็กเอื้ออาทร ครูก็ต้องเอื้ออาทร สิ่งนี้จะไปด้วยกัน

ครูต้องระลึกเสมอว่า จิตใจของเด็กในวัยนี้ มีความไวต่อความรู้สึกและการแสดงออกจากรอบข้างเป็นอย่างมาก สิ่งที่ครูพูดกับเด็กมีความสำคัญน้อยกว่าสิ่งที่ครูกำลังคิดกำลังรู้สึกอย่างมาก เด็ก ๆ จะค่อย ๆ ซึมซาบอารมณ์ต่าง ๆ ของครูไม่ว่าจะเป็นอารมณ์ด้านบวกหรือด้านลบ ซึ่งก็หมายความว่าถ้าครูต้องการให้เด็กเป็นคนมีอารมณ์ดี ร่าเริง แจ่มใส มีความเมตตา กรุณา มีความรักให้แก่ตนเองและผู้อื่น ฯลฯ ครูเองก็ต้องเป็นบุคคลเช่นนั้นด้วย ครูจึงควรแสดงให้ดูด้วยการปฏิบัติเป็นตัวอย่าง

คุณสมบัติที่สำคัญของครูคือ ความสามารถที่จะทะลุทะลวงเข้าไปสู่โลกแห่งความคิดของเด็ก ความเข้าใจจิตใจอันอ่อนละมุนของเด็กนี้เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับครูเป็นอย่างยิ่ง ผู้ที่จะทำหน้าที่นี้ได้ก็คือครูที่มีจิตใจละเอียดอ่อนบริสุทธิ์เหมือนอย่างจิตใจของพวกเด็ก ๆ ดังนั้นการทำสมาธิเพื่อชำระล้างจิตใจให้กลับไปสู่สภาวะจิตใจที่ละเอียดอ่อนของเด็ก ๆ อีกครั้ง จึงเป็นสิ่งที่มีจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับครูทุกคน

ครูต้องมีกระบวนการเปลี่ยนแปลงตนเองที่เกิดจากกระบวนการดำเนินชีวิตในโรงเรียน จากการพูดคุยและการประชุมครูทั้งโรงเรียน และการสวดมนต์นั่งสมาธิ ครูใช้การทำงานศิลปะเพื่อที่จะปลดปล่อยประโลมหรือทำตนให้ละเอียดขึ้น กับกระบวนการคิดร่วมกัน เอาหนังสือมาอ่าน ทำกลุ่มศึกษา (study group) ด้วยกัน รวมถึงการเข้าร่วมเทศกาลต่าง ๆ กระบวนการเหล่านี้ช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตนเอง และทำให้เกิดสิ่งที่คึกคักขึ้นมา เป็นสังคมของการเรียนรู้ร่วมกัน

4) บทบาทของผู้เรียน

มนุษย์ทุกคนมีธรรมชาติของความเอื้ออาทรอยู่ภายในตน การพัฒนาตัวผู้เรียนต้องสร้างความสมดุลในชีวิตของตน ทั้งร่างกายและจิตใจ ผู้เรียนต้องเจริญเติบโตขึ้นเป็นคนที่พักตนเองและช่วยเหลือผู้อื่นได้ ผู้เรียนจะเติบโตขึ้นเป็นคนเอื้ออาทรต้องอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เป็นคนดี

มนุษย์ทุกคนเกิดขึ้นมาพร้อมกับจิตใจที่บริสุทธิ์ ความรักความเมตตาที่ยิ่งใหญ่จึงมีอยู่แล้วในจิตใจลึก ๆ ของคนเราทุกคน ความรู้สึกเมตตาสงสารมีอยู่ในดวงใจของเด็กทุกคน พวกเขาเกิด

ขึ้นมากับความต้องการที่จะช่วยเหลือผู้อื่น ความผูกพัน และความตื่นตาตื่นใจกับทุกสิ่งทุกอย่างในโลกรอบตัวเขา ธรรมชาติของมนุษย์มีความเอื้ออาทรอยู่ในใจทุกคน แต่การที่คนมีความรู้สึกทางลบเกิดขึ้นมีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไป เป็นผลมาจากการอบรมเลี้ยงดูที่ไม่ถูกต้องมาตั้งแต่เล็ก ครูต้องเข้าใจว่าที่เด็กเป็นอย่างนี้เพราะอะไร จะไม่ไปตัดสินเด็กว่าทำอย่างนี้ เด็กคนนี้นั้นมันเลวมาก ต้องรู้ว่าที่บ้านเด็กเลี้ยงมาอย่างนี้ จะช่วยเด็กอย่างไร ครูทุกคนต้องช่วยกัน เด็กคนหนึ่งจะต้องเกี่ยวข้องกับครูหลาย ๆ คน เพราะฉะนั้นต้องคุยกัน ธรรมชาติของเด็กพอได้รับความรักจากครูหรือจากเพื่อนที่ให้อกภัยเมื่อทำผิด ก็จะค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้นทั้งการกระทำ คำพูด และความคิดที่มีความเอื้ออาทร

ชีวิตมนุษย์ประกอบด้วยส่วนประกอบคือ ส่วนชั้นนอกสุดเรียกว่าร่างกาย (physical body) ที่ประกอบด้วยอวัยวะภายนอกที่สามารถมองเห็นได้ อวัยวะภายใน และต่อมไร้ท่อต่าง ๆ ส่วนประกอบที่ลึกเข้าไปเรียกว่าจิตใจ ซึ่งมีสามระดับคือ จิตสำนึก (conscious mind) จิตใต้สำนึก (subconscious mind) และส่วนที่ลึกที่สุดและละเอียดอ่อนที่สุดของชีวิตเรียกว่าจิตเหนือสำนึก (superconscious mind) ซึ่งเป็นแหล่งของพลังงานความรู้ ความคิดสร้างสรรค์ และความปีติสุขที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของมนุษย์

วอลดอร์ฟเสนอว่ามนุษย์มีการพัฒนาทั้งกายและจิตวิญญาณ คนมีองค์ประกอบของกายและจิตวิญญาณ 4 ระดับคือ กายเนื้อ กายพลังชีวิต กายความรู้สึก และตัวตนที่แท้จริง การศึกษาต้องพัฒนาคนให้มีความสมบูรณ์ ถ้าพร่องต้องทำให้สมบูรณ์และสมดุล ทำกายที่ไม่สมดุลให้สมดุล ทำใจไม่สมดุลให้สมดุล

วัยเด็กเป็นช่วงสร้างกาย เมื่อกายแข็งแรงแล้วจิตวิญญาณจะมาสถิตในร่างกายอย่างพร้อมทำงานในโลก ถ้ากายไม่แข็งแรง พื้นฐานชีวิตการสร้างกายไม่สมบูรณ์ เด็กจะมีความไม่สมดุลทางกาย คนมีกายหลายระดับ ทั้งกายเนื้อ กายพลังชีวิต กายความรู้สึก และกายจิตวิญญาณก็อยู่ในตัวเรา ครูต้องช่วยเหลือพัฒนาการสร้างกายเนื้อและกายอื่น ๆ ของเด็กให้สมบูรณ์

ในวัยแรก 0 - 7 ปี เด็กควรจะได้รับการเล่นด้วยความรัก ความเมตตา ความอบอุ่น และความห่วงใย ในวัยที่สอง 7 - 14 ปี เด็กควรได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ จากประสบการณ์ที่ตื่นเต้นท้าทาย ในวัยนี้มีความต้องการที่จะมีความสามารถในการปกป้อง คุ้มครองตัวเองและผู้อื่นได้ ในวัยที่สาม 14 - 21 ปี เด็กเริ่มเป็นวัยรุ่นซึ่งเป็นวัยแห่งความครุ่นคิดใฝ่รู้ เด็กจึงควรได้รับการส่งเสริมด้านสติปัญญา ไหวพริบ ความสามารถในการพิจารณาสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม

เด็กที่เขาเติบโตมาตามแนวคิดอย่างนี้ เขามีความคิดว่าฉันทำได้ ฉันช่วยได้ เพราะโอกาสในการช่วยเหลือของเขามันมีมาตั้งแต่เขาอยู่ในวัยเด็ก ฉันช่วยได้ ฉันทำได้ ฉันดูแลน้องได้ พอเด็กได้มีโอกาสช่วยเหลือดูแลคนอื่น การที่รู้ว่าตัวเองทำได้มันจะมีความภูมิใจและก็เมื่อเห็นคนอื่นต้องการความช่วยเหลืออีกครั้งหนึ่งเขาจะช่วยเหลือได้ทันที เพราะเขาไม่มีความรู้สึกว่าเขาต้องการความช่วยเหลือจากใคร ในเมื่อเขาเองเขาก็ช่วยเหลือตัวเองได้ เขาก็ยังช่วยเหลือคนอื่นได้อีก เพราะนั่นโอกาสในการเลี้ยงดูตั้งแต่วัยเด็กจึงมีความหมายมาก

จิตใจของเด็กต้องอยู่ในแควดวงคนดี ถ้าครูเป็นคนใจร้อน เป็นคนจิตใจหยาบ พอถึงเวลาสอนผู้เรียน ครูบอกให้นักเรียนเป็นคนดีก็คงเป็นไปได้ ภายความรู้สึกของครูจะส่งจิตใจที่สับสนไปถึงผู้เรียนตลอดเวลา การให้ผู้เรียนเป็นคนดีจึงต้องอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เป็นคนดี การสร้างคนดีเป็นเรื่องสำคัญก่อนมุ่งสู่วิชาการ เมื่อผู้เรียนเป็นคนดีเป็นผู้มีจิตใจสงบ ทำให้เรียนเก่ง รู้จักคิด รู้จักวิเคราะห์ รู้จักสังเคราะห์ คิดอย่างมีเหตุมีผล และคิดแบบเป็นระบบ

ถ้าเด็กได้รับการเลี้ยงดูอย่างถูกต้องในแต่ละวัย ก็จะค่อยซึมซาบความรู้สึกและคุณลักษณะที่ดีงามต่าง ๆ ความรัก ความเมตตา จะก่อตัวขึ้นจากการเลี้ยงดูด้วยบรรยากาศของความรัก ความห่วงใย ความอบอุ่น เมื่อเด็กโตขึ้นก็จะมีพลังกล้าหาญ เข้มแข็ง มีความตั้งใจที่แน่วแน่อันเกิดจากการเลี้ยงดูแบบที่ให้เด็กมีวินัยในตนเอง เมื่อเข้าสู่วัยรุ่น และวัยผู้ใหญ่ พวกเขาจะมีความเชื่อมั่นพร้อมที่จะเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาในชีวิต และมีความรับผิดชอบต่อสังคม

5) การจัดกระบวนการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเอื้ออาทรใช้การเรียนรู้หลากหลายรูปแบบ การบูรณาการความเอื้ออาทรเข้าในทุกสาระวิชาการเรียนรู้ที่จัด การจัดการเรียนรู้เฉพาะด้านความเอื้ออาทรเสริมให้ผู้เรียน การสร้างบรรยากาศที่เต็มด้วยความเอื้ออาทรช่วยให้ผู้เรียนมีการเปลี่ยนแปลงตนเอง การเปลี่ยนแปลงในตัวผู้เรียน ครูเป็นผู้มีความสำคัญต่อนักเรียนประถมศึกษา ส่วนการฝึกจิตมีความสำคัญต่อนักเรียนมัธยม-ศึกษา ระดับประถมศึกษาเน้นความงามและแบบอย่าง ส่วนระดับมัธยมศึกษาเน้นความคิด และการยอมรับความคิด การจัดการเรียนรู้ใช้กรณีตัวอย่างให้ผู้เรียนเรียนรู้ความเอื้ออาทร การใช้นิทานเป็นสื่อหนึ่งของการเรียนรู้เพื่อความเอื้ออาทร การพัฒนาผู้เรียนควรพัฒนาทั้งด้านร่างกายและจิตใจควบคู่กัน การฝึกจิตพัฒนาสมาธิและแผ่เมตตาเพื่อการพัฒนาความเอื้ออาทร การภาวนาในชีวิตประจำวันเป็นการฝึกจิตที่เหมาะสมกับวัยเด็ก วัฒนธรรมประเพณีเป็นเนื้อหาที่แสดงถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติ-ศิลปะเป็นกระบวนการหนึ่งที่ช่วยให้พัฒนาความเอื้ออาทรของผู้เรียน

การจัดการเรียนรู้สามารถใช้ได้ทุกรูปแบบ ทั้งการบรรยายของครู การแสดงละคร การแสดงบทบาทสมมติ บทเพลง และการทำรายงานวิจัยค้นคว้า การสอนการบรรยายให้ผู้เรียนเข้าใจความหมายของความเอื้ออาทร ในระดับประถมศึกษาจะเป็นลักษณะง่าย ๆ เช่น พ่อแม่รักลูก ลูกรักพ่อแม่ ครูรักนักเรียน นักเรียนรักครู ในระดับมัธยมศึกษาจะเป็นนามธรรมมากขึ้นตามวัย เช่น รักชาติ รักสิ่งแวดล้อม มีการปลูกฝังผ่านกิจกรรม ผ่านวิถีชีวิต ผ่านการดำเนินชีวิตในทุกกิจกรรม ตั้งแต่ตื่นนอน อาบน้ำ กินข้าวก็ตักอาหารให้น้องก่อน เข้าแถวรับของก็เสียสละให้น้องอยู่ข้างหน้า

“บูรณาการคุณธรรมในทุกวิชา ไม่ว่าจะสอนวิชาใดก็แล้วแต่ เราก็จะบอกความรักความเมตตาเข้าไป เราก็จะบอกอะไรที่ตรงกับชีวิตจริงของเขา ที่จะเสียสละที่จะช่วยเหลือคนอื่น ทำความดีอยู่ตลอดเวลา อันนี้จะเข้าไปอยู่ในทุกกลุ่มสาระ...เขาจะต้องเห็นสิ่งที่เขาเรียนในธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เขาจะต้องเห็นว่ามันสัมพันธ์กับชีวิตเขาตลอดเวลา แล้วนำเอาข้อมูลเหล่านี้ไปใช้ประโยชน์ในชีวิตของเขาได้ ด้วยวิธีการแบบนี้เรารบูรณาการคุณธรรมไว้ในทุกกลุ่มสาระวิชา มันก็ค่อย ๆ ฝังลึกลงในจิตใต้สำนึกของเขา การเปลี่ยนแปลงก็จะเกิดขึ้นในตัวเด็ก” (อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา, สัมภาษณ์, 18 ตุลาคม 2547)

“ทุกชั้นจะเริ่มต้นเรียนวิชาคุณค่าความเป็นมนุษย์...ซึ่งจะมีกิจกรรมหลัก ๆ ในวิชานี้คือ นั่งสมาธิแล้วก็สวดมนต์ แล้วหลังจากนั้นจะเป็นกิจกรรมอะไรก็แล้วแต่ตามความสนใจของเด็ก อย่างเช่น เด็กเขาอยากจะทำเล่นเกมก็ได้ แต่ต้องเป็นเกมที่มีคุณค่า” (จิรัฐกาล พงศ์ภคเชิร, สัมภาษณ์, 12 ตุลาคม 2547)

“ถ้าเมื่อเราต้องการที่จะให้เด็กเกิดการเปลี่ยนแปลง เราต้องสร้างบรรยากาศของความสงบสุข เราต้องสร้างบรรยากาศที่เต็มไปด้วยความรักความเมตตา เราต้องสร้างบรรยากาศที่ช่วยให้เด็กเขามีความสุข” (อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา, สัมภาษณ์, 18 ตุลาคม 2547)

ความรัก ความเมตตาต่อสิ่งทั้งหลายทั้งมวล เป็นความรู้สึกที่เราทุกคนควรได้รับการปลูกฝังมาตั้งแต่ในวัยเด็ก โรงเรียนควรมีบทบาทอย่างมากในเรื่องนี้ รอบ ๆ ห้องเรียนควรมีสัตว์เลี้ยง มีพืชมีสวน เด็ก ๆ จะได้เรียนรู้และได้รับการฝึกการเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้อื่น เช่น การดูแลต้นไม้

และสัตว์เลี้ยง การทำความสะอาดห้องเรียน ฯลฯ เด็ก ๆ จะได้เรียนรู้ว่า ความสุขที่สูงสุดอย่างหนึ่งของชีวิต คือ การได้ช่วยเหลือดูแลชีวิตอื่น ๆ

“เด็กประถม ครูมีอิทธิพลสูงที่สุดมากกว่าลิ่งอื่น โตขึ้นไปเด็กมัธยมปรากฏว่าการสวดมนต์นั่งสมาธิมีอิทธิพลสูงที่สุดกับตัวเด็กที่โตขึ้นมา...ถ้าเราจะเริ่มต้นตั้งแต่เล็ก ๆ ครูจะต้องเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุดสำหรับชีวิตของเด็ก...เด็กเขาเรียนรู้โดยวิธีการเลียนแบบ ครูต้องเป็นต้นแบบของสิ่งที่ตนสอน ครูต้องเป็นตัวอย่างของความดี การเปลี่ยนแปลงของเด็กจะเกิดขึ้นเร็วมากแล้วเป็นไปในทางที่ดีเพราะเขาเลียนแบบครู พอโตขึ้นมาผู้เรียนจะเริ่มใช้เหตุผลใช้ความคิดของตัวเอง การจัดการศึกษาค่อยเปลี่ยนจากครูมาเป็นวิธีการฝึกปฏิบัติ เช่น การฝึกสมาธิ แต่ครูก็ยังมีอิทธิพลสูงต่อผู้เรียนอยู่ และในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายพบว่า เพื่อนมีอิทธิพลสูง ถ้ามีเพื่อนดีนักเรียนก็เป็นคนดีไปด้วย ชวนนำเพื่อนที่หลงทางให้ไปในทางที่ดีได้” (อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา, สัมภาษณ์, 18 ตุลาคม 2547)

เนื้อหาสาระควรเป็นเรื่องราว ตัวอย่าง เหตุการณ์ของคน นักบุญ บุคคลในอดีต และเหตุการณ์ในชีวิตประจำวัน รวมทั้งชีวิตของผู้เรียนก็สามารถเป็นตัวอย่างซึ่งกันและกันได้ เช่น เด็กคนนี้เป็นคนชอบช่วยเหลือเพื่อนในห้อง ทำงานกลุ่มอย่างเต็มที่ และคอยช่วยเหลือเพื่อนที่เดือดร้อน เป็นต้น

การถ่ายทอดความรู้ ความคิด ความเข้าใจแก่เด็ก ควรเริ่มต้นจากความรู้สึกรักของเด็ก เพราะอารมณ์ ความรู้สึกเป็นเสมือนกุญแจที่จะไขไปสู่ความจำ และความคิดต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้เองการเล่าเรื่อง เล่านิทาน จึงมีส่วนสำคัญต่อการเรียนรู้ของเด็กเป็นอย่างมากเพราะนิทานนั้นจะสามารถเป็นสื่อการสอนที่สามารถปลูกอารมณ์ต่าง ๆ เช่น ความสนุกสนาน ตื่นเต้น กลัว วันทใจ เห็นอกเห็นใจ เสร้า เบิกบาน ฯลฯ แก่เด็กได้เป็นอย่างดี

ความเอื้ออาทรเป็นสิ่งที่แฝงอยู่ในนิทานทุกเรื่อง ที่ครูเล่าให้นักเรียนฟัง ใช้สอนเรื่องราวต่าง ๆ ผ่านนิทาน ความเอื้ออาทรมีอยู่ในนิทาน ผู้เรียนจะเห็นภาพของคนที่มีความเอื้ออาทรว่ามีความไม่โกรธแค้น เป็นภาพของบุคคลที่ผู้เรียนสัมผัสได้ด้วยใจ และมีความรู้สึกอบอุ่นเมื่อมีคนเอื้ออาทรต่อเขา

โรงเรียนสัตยาไสจัดให้ผู้เรียนรับประทานอาหารมังสวิรัต เป็นการสอนให้เด็กมีความคิดการกระทำ และคำพูดที่ตรงกัน เมื่อแม่เมตตา เรารักสัตว์ เราไม่ทำร้ายสัตว์ เราก็กินสัตว์ และจัด

โรงเรียนเป็นเขตอภัยทาน สิ่งเหล่านี้เป็นการปลุกฝังความเอื้ออาทรให้เข้าไปอยู่ในจิตใจของเด็ก การแสดงออกกับเพื่อนในห้องกับครู กับทุกคน จะแสดงออกมาเป็นปกตินิสัย มีการแบ่งปันกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เห็นอกเห็นใจกัน เวลาที่เพื่อนมีความทุกข์ก็รู้สึกเดือดร้อนและต้องช่วยปลอบโยนเขา

การเรียนการสอนต้องมุ่งเน้นให้นักเรียนเป็นคนดีเป็นลำดับแรก เพราะคนดีเท่านั้นที่จะเอื้ออาทรมีความรักความเมตตาช่วยเหลือคนอื่น ทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวม นักเรียนจะเป็นคนดีได้ก็เมื่อสามารถควบคุมอารมณ์ของตัวเอง รู้จักควบคุมจิตใจของตนเอง การควบคุมจิตใจของตัวเองได้ก็ต้องฝึก เริ่มจากการฝึกสมาธิ การสวดมนต์ ซึ่งการนั่งสมาธิช่วยให้จิตใจสงบ ในขณะเดียวกันช่วยให้นิสัยของผู้เรียนเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีมุ่งคิดในทางที่ดีตลอด

การให้เด็กนั่งสมาธิทุกวัน เด็กจะแผ่เมตตาถึงทุกคน ตั้งแต่เพื่อน พ่อแม่ ญาติพี่น้อง ครู อาจารย์ ในหลวง ไปจนถึงสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายบนโลก โรงเรียนสัตยาไสมีการทำสมาธิในช่วงเวลาสั้น ๆ โดยใช้แสงสว่างเพราะสื่อกลาง ด้วยแสงสว่างไม่เกี่ยวข้องกับศาสนาใด เพราะนักเรียนและครูมาจากหลายศาสนา

การศึกษาที่แท้จริงจึงควรมีบทบาทที่จะฝึกคนเราให้รู้จักการทำสมาธิตั้งแต่เป็นเด็กเล็ก ๆ อันจะทำให้เด็กรุ่นใหม่ได้คุ้นเคยกับการทำสมาธิ และรู้จักนำการทำสมาธิมาเป็นส่วนหนึ่งของกิจวัตรประจำวัน

ส่วนการทำสมาธิในความหมายที่กว้างคือให้มีจิตแน่วแน่ การทำงานทุกอย่างต้องใช้สมาธิ เช่น ให้ผู้เรียนทำงานกวาดสนาม ซึ่งการกวาดสนามโรงเรียนเป็นการทำงานเพื่อคนอื่น ทำงานด้วยกันกับคนอื่น, การกระต๊อบเท้าตามกลอน และท่องกลอนซึ่งเป็นการทำจังหวะ (rhythm) อย่างหนึ่ง

เนื้อหาวัฒนธรรมคือการเรียนรู้ที่จะกตัญญูกับธรรมชาติ แสดงความเคารพต่อสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติรอบตัว ใช้วัฒนธรรมประเพณีเป็นสื่อจัดบรรยากาศเอื้ออาทรกัน คือการมีความรู้สึกขอบคุณต่อสิ่งเหล่านั้น ถ้านักเรียนรู้สึกของสิ่งนั้นจะรู้สึกขอบคุณเป็นความเอื้ออาทรที่เกิดขึ้นในใจ มิติทางศาสนาใช้ในการสร้างความหมายของชีวิต เช่น การเกิดของพระพุทธเจ้ามีสิ่งที่ดีและงดงามคือมีดอกบัวมารองรับ พระองค์เกิดกลางป่า ท่ามกลางความเรียบง่ายแต่งดงาม แล้วตอนโตผู้เรียนจึงมาเรียนเนื้อหามากขึ้นว่าศาสนาว่าอย่างไร ค่อย ๆ มากขึ้นตามลำดับ

การทำศิลปะช่วยให้อ่อนโยนลง การวาดสีน้ำก่อนข้างมีระเบียบ มีขอบเขต มีวิธีทำ จะต้องล้างฟูกันก่อนจุ่มสี วาดรูปจะต้องคิดขั้นตอน ภาพนั้นเป็นภาพอะไรก็ได้ ในห้องเรียนสีน้ำเวลานคนเสร็จก่อนช่วยดูแลกกัน เก็บของให้กัน ให้เป็นบรรยากาศของความสงบ ช่วยเขาทำ ช่วยกันได้ตลอด ถ้ามีความเอื้ออาทรอยู่ในหัวใจ การเตรียมอุปกรณ์ก็เป็นเอื้ออาทรได้ การให้นักเรียนแจกอุปกรณ์ให้เพื่อนดูเหมือนเป็นขั้นตอน จัดให้นักเรียนให้เพื่อนคนอื่นก่อน ความอ่อนโยนของงานศิลปะก็ช่วยให้นักเรียนไม่เป็นคนที่แข็งกระด้าง

การจัดสิ่งแวดล้อมที่หลากหลายในทุก ๆ สาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับชีวิต เช่น ศิลปะ ดนตรี กีฬา ธรรมชาติศึกษา การทำครัว เกม เพื่อสนองต่อการพัฒนาความสามารถในการรับรู้ทางสมอง เด็กจะมีกิจกรรม เกมง่าย ๆ สนุกสนานมากมาย ที่มีโอกาสได้ใช้ประสาทสัมผัสกับสิ่งแวดล้อมภายนอก

6) การประเมินผล

การประเมินผลควรเป็นการประเมินผลเชิงคุณภาพ ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งครู พ่อแม่ เพื่อน ชุมชน และตัวผู้เรียน ควรมีส่วนร่วมในการประเมินผล

การประเมินผลใช้การสังเกตเป็นหลัก สังเกตพฤติกรรม ประเมินจากสภาพจริง และประเมินผลโดยผู้เรียน เพื่อน ครู พ่อแม่ผู้ปกครอง และมีการใช้แบบประเมินที่ไม่มีเกณฑ์ชัดเจน การประเมินเป็นการเปรียบเทียบพัฒนาการของตนจากเดิม เทียบกับตัวเอง ไม่เทียบกับคนอื่น ประเมินเพื่อคือนักเรียนมีความเปลี่ยนแปลงในตัวเองดีขึ้นมากน้อยแค่ไหน เป็นการแข่งกับตัวเอง ไม่ใช่แข่งกับคนอื่น เพราะฉะนั้นความพอใจของครูคือเกิดการเปลี่ยนแปลงเมื่อเทียบกับตัวเขาเอง เพราะมนุษย์แต่ละคนไม่เหมือนกัน ความพอใจคือเกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นคนดีขึ้น

ครูอยู่กับผู้เรียนทุกวัน ครูอยู่ใกล้ชิดตั้งแต่เด็ก ๆ จึงเห็นชัดถึงการเปลี่ยนแปลงของผู้เรียน การเปลี่ยนแปลงเห็นได้ทั้งที่บ้านและโรงเรียนด้วย ครูรู้พฤติกรรมนักเรียนทั้งที่บ้านและที่โรงเรียน การประเมินผลเป็นการเขียนแบบวัดประเมินผล และแบบรายงานพฤติกรรม

ครูต้องทำงานร่วมกับพ่อแม่อย่างใกล้ชิด การประเมินคือการมาพูดคุยว่าลูกเปลี่ยนไปอย่างไร พ่อแม่เห็นว่าเปลี่ยนไปไหม มีอะไรที่เป็นปัญหาที่ต้องการความช่วยเหลือจากครู ถ้าเป็นโรงเรียนประจำพ่อแม่จะเห็นการเปลี่ยนแปลงของลูกได้ชัดเจน ครูก็อาศัยผู้ปกครองในการประเมิน

เพื่อนและตัวนักเรียนเองก็ต้องช่วยประเมินผล นักเรียนก็สังเกตดูเพื่อน รวมทั้งให้ชุมชนร่วมประเมิน ชุมชนก็คิดว่าโรงเรียนเป็นอย่างไร ชุมชนมองภาพรวมได้ชัดเจนกว่าครู

7) บทบาทพ่อแม่ ผู้ปกครอง

พ่อแม่เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเด็ก พ่อแม่มีความสำคัญต่อการพัฒนาความเอื้ออาทรของผู้เรียน ความเปลี่ยนแปลงในตัวเด็กและพ่อแม่มีผลกระทบต่อกัน

พ่อแม่ต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเด็ก เด็กจะซึมซับอารมณ์ของผู้ใหญ่ได้เหมือนกับฟองน้ำ ที่มีคุณสมบัติขูดเย็บในการซึมซับน้ำ เด็กอยู่ใกล้ผู้ใหญ่ที่มีอารมณ์อย่างไร มีโอกาสที่จะมีอารมณ์เช่นนั้นสูง พฤติกรรมของผู้ใหญ่คือบทเรียนที่ดีที่สุดของเด็ก ถ้าต้องการให้เด็กมีน้ำใจ รู้จักช่วยเหลือผู้อื่น ผู้ใหญ่ก็ต้องเป็นแบบอย่างของคนที่มีน้ำใจ และให้เด็กได้มีโอกาสช่วยเหลือผู้อื่น

ผู้ปกครองมีความสำคัญมาก เพราะผู้เรียนมีความรักความผูกพันต่อผู้ปกครองมากกว่าครู ดังนั้นการกระทำพฤติกรรมหรือความคิดของผู้ปกครองจะมีผลต่อเด็กมากกว่า ธรรมชาติของพ่อแม่ต้องรักลูกอยู่แล้ว แต่เมื่อนักเรียนเกิดปัญหาขึ้นมาที่เกิดจากการเลี้ยงดูและปฏิบัติของพ่อแม่ ครูจะมีบทบาทสำคัญที่จะช่วยปรับแก้ โดยให้ความรู้และทำความเข้าใจกับพ่อแม่ ถ้าพ่อแม่ชัดเจนในแนวทางที่โรงเรียนทำก็ง่ายขึ้น มีแรงผลักดันที่จะทำให้ไปได้ดี

พ่อแม่มีส่วนสำคัญในการจัดการศึกษา ความเปลี่ยนแปลงของผู้เรียนทำให้พ่อแม่เกิดการเปลี่ยนแปลงเช่นกัน เมื่อเห็นลูกเกิดการเปลี่ยนแปลง ลูกกลับบ้านไปกราบเท้าพ่อแม่ทุกวัน ลูกกลับไปช่วยเหลือรับใช้พ่อแม่ ช่วยทำงานบ้านซึ่งแต่ก่อนไม่เคยทำ จะทำให้พ่อแม่เกิดการเปลี่ยนแปลงเพราะลูกเปลี่ยนเป็นคนดี ถ้าพ่อแม่เห็นว่าสิ่งใดทำให้ลูกเขาดี พ่อแม่ก็จะเปลี่ยนตัวเองด้วย แล้วเด็กจะเปลี่ยนไป ทุกอย่างก็จะเปลี่ยนไป

8) บทบาทชุมชน และสถาบันสังคมอื่น ๆ

ชุมชนมีความสำคัญต่อการพัฒนาความเอื้ออาทร พลังแห่งความเอื้ออาทรเป็นเครื่องผลักดันให้มนุษย์ก้าวไปสู่ความสงบสุข

การจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมต่าง ๆ ต้องมีความร่วมมือจากชุมชน ทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ปกครอง ตำรวจ หมอ และพยาบาล เมื่อผู้เรียนได้เห็นความตั้งใจจริงของ

คนในชุมชนที่เข้ามาช่วยเหลือโรงเรียน ผู้เรียนจะได้เห็นและซึมซับในใจอยู่ตลอดว่าคนเหล่านี้เข้ามาช่วยโรงเรียน เพราะเขารักโรงเรียน รักเด็ก ๆ ต้องการช่วยสนับสนุนกิจกรรมของโรงเรียน ความรู้สึกที่ชุมชนและโรงเรียนมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน สิ่งนี้สื่อถึงจิตใจผู้เรียนได้

4. แนวทางจัดการศึกษาเพื่อความเอื้ออาทรตามแนวคิดประชาสังคม

1) ความมุ่งหมาย

ความมุ่งหมายของการศึกษาเพื่อความเอื้ออาทร คือ การศึกษาที่สร้างความเป็นชุมชน ซึ่งผู้คนมีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่ม นำไปสู่สังคมเข้มแข็งที่มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

“เอื้ออาทรเป็นเรื่องของความสัมพันธ์หรือปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่มภายในเครือข่ายที่เรามีความสัมพันธ์ เป็นลักษณะคนต่อคน...ประชาสังคมเน้นในเรื่องของความเป็นชุมชน ความเป็นชุมชนคือความเอื้ออาทร ความเป็นกลุ่มเป็นก้อนคือการรวมตัวร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลกระทบจากการชุมชนนั้น... ในที่สุดเราต้องการเห็นสังคมที่มีความเข้มแข็ง สังคมที่มีศีลธรรม สังคมที่มีความเอื้ออาทรกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่ตัวใครตัวมัน ไม่แก่งแย่งทับถมกัน...มนุษย์สามารถพันทุกขร่วมกันได้จริงถ้าใช้กระบวนการชุมชนเข้มแข็งและมีความเอื้ออาทรมันเป็นไปได้ เกื้อกูลกัน ไม่เห็นแก่ตัว ฟังพาท้ายกัน การพันทุกขร่วมกันไม่ใช่บรรลุนิพพานไปหมด มันไม่จำเป็น มีระดับของมัน พันทุกขในระดับต้นเจ็บป่วยเดือดร้อนก็ช่วยเหลือเกื้อกูลกันบรรเทาไป...มนุษย์สามารถพันทุกขร่วมกันได้จริงถ้าใช้กระบวนการชุมชนเข้มแข็งและมีความเอื้ออาทรมันเป็นไปได้ เกื้อกูลกัน ไม่เห็นแก่ตัว ฟังพาท้ายกัน การพันทุกขร่วมกันไม่ใช่บรรลุนิพพานไปหมด มันไม่จำเป็น มีระดับของมัน พันทุกขในระดับต้นเจ็บป่วยเดือดร้อนก็ช่วยเหลือเกื้อกูลกันบรรเทาไป” (พลเดช ปิ่นประทีป, สัมภาษณ์, 16 ธันวาคม 2547)

ความเป็นชุมชนนั้นมีทั้งการควบคุมทางสังคม (social sanction) และความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ความเอื้ออาทรเป็นเรื่องของความสัมพันธ์หรือปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่ม ภายในเครือข่ายที่มีความสัมพันธ์ ซึ่งเป็นลักษณะคนต่อคน

ประชาสังคมมุ่งหวังสังคมที่มีความเข้มแข็ง สังคมที่มีศีลธรรม สังคมที่มีความเอื้ออาทรกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่ตัวใครตัวมัน ไม่แก่งแย่งทับถมกัน สังคมเอื้ออาทรเป็นจุดหมายปลายทางที่เราอยากเห็นมนุษย์ไปสู่จุดนั้น กระบวนการไปถึงสังคมที่มีความเอื้ออาทร ต้องมีการสมานฉันท์ สันติวิธี สันติภาพ และสันติสุข

2) หลักสูตร

หลักการพื้นฐานคือ การพึ่งตนเอง การพึ่งพากัน และการควบคุมกำกับกัน การควบคุมทางสังคมเป็นมาตรการสำคัญของชุมชนเข้มแข็ง การจัดการศึกษาใช้หลักศีลธรรม คือ ปรียติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ

“มีหลักการอันหนึ่ง เรื่องของหลักการการพึ่งตนเองให้ได้ก่อน อดตา หิ อดตโน นาโถ อันที่สองก็คือพึ่งพากันเอง อันนี้ต้องเอื้ออาทรละ คนแข็งแรงคนอ่อนแอก็ต้องพึ่งพาอาศัยกัน อันที่สามควบคุมกำกับและดูแลกันเอง กำกับพฤติกรรมด้วย ส่วนนี้ถ้าชุมชนหรือสังคมไหนเข้มแข็งมันจะควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมเขาเองได้ สังคมที่เข้มแข็ง *social sanction* จึงมีความหมายมาก ถ้าสังคมที่อ่อนแอ *social sanction* จะไม่ค่อยเกิด...การศึกษาเพื่อความเอื้ออาทรคงยึดหลักว่ามีทั้งส่วนทฤษฎีตัวความรู้ ภาษาพระเรียกปรียติ ส่วนที่สองคือส่วนของการปฏิบัติ ปฏิบัติคือการลงมือทำ อีกอันคือการรับผลคือปฏิเวธ..สอนเรื่องของความเอื้ออาทร เราก็ต้องมีความรู้ในเรื่องนี้ มี *concept*...จากศาสนาไหนก็ได้ทั้งนั้น เพราะมันไปทางเดียวกัน...คือศาสนาธรรมทุกหลักศาสนา หลักมันคือหนึ่งสอนให้คนเป็นคนดี ไม่ไปเบียดเบียน ไม่ไปรังแกคนอื่น ไม่เห็นแก่ตัว แล้วช่วยเหลือคนอื่น เอื้ออาทรต่อคนอื่น...หลักปรียติต้องมีว่าจะสอนอะไร...ก็ต้องดูเด็กในแต่ละระดับจะสอนแบบไหน อย่างไรก็ตามมีแต่ปรียติอย่างเดียวไม่ได้ ปฏิบัติสำคัญมาก ยิ่งความเอื้ออาทรควรตั้งต้นที่การปฏิบัติ... สอนการปฏิบัติจริงเลย...ทำอย่างไรถึงทำให้เกิดความเป็นชุมชนในกลุ่มของเขา...ถ้าจะสร้างขึ้นมาก็ได้ต้องสร้างด้วยการปฏิบัติร่วมกัน...เรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ *interaction learning through action*“ (พลเดช ปิ่นประทีป, สัมภาษณ์, 16 ธันวาคม 2547)

มีหลักการอันหนึ่ง เรื่องของหลักการการพึ่งตนเองให้ได้ก่อน อดตา หิ อดตโน นาโถ ตนต้องเป็นที่พึ่งแห่งตน คนทุกคนในสังคมต้องสามารถพึ่งตนเองได้ สอง หลักพึ่งพากัน สิ่งนี้ต้องมีความเอื้ออาทร ทั้งคนแข็งแรงและคนอ่อนแอต่างต้องพึ่งพาอาศัยกัน สาม หลักควบคุมกำกับและ

ดูแลกันเอง เป็นการกำกับพฤติกรรม ถ้าชุมชนหรือสังคมเข้มแข็งจะมีการควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมได้ สังคมที่เข้มแข็งนั้นการควบคุมทางสังคม (social sanction) มีความหมายมาก ถ้าสังคมที่อ่อนแอเน้นการควบคุมทางสังคมจะไม่ค่อยเกิด

การจัดการศึกษาเพื่อความเอื้ออาทรนั้น ขบวนการชุมชนเข้มแข็งจึงมีบทบาทมาก เพราะการศึกษาเพื่อความเอื้ออาทรนั้นต้องยึดหลักปฏิบัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ คือมีทั้งส่วนทฤษฎี ด้วความรู้ หรือปฏิบัติ ส่วนที่สองคือการปฏิบัติ ปฏิบัติคือการลงมือทำ และส่วนที่สามคือการรับผล หรือปฏิเวธ กระบวนการชุมชนเข้มแข็งจะเอาประยุกต์ใช้สอนนักเรียนในระบบชั้นเรียนคือ สอนความเอื้ออาทร ต้องมีความรู้ในเรื่องนี้ มีแนวคิด (concept) ซึ่งจากศาสนาใดก็เป็นแนวทางเดียวกัน คือศาสนธรรม ทุกศาสนา มีหลักสอนให้คนเป็นคนดี ไม่ไปเบียดเบียน ไม่ไปรังแกคนอื่น ไม่เห็นแก่ตัว แล้วช่วยเหลือคนอื่น เอื้ออาทรต่อคนอื่น หลักปฏิบัติจึงต้องมีว่าจะสอนอะไร แนวคิดต้องดูเด็กในแต่ละระดับจะสอนแบบไหน อย่างไรก็ตามมีแต่ปฏิบัติอย่างเดียวไม่ได้ การปฏิบัติเป็นสิ่งสำคัญมาก ความเอื้ออาทรควรตั้งต้นที่การปฏิบัติ แต่จำเป็นที่จะต้องรู้เนื้อหา เน้นในการปฏิบัติให้มาก สอนการปฏิบัติจริงเลย การสอนนักเรียนต้องทำอะไรจึงทำให้เกิดความเป็นชุมชนในกลุ่มของนักเรียนในชั้นเรียนเดียวกัน

3) บทบาทของผู้สอน

บทบาทของผู้สอนคือ ครูเป็นแบบอย่างความเอื้ออาทร ครูเป็นส่งเสริมให้เกิดความคิดและเจตคติ ครูมีอุดมคติของความเป็นครู

“*leader* คือครูดี ถ้าครูมี *concept* ตรงนี้ชัด เด็กเขาจะไปตามครูอยู่แล้ว เราได้แบบอย่างมาจากครู ครูทำวันนี้ดีแบบนี้เราจะเอาแบบอย่างของท่านมา แต่อีกท่านดีไปอีกอย่างเราก็ได้แบบท่าน ปะติดปะต่อเป็นตัวเรา เป็นแบบอย่าง เพราะฉะนั้นครูเป็นผู้ริเริ่มที่สำคัญในกระบวนการครั้งนี้ เป็นปัจจัยหลักด้วยซ้ำไป ถ้านักเรียนมีครูที่มีความเข้าใจความเอื้ออาทรจะช่วยได้มาก เพราะฉะนั้นการฝึกฝนครู (*training*) ไม่ใช่เรื่องปฏิบัติ ต้องเป็นปฏิบัติ...ต้องสอน *attitude*...ครูรุ่นใหม่ต้องมีอุดมการณ์ อุดมคติของความเป็นครู อุดมคติมันเป็นเรื่องคุณธรรม เป็นเรื่องความมุ่งมั่น คนที่มีอุดมคติ มักจะมีความมุ่งมั่น ไม่ว่าจะมียุทธศาสตร์จากหนามอะไร ก็จะคงความมุ่งมั่นไปตลอด การสร้างคน บุคลากรทางการศึกษาจึงมีความสำคัญ...ใช้กระบวนการของสังคมเข้มแข็ง เรียนรู้ร่วมกัน มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีเจตนาธรรมร่วมกัน มีอุดมการณ์ร่วมกันที่จะนำไปสู่ความเป็นคนดี...ครูต้องเป็น *facilitator* ที่จะเป็นตัว

เอื้ออำนวยให้เด็กเกิดความคิด การสอนมีทั้งการสอนความรู้ สอน *content* เนื้อหา ส่วนการสอนอีกแบบคือแบบสอน *attitude*...กระบวนการสอนการศึกษาเพื่อความเอื้ออาทรต้องคิดถึงกระบวนการสอนที่เน้นในเรื่องของ *attitude* มากกว่า *content*... และในชั้นเรียนเด็กเขาอยู่ด้วยกัน เขาก็ต้องมีกติกา” (พลเดช ปิ่นประทีป, สัมภาษณ์, 16 ธันวาคม 2547)

ถ้าครูมีแนวคิดความเอื้ออาทรชัด นักเรียนจะไปตามครูอยู่แล้ว นักเรียนได้แบบอย่างมาจากครู ครูคนนี้ได้แบบนี้เด็กจะเอาแบบอย่างของท่านมา แต่อีกท่านดีไปอีกอย่างเด็กก็ได้แบบท่านเป็นแบบอย่าง เพราะฉะนั้นครูเป็นผู้เริ่มที่สำคัญในกระบวนการนี้ เป็นปัจจัยหลัก ถ้านักเรียนมีครูที่มีความเข้าใจความเอื้ออาทรจะช่วยได้มาก เพราะฉะนั้นการฝึกฝนครู (*training*) ไม่ใช่เรื่องปรียติต้องเป็นการปฏิบัติเป็นหลัก

ครูต้องมีอุดมคติของความเป็นครู สิ่งนี้เป็นเรื่องคุณธรรม เป็นความมุ่งมั่น คนที่มีอุดมคติจะมีความมุ่งมั่น ไม่ว่าจะมียุสสรรคขวากหนามอะไร ก็จะคงความมุ่งมั่นไปตลอด การสร้างบุคลากรทางการศึกษาจึงมีความสำคัญ

4) บทบาทของผู้เรียน

การพัฒนาจิตสำนึกของคน 3 ชั้น ชั้นก่อนตัวตน ชั้นตัวตน และชั้นผ่านตัวตน

“*self* ตัวตนของเรา มีระยะพัฒนาเป็น 3 ชั้น ชั้นที่เรียกว่า *pre-self* คือก่อนตัวตน เหมือนกับเราเป็นสัตว์อะไรนี้ เราจะมีแต่ *instinct* สัญชาตญาณอย่างเฉียวที่จะอยู่รอด ไม่รู้เรื่องคุณค่า ความดี ความชอบ ไม่รู้เรื่องบาปบุญคุณโทษ...พัฒนาการของตัวตน ผ่านเข้ามาอีกขั้นหนึ่งคือ *self* กำเนิดถึงตัวตนตัวเอง ความอยู่รอดของตัวเอง ตรงนี้เริ่มมีตัวตน ตัวตนมีหลายระดับ ตัวตนระดับเป็นปัจเจก ตัวตนระดับกลุ่มเราจะเห็นว่าคนที่เห็นแก่ตัวมาก ๆ คือ *self* จืด *selfish* มันก็จะเอาตัวรอดได้นะ ไม่สนใจว่าจะเอาเปรียบใคร เอาตัวรอดได้... พัฒนาขึ้นหน่อยคือตัวตนในระดับกลุ่ม อย่างน้อยก็เห็นแก่พวก เห็นกับเพื่อนภายในกลุ่ม แต่พอข้ามกลุ่มเอาเปรียบได้ก็จะเอาเปรียบเหมือนพวกชาตินิยมคับแคบก็เป็นลักษณะนี้...ต้องมีเหนือกว่านั้นที่เรียกว่า *transcending self* คือผ่านตัวตนไปแล้ว *transcending self* มันมีระดับปัจเจกและระดับกลุ่ม ปัจเจกก็มีคนที่บรรลุ คนที่ละวางความเห็นแก่ตัวได้ ผ่านตัวนี้สู่มนุษยภาวะมีใจสูง...คนที่มีความเอื้ออาทรโดยปัจเจกก็ต้องไปสู่ *transcending self* โดย

กลุ่มก็เรียก *transcending self* เพราะฉะนั้นคือการปฏิบัติจริง” (พลเดช ปิ่นประทีป, สัมภาษณ์, 16 ธันวาคม 2547)

การพัฒนาตน (self) หรือตัวตนของเรา มีระยะพัฒนาเป็น 3 ขั้น ขั้นที่เรียกว่า pre-self คือก่อนตัวตนเหมือนกับเป็นสัตว์ จะมีแต่สัญชาตญาณ (instinct) ที่จะอยู่รอด ไม่รู้เรื่องคุณค่า ความดี ความชอบ ไม่รู้เรื่องบาปบุญคุณโทษ พัฒนาการของตัวตนผ่านเข้ามาอีกขั้นหนึ่งเรียกว่า self คือคำนึงถึงตัวตน ความอยู่รอดของตัวเอง ตรงนี้เริ่มมีตัวตน ซึ่งตัวตนมีหลายระดับ ตัวตนระดับเป็นปัจเจก ตัวตนระดับกลุ่ม คนที่เห็นแก่ตัวมาก ๆ ก็จะเอาตัวรอดได้ ไม่สนใจว่าจะเอาเปรียบใคร เอาตัวรอดได้ แต่พัฒนาขึ้นคือตัวตนในระดับกลุ่ม อย่างน้อยก็เห็นแก่พวก เห็นกับเพื่อนภายในกลุ่ม แต่พอข้ามกลุ่มก็จะเอาเปรียบ เหมือนพวกชาตินิยมกับแคบก็เป็นลักษณะนี้ ชาติเดียวกันคนไทยด้วยกัน ยังแคบอยู่ ต้องมีเหนือกว่านั้นที่เรียกว่า *transcending self* คือผ่านตัวตนไปแล้ว *transcending self* มันมีระดับปัจเจกและระดับกลุ่ม ปัจเจกก็มีคนที่บรรลุนั้นที่ละวางความเห็นแก่ตัวได้ ผ่านตัวนี้สู่มนุษยภาวะมีใจสูง คนที่มีความเอื้ออาทรโดยปัจเจกก็ต้องไปสู่ *transcending self* โดยกลุ่มก็เรียก *transcending self* เพราะฉะนั้นคือการปฏิบัติจริง

5) การจัดการกระบวนการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้คือการเรียนรู้ร่วมกัน หลักการเรียนรู้คือกระบวนการเรียนรู้แบบมีการปฏิบัติร่วมกัน การสร้างกติการ่วมกันเป็นพื้นฐานความสัมพันธ์ กระบวนการเรียนรู้แบบปฏิบัติเพื่อสร้างความสัมพันธ์ร่วมกัน-กิจกรรมกลุ่มสร้างความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม กิจกรรมเครือข่ายสร้างความสัมพันธ์ข้ามกลุ่มเพื่อพัฒนาการข้ามตัวตน การทำงานเป็นทีมเป็นกระบวนการเรียนรู้ การใช้ฉันทามติเป็นกระบวนการเรียนรู้ การสนทนาเป็นกระบวนการเรียนรู้

“การเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ *interactive learning through actions* ตรงนี้เป็นหลักสำคัญถึงจะสร้างความเป็นชุมชน...กระบวนการและ *concept* ที่จะทำให้เราเข้าไปถึงตัวนี้คือความเป็นกลุ่มเป็นก้อน...จุดที่มีความสำคัญคือ *bonding* สายสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม... กระบวนการปฏิบัติในชุมชนเข้มแข็งมีอันหนึ่งคือการมีกติกาเป็นกติกาของสังคมเป็นกติกาของชุมชน... กติกาพวกนี้ไม่จำเป็นต้องเป็นลายลักษณ์อักษร แต่มันเป็นที่รู้กัน ทำอย่างนี้ผิด ทำอย่างนี้ไม่ได้ ทำอย่างนี้ควร ทำอย่างนี้ไม่ควร มันจะมีอยู่แล้วทุกคนรู้และยอมรับไปทั้งหมด ในชั้นเรียนเด็กเขาอยู่ด้วยกัน เขาก็ต้องมีกติกา เรื่องไหนเป็นสิทธิของเขา ๆ ทำได้ แต่เรื่องไหนจะไปละเมิดสิทธิคนอื่นเขาต้องไม่ทำ มันต้องมีมารยาทสังคมกติกาสังคม...กติกาชุมชนจึงเป็นหัวใจ

สำคัญของกระบวนการชุมชนเข้มแข็ง มันมีทั้งกติกาในเชิงบวกก็คือการให้รางวัล การให้ดูม กับอีกอันหนึ่งคือลบ ลงโทษเหมือนกัน แต่จะให้รางวัลหรือลงโทษ จะมี หรือไม่มี มีมากน้อยแค่ไหน พวกเขาเป็นคนกำหนดตั้ง-แต่ต้น แล้วกติกาพวกนี้ปรับ ได้ตามยุคสมัย” (พลเดช ปิ่นประทีป, สัมภาษณ์, 16 ธันวาคม 2547)

“ต้องมีกิจกรรมที่ข้ามตัวตน ออกนอกโรงเรียนด้วย ไปสัมผัสข้ามเครือข่าย ข้าม กลุ่ม ข้ามชั้นเรียน ข้ามห้องเรียน หรือเข้าไปในชุมชน เพราะกิจกรรมเหล่านี้เป็น กิจกรรมที่ดึงเขาออกจาก *self* ดึงเขาให้ *transcending self* ...กิจกรรมอะไรที่ไปทำ ให้เด็กยิ่งหมกมุ่นกับ *self* นะ อันนั้นจะเป็นอุปสรรคต่อการสร้างความเอื้ออาทร เช่น การสอบแข่งตลอดเวลา...แม้แต่การมอบการบ้าน ถ้าเป็นการบ้านในลักษณะที่เป็น กลุ่ม *teamwork* เป็นกลุ่มที่ทำงานด้วยกัน มันค่อย ๆ ฝึกเด็ก แบบปัจเจกบ้าง แบบ กลุ่มบ้าง หลากหลาย ทีมเวิร์คก็เป็นส่วนหนึ่งของความเป็นชุมชน มีเป้าหมาย ร่วมกัน มาร่วมแรงร่วมพลังกัน สิ่งสำคัญคือทิศทาง *direction* เป็นตัวสำคัญเลยต้อง ไปสู่ความเอื้ออาทร ไปช่วยเหลือเกื้อกูลคนอื่นดึงตัวเราเองออกจากความเป็น *self* ของเรา ข้าม *transcending self* ให้ได้...ประชาสังคมเขาจะเน้น *consensus* มากกว่า การโหวต ต้องมีวิธีการพูดที่จะโน้มน้าวใจกัน กระบวนการสำคัญกว่า ค่อย ๆ ไป... ให้เกิดการเรียนรู้แล้วค่อย ๆ ปรับตัว ในที่สุดแล้วมันก็ต้องหา *consensus* คือ การตัดสินใจร่วมกันบางอย่าง... เราจะใช้การ *dialogue* มากกว่าการ *debate*..มันจะมี ความคิดของเรา แต่เราก็เปิดกว้างรับฟังความคิดคนอื่น แล้วก็พร้อมรับความคิดคนอื่นมาปรับความคิดของเรา มันพร้อมที่จะแลกเปลี่ยนที่จะรับ” (พลเดช ปิ่น-ประทีป, สัมภาษณ์, 16 ธันวาคม 2547)

กระบวนการของชุมชนเข้มแข็ง ต้องเรียนรู้ร่วมกัน มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีเจตนารมณ์ ร่วมกัน มีจุดมุ่งหมายใหญ่ร่วมกันที่จะนำไปสู่ความเป็นคนดี ผู้นำที่ดีของสังคม เป็นผู้นำที่ดีของ ครอบครัว เป็นกระบวนการค่อย ๆ ปลูกฝังไป

ความเป็นชุมชนจะสร้างให้เกิดได้ คือกระบวนการที่จะทำให้เกิดการรวมตัว ร่วมคิด ร่วม ทำ รักใคร่กลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ห่วงหาอาทรกัน ซึ่งเป็นทั้งเทคนิคและกระบวนการ เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์อยู่ในนั้น

กระบวนการเริ่มจากการปฏิบัติร่วมกัน มีกระบวนการเรียนรู้แบบมีการปฏิบัติร่วมกัน (*interactive learning through actions*) เป็นหลักสำคัญของการสร้างความเป็นชุมชน กระบวนการ

และแนวคิดที่จะทำให้เข้าถึงคือความเป็นกลุ่มเป็นก้อน ซึ่งสิ่งสำคัญคือสายสัมพันธ์ (bonding) ระหว่างกลุ่ม

นอกจากสอนเจตคติแล้ว กระบวนการปฏิบัติในชุมชนเข้มแข็งมีการสร้างกติกาเป็นกติกาของชุมชน ในระดับครอบครัวก็เป็นกติกาของครอบครัว กติกาพวกนี้ไม่จำเป็นต้องเป็นลายลักษณ์อักษร แต่เป็นที่รู้จักกัน ทำอย่างนี้ผิด ทำอย่างนี้ไม่ได้ ทำอย่างนี้ควร ทำอย่างนี้ไม่ควร มันจะมีอยู่แล้ว ทุกคนรู้และยอมรับไปทั้งหมด

กติกาชุมชนจึงเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งกติกามีทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ กติกาในเชิงบวกคือการให้รางวัล การให้ดูแล ส่วนกติกาในเชิงลบคือการลงโทษ การจะให้รางวัลหรือลงโทษ จะมีหรือไม่มี มีมากน้อยแค่ไหน พวกเขาเป็นคนกำหนดตั้งแต่ต้น แล้วกติกาพวกนี้ปรับได้ตามยุคสมัย

ถ้าทุกคนมารวมกันมาทำอะไรบางอย่าง นั่นคือลักษณะของกิจกรรมเครือข่าย แต่กิจกรรมกลุ่มมันเกิดขึ้นอยู่ในกลุ่มของเขา อยู่ในครอบครัวของเขา แต่กิจกรรมเครือข่ายคือข้ามกลุ่มแล้ว ข้ามชุมชนแล้ว ข้ามปัจเจกแล้ว มันต้องมีนักเคลื่อนไหวประชาสังคมต้องคิดถึงกลยุทธ์บางอย่างที่จะหาเหตุการณ์ (event) ต่าง ๆ ที่จะทำให้พวกนี้เข้ามารวมตัวกัน สมมติว่ามีกิจกรรมหนึ่งเป็นที่สนใจของพวกนี้ ๆ ก็รวมตัวกัน แต่เดี๋ยวมีกิจกรรมทางด้านนี้ ด้านออมทรัพย์บ้าง พวกนี้สนใจก็มารวมตัวกัน แต่พอมีเรื่องปฏิบัติธรรมพวกนี้รวม มันขยับเรื่อยมันมีกิจกรรมที่ข้ามตัวตน

นักเรียนต้องมีกิจกรรมที่ข้ามตัวตน ออกนอกโรงเรียนด้วย ไปสัมผัสข้ามเครือข่าย ข้ามกลุ่มข้ามชั้นเรียน ข้ามห้องเรียน หรือเข้าไปในชุมชน เพราะกิจกรรมเหล่านี้เป็นกิจกรรมที่ดึงเขาออกจาก self ดึงเขาให้ transcending self ต้องสร้างสรรค์กิจกรรม ถ้ากิจกรรมที่ไปทำให้อยู่หมัดกับ self จะเป็นอุปสรรคต่อการสร้างความเอื้ออาทร เช่น การสอบแข่งตลอดเวลา เดียวก็มีสอบแข่งให้รางวัล จะทำให้เด็กฝึกเลขนะ แม้แต่การมอบการบ้าน ถ้าเป็นการบ้านในลักษณะที่เป็นกลุ่มทำงานเป็นทีม (teamwork) เป็นกลุ่มที่ทำงานด้วยกัน มันค่อย ๆ ฝึกเด็ก แบบปัจเจกบ้าง แบบกลุ่มบ้าง หลากหลาย

กิจกรรมเครือข่ายอย่างนี้ มันนำไปสู่ประชาสังคม คนที่อ่อนแอแรก ๆ อาจพึ่งตนเองไม่ได้ ต้องมีคนอื่นมาช่วย แต่ว่าพอช่วย หรือเขารวมกลุ่มกันก็ช่วยตัวเองได้เหมือนกัน (self help group) แล้วก็พึ่งตนเองได้ ก็แข็งแรง กระบวนการไม่หยุดนิ่ง (dynamic)

6) การประเมินผล

การประเมินผลใช้การประเมินเชิงคุณภาพ

“การประเมินผลนี้ต้องคิดเชิงคุณภาพ ซึ่งทั้งใช้การทดสอบความคิดความอ่านเด็ก ความคิดจากแบบทดสอบบางอย่างทางจิตวิทยาได้นะ...ทิศทางเราไปสู่ความเอื้ออาทร แต่ว่าเทคนิคต่าง ๆ.. แบบทดสอบทางจิตวิทยาหรือ attitude ทดสอบทางทัศนคติมีความสำคัญกว่า content...อันที่สองต้องทดสอบเป็นโจทย์เป็นกลุ่ม โจทย์การบ้านเป็นกลุ่มหรือโจทย์ให้ solve เป็นกลุ่ม แล้วก็ observe ปฏิบัติการทำงานของกลุ่ม...บางที่เขา solve ปัญหาไม่ได้ ไม่ใช่เขา attitude ไม่ดี สำนึกไม่ดี แต่เพราะว่ามันไม่มีความรู้ อันนี้ก็ต้องเติม ทั้งครูและนักเรียนก็ต้องไปด้วยกันไปสู่ความเอื้ออาทร” (พลเดช ปิ่นประทีป, สัมภาษณ์, 16 ธันวาคม 2547)

การประเมินผลต้องประเมินในเชิงคุณภาพ ใช้การทดสอบความคิด ใช้แบบทดสอบทางจิตวิทยา กำหนดทิศทางไปสู่ความเอื้ออาทรใช้เทคนิคต่าง ๆ มาประยุกต์ให้ตรงกับวัตถุประสงค์ที่จะนำไปสู่ความเอื้ออาทร แบบทดสอบทางจิตวิทยาหรือทัศนคติมีความสำคัญกว่าแบบทดสอบความรู้ และต้องทดสอบเป็นกลุ่ม ทั้งครูและนักเรียนต้องไปสู่ความเอื้ออาทรด้วยกัน

7) บทบาทของพ่อแม่ ผู้ปกครอง

โรงเรียนกับบ้านต้องมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน พ่อแม่ควรมีส่วนร่วมกับโรงเรียนในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้ลูกพัฒนาความเอื้ออาทร

“ครอบครัวกับชุมชนมีบทบาทสำคัญ การจัดการศึกษาเพื่อความเอื้ออาทรมันจะต้องไม่แคบอยู่กับโรงเรียน เดี่ยวนี้โรงเรียนกับบ้านต้องเริ่มปฏิสัมพันธ์กัน..บางทีครูก็ไม่ต้องจกครอบครัวเด็ก ยกเว้นในบ้านนอก สังคมเมืองพ่อแม่ก็ไปคนละทาง ต้องปรับประยุกต์เอาตามลักษณะสังคม ควรต้องมีกิจกรรมระหว่างครอบครัวกับห้องเรียน” (พลเดช ปิ่นประทีป, สัมภาษณ์, 16 ธันวาคม 2547)

8) บทบาทของชุมชน และสังคมอื่น ๆ

โรงเรียนกับชุมชนมีปฏิสัมพันธ์กัน ศาสนาเสริมความเป็นชุมชน สถาบันทางศาสนามีส่วนช่วยเสริมความเป็นประชาสังคมให้เข้มแข็ง

“ผู้นำชุมชนก็สามารถเป็นครูพิเศษมาสอนตามอัธยาศัยเป็นแนวคิดที่ดี แนวคิดโรงเรียนกับชุมชนหรือห้องเรียนกับครอบครัวนั้น ความสัมพันธ์ตรงนี้ต้องมีมากขึ้น ต้องเกื้อกูลกัน การที่ครูพาเด็กออกไปนอกห้องเรียน เรียนจากชุมชน ไปสัมผัสจริง เป็นเงื่อนไขที่ดี ครูพาเด็กไปเรียนในชุมชนที่นักเรียนอยู่ รู้จักพ่อแม่ผู้ปกครอง มีกิจกรรมทำร่วมกัน ซึ่งกิจกรรมนั้นต้องไปในทิศทางช่วยเหลือเอื้ออาทรกัน โดยยึดแนวคิดที่มนุษย์สามารถพันทุกขร่วมกันได้” (พลเดช ปิ่นประทีป, สัมภาษณ์, 16 ธันวาคม 2547)

ตารางที่ 8 ความมุ่งหมายในแนวทางจัดการศึกษาเพื่อความเอื้ออาทรตามแนวคิดต่าง ๆ

แนวคิดพุทธศาสนา	แนวคิดจริยศาสตร์สตรีนิยม	แนวคิดการศึกษาทางเลือก	แนวคิดประชาสังคม
<p>การศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ ให้ผู้เรียนเติบโตเป็นคนเมตตากรุณา เอื้อเพื่อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน นำไปสู่สังคมที่มีความสงบสุข</p>	<p>การศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์เป็นบุคคล ที่อาทร ซึ่งมีการกระทำในสิ่งที่ค่านึงว่า เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ทั้งคน สัตว์ และ สิ่งแวดล้อม เพื่อรักษาและเยียวยาโลก ให้พวกเราอาศัยอยู่อย่างดีเท่าที่จะ เป็นไปได้</p>	<p>การศึกษาเพื่อความเป็นมนุษย์ที่ สมบูรณ์ ให้ผู้เรียนเติบโตเป็นคนที่ มีความรักความเมตตา เป็นผู้ที่นึกถึง ผู้อื่นและประโยชน์ส่วนรวม นำไปสู่ สังคมอุดมคติที่มนุษย์และสรรพสิ่งอยู่ ร่วมกันอย่างสงบสุข</p>	<p>การสร้างความเป็นชุมชนคือความ เอื้ออาทรและรู้จักสามัคคี สร้าง ปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่ม นำไปสู่สังคม เข้มแข็งมีความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน</p>

ตารางที่ 9 หลักสูตรในแนวทางจัดการศึกษาเพื่อความเอื้ออาทรตามแนวคิดต่าง ๆ

แนวคิดพุทธศาสนา	แนวคิดจริยศาสตร์สตรีนิยม	แนวคิดการศึกษาทางเลือก	แนวคิดประชาสังคม
<p>ทุกสิ่งอิงอาศัยเป็นเหตุปัจจัยซึ่งกันและกันเป็นพื้นฐานของความเอื้ออาทร</p> <p>มนุษย์ทุกคนรักสุขเกลียดทุกข์เป็นพื้นฐานของความรักที่เอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน</p> <p>พื้นฐานสังคมคือ ผู้คนมีศีลเสมอกัน และรู้จักกันทั่วถึง</p> <p>เนื้อหาสำคัญคือ ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสรรพสิ่ง</p> <p>การจัดหลักสูตรใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา</p>	<p>พื้นฐานความเอื้ออาทรคือการทำ ความเข้าใจความรับผิดชอบและ ความสัมพันธ์</p> <p>เสียงซึ่งมีความสัมพันธ์กับมนุษย์ 3 ประการ คือ ๑. ความเฉพาะเจาะจงของผู้พูด ๒. การอยู่ในบริบททางสังคมและ ๓. วัฒนธรรมร่วมกัน และการกระทำที่เป็น ปฏิสัมพันธ์กัน</p> <p>พัฒนาการทางศีลธรรมแบ่งเป็น 3 ระดับ คือ การเอาตัวรอด ความดีในฐานะการเสียสละตน และศีลธรรมที่ไม่ ใช้ความรุนแรง</p>	<p>ทุกสรรพสิ่งเป็นหนึ่งเดียวกัน มี ความสัมพันธ์แบบพึ่งพิงอิงอาศัยกัน</p> <p>สัทยาไสเน้นคุณค่าความเป็นมนุษย์ 5 ประการ คือ ความจริง ความรัก ความเมตตา ความสงบสุข ความ ประพฤติชอบ และอหิงสา</p> <p>วอลดอร์ฟเน้นพัฒนามนุษย์ให้ สมบูรณ์ มีความสมดุลทั้ง 3 ด้าน คือ ความคิด ความรู้สึก และเจตจำนง</p> <p>การจัดการศึกษามีความครอบคลุม ทั้งปัจจัยสิ่งแวดล้อม 2 ด้าน คือ สิ่งแวดล้อมภายใน และสิ่งแวดล้อม ภายนอก</p>	<p>หลักการพื้นฐานของชุมชนเอื้ออาทร คือ การพึ่งตนเอง การพึ่งพากัน และการ ควบคุมกำกับกัน</p> <p>มีการควบคุมทางสังคมเป็นมาตรการ สำคัญของชุมชนเข้มแข็ง</p>

ตารางที่ 10 บทบาทของผู้สอนในแนวทางจัดการศึกษาเพื่อความเอื้ออาทรตามแนวคิดต่าง ๆ

แนวคิดพุทธศาสนา	แนวคิดจริยศาสตร์สตรีนิยม	แนวคิดการศึกษาทางเลือก	แนวคิดประชาสังคม
<p>ครูเป็นต้นแบบของความเอื้ออาทร ครูมีคุณลักษณะเป็นกัลยาณมิตร ครูต้องฝึกฝนตนตามหลักพุทธ- ศาสนา บรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ของครู กับนักเรียนเป็นต้นแบบของการสร้าง ความเอื้ออาทร</p>	<p>ครูเป็นแบบอย่างของความอาทร มีการแสดงออกซึ่งความอาทรใน ความสัมพันธ์ของครูกับนักเรียน</p>	<p>ครูเป็นตัวอย่างของความเอื้ออาทร บทบาทของครูกับนักเรียนคือ ปฏิสัมพันธ์และการแสดงออกที่มี ความเอื้ออาทรต่อกัน ครูต้องมีการพัฒนาตน เพื่อ เปลี่ยนแปลงเป็นคนเอื้ออาทรได้จริง</p>	<p>ครูเป็นแบบอย่างความเอื้ออาทร ครูเป็นส่งเสริมให้เกิดความคิดและ เจตคติที่ดีต่อความเอื้ออาทร ครูยึดมั่นในอุดมคติของความเป็นครู</p>

ตารางที่ 11 บทบาทของผู้เรียนในแนวทางจัดการศึกษาเพื่อความเอื้ออาทรตามแนวคิดต่าง ๆ

แนวคิดพุทธศาสนา	แนวคิดจริยศาสตร์สตรีนิยม	แนวคิดการศึกษาทางเลือก	แนวคิดประชาสังคม
<p>ธรรมชาติของความเอื้ออาทรมีอยู่ในมนุษย์ทุกคน</p> <p>สิ่งแวดล้อมที่เป็นกัลยาณมิตรก่อคุณให้เกิดความเอื้ออาทร</p> <p>รุ่งอรุณธรรมเป็นหลักพื้นฐานการพัฒนาคน</p>	<p>การพัฒนาตนทางศีลธรรม 3 ระดับ คือ การเอาตัวรอด ความดีในฐานะการเสียสละตน และศีลธรรมที่ไม่ใช้ความรุนแรง</p>	<p>มนุษย์ทุกคนมีธรรมชาติของความเอื้ออาทรอยู่ภายในตน</p> <p>การพัฒนาตัวผู้เรียนต้องสร้างความสมดุลในชีวิตของตน ทั้งกาย จิต และจิตวิญญาณ</p> <p>ผู้เรียนต้องเจริญเติบโตขึ้นเป็นคนที่ดีพึ่งตนเองและช่วยเหลือผู้อื่นได้</p> <p>ผู้เรียนจะเติบโตขึ้นเป็นคนเอื้ออาทรต้องอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี</p>	<p>ผู้เรียนตระหนักและเรียนรู้การพัฒนาจิตสำนึกของตน 3 ชั้น เพื่อก้าวไปสู่จิตสำนึกใหม่ที่สูงขึ้นโดยลำดับ คือ ชั้นก่อนตัวตน ชั้นตัวตน และชั้นผ่านตัวตน</p>

ตารางที่ 12 การจัดกระบวนการเรียนรู้ในแนวทางจัดการศึกษาเพื่อความเอื้ออาทรตามแนวคิดต่าง ๆ

แนวคิดพุทธศาสนา	แนวคิดจริยศาสตร์สตรีนิยม	แนวคิดการศึกษาทางเลือก	แนวคิดประชาสังคม
<p>หลักสัทธรรมคือ ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ เป็นหลักจัดกระบวนการเรียนรู้</p> <p>การจัดปัจจัยภายในและภายนอก เป็นพื้นฐานการเรียนรู้</p> <p>กระบวนการเรียนรู้แบบการตระหนักรู้และไตร่ตรองกับตนเอง และสัมพันธ์กับชีวิตและสังคมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล</p> <p>การจัดกระบวนการเรียนรู้เป็นวิชาแกน และการบูรณาการเข้าในทุกกลุ่มสาระวิชา รวมทั้งจัดเสริมในกิจกรรมชมรมและกิจกรรมพิเศษ</p> <p>การฝึกจิตและแผ่เมตตาพัฒนาความเอื้ออาทร</p>	<p>การศึกษาทางศีลธรรม มี 4 องค์ประกอบ คือ การเป็นแบบอย่าง การสนทนา การปฏิบัติ และการยืนยัน</p>	<p>ใช้การเรียนรู้หลากหลายรูปแบบ บูรณาการความเอื้ออาทรเข้าในทุกสาระวิชา และใช้การสอนโดยตรงให้ผู้เรียน</p> <p>การสร้างบรรยากาศที่เต็มด้วยความเอื้ออาทรช่วยให้ผู้เรียนมีการเปลี่ยนแปลงตน</p> <p>การเปลี่ยนแปลงในตัวผู้เรียน ครูเป็นผู้มีความสำคัญต่อนักเรียน</p> <p>ประถมศึกษา ส่วนการฝึกจิตมีความสำคัญต่อนักเรียนมัธยมศึกษา</p> <p>การฝึกจิตพัฒนาสมาธิและแผ่เมตตาเพื่อการพัฒนาความเอื้ออาทร</p>	<p>หลักการเรียนรู้คือกระบวนการเรียนรู้แบบมีการปฏิบัติร่วมกัน</p> <p>การสร้างกติการ่วมกันเป็นพื้นฐานความสัมพันธ์</p> <p>เน้นกิจกรรมกลุ่มสร้างความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม และกิจกรรมเครือข่ายสร้างความสัมพันธ์ข้ามกลุ่มเพื่อพัฒนาการข้ามตัวตน</p> <p>การทำงานเป็นทีมเป็นกระบวนการเรียนรู้</p> <p>การใช้ฉันทามติ และการสนทนาแลกเปลี่ยนเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้</p>

ตารางที่ 13 การประเมินผลในแนวทางจัดการศึกษาเพื่อความเอื้ออาทรตามแนวคิดต่าง ๆ

แนวคิดพุทธศาสนา	แนวคิดจริยศาสตร์สตรีนิยม	แนวคิดการศึกษาทางเลือก	แนวคิดประชาสังคม
<p>การประเมินผลเน้นการประเมินเชิงคุณภาพมากกว่าเชิงปริมาณ</p>	<p>การประเมินผลควรเป็นการประเมินเชิงคุณภาพ เน้นรายบุคคล</p>	<p>การประเมินผลควรเป็นการประเมินผลเชิงคุณภาพ ทุกส่วนทั้งครู พ่อแม่ เพื่อน ชุมชน และตัวผู้เรียน ควรมีส่วนร่วมในการประเมินผล</p>	<p>การประเมินผลใช้การประเมินพฤติกรรม เน้นเป็นกลุ่ม</p>

ตารางที่ 14 บทบาทของพ่อแม่ ผู้ปกครองในแนวทางจัดการศึกษาเพื่อความเอื้ออาทรตามแนวคิดต่าง ๆ

แนวคิดพุทธศาสนา	แนวคิดจริยศาสตร์สตรีนิยม	แนวคิดการศึกษาทางเลือก	แนวคิดประชาสังคม
<p>พ่อแม่เป็นแบบอย่างของความเอื้ออาทร และเป็นกัลยาณมิตรของลูก</p> <p>หลักทศ 6 แสดงหน้าที่ของพ่อแม่ที่มีต่อลูก และใช้พรหมวิหาร 4</p>	<p>พ่อแม่เป็นแบบอย่างของความเอื้ออาทร</p> <p>การเลี้ยงดูเด็กมีความสำคัญต่อการสร้างความอาทร</p>	<p>พ่อแม่มีความสำคัญมากต่อการพัฒนาความเอื้ออาทรของผู้เรียน</p> <p>ความเปลี่ยนแปลงที่ดีในตัวผู้เรียน</p> <p>และพ่อแม่มีผลต่อกันและกัน</p>	<p>มีความสัมพันธ์ที่ดีและใกล้ชิดกับโรงเรียน</p> <p>และมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของโรงเรียน</p>

ต้นฉบับ หน้าขาดหาย

5. แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อความเอื้ออาทรในสังคมไทย

1) ความมุ่งหมาย

การศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ผู้เรียนเติบโตเป็นคนเมตตากรุณา เอื้อเพื่อเผื่อแผ่ และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน นำไปสู่สังคมอุดมคติ เป็นสังคมที่มีความสุขและช่วยเหลือพึ่งพากัน

2) หลักสูตร

ทุกสิ่งอิงอาศัยเป็นเหตุปัจจัยซึ่งกันและกัน มนุษย์มีธรรมชาติของการพึ่งพาอาศัยกัน พื้นฐานสังคมเอื้ออาทรคือคนรู้จักกันทั่วถึง เนื้อหาสาระคือธรรมชาติของมนุษย์ และความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสรรพสิ่ง

3) บทบาทของผู้สอน

ครูเป็นตัวอย่างของความเอื้ออาทร บทบาทของครูคือปฏิบัติสัมพันธ์และการแสดงออกที่มีความเอื้ออาทรต่อนักเรียน การสร้างบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์เป็นต้นแบบของความเอื้ออาทร ครูต้องมีการพัฒนาตนเป็นคนที่มีความเอื้ออาทร

4) บทบาทของผู้เรียน

มนุษย์ทุกคนมีธรรมชาติของความเอื้ออาทรอยู่ภายในตน การพัฒนาตน 3 ขั้น คือ ขั้นก่อนตัวตน ขั้นตัวตน และขั้นผ่านตัวตน ผู้เรียนต้องเจริญเติบโตขึ้นเป็นคนที่พึ่งตนเองและช่วยเหลือผู้อื่นได้

5) การจัดการกระบวนการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเอื้ออาทร ใช้การเรียนรู้หลายรูปแบบโดยบูรณาการความเอื้ออาทรเข้าสู่ทุกสาระวิชาการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้เป็นรูปแบบการปฏิบัติร่วมกัน การทำงานเป็นทีม การใช้ฉันทามติ และการแลกเปลี่ยนสนทนากัน

6) การประเมินผล

การประเมินผลให้ความสำคัญกับการวัดพฤติกรรมและการประเมินเชิงคุณภาพ โดยเน้นการประเมินรายบุคคลโดยมองพัฒนาการเปรียบเทียบกับตัวเองเป็นหลัก

7) บทบาทของพ่อแม่ ผู้ปกครอง

พ่อแม่เป็นแบบอย่างของความเอื้ออาทร โดยต้องเป็นต้นแบบในแสดงความสัมพันธ์อันดีกับผู้คนรอบข้างตลอดจนสรรพสัตว์

8) บทบาทของชุมชน และสถาบันสังคมอื่น ๆ

สังคมเป็นตัวอย่างของความเอื้ออาทร ชุมชนร่วมจัดการเรียนรู้เพื่อความเอื้ออาทรและชุมชนนำศาสนามาสัมพันธ์กับการเรียนรู้เด็ก กฎระเบียบเป็นสิ่งแวดล้อมที่เอื้อให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล

3. แนวทางพัฒนาการจัดการศึกษาแบบเอื้ออาทรในสังคมไทย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยวิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group) จากกลุ่มผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการกำหนดแนวทางการศึกษา(Stakeholders) จำนวน 6 กลุ่มคือกลุ่มผู้สอน กลุ่มผู้เรียน กลุ่มผู้ปกครอง กลุ่มชุมชน กลุ่มผู้บริหารสถานศึกษาและกลุ่มผู้บริหารการศึกษา โดยผู้วิจัยนำเสนอผลการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิในประเด็นด้านการจัดการศึกษาและแนวคิดเรื่องความคิดเอื้ออาทรเพื่อเป็นแนวทางในการสนทนากลุ่ม โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1 ความมุ่งหมาย

3.1.1 รัฐบาลและกระทรวงศึกษาธิการควรกำหนดนโยบายการจัดการศึกษาเพื่อความเอื้ออาทรอย่างชัดเจน โดย

1) กำหนดเป็นวาระแห่งชาติและมีหน่วยงานรับผิดชอบเพื่อพัฒนาแนวทางจัดการศึกษาเพื่อความเอื้ออาทรให้เป็นจริง ตั้งแต่กำหนดนโยบายลงสู่การปฏิบัติ

“การจัดการศึกษาแบบเอื้ออาทรต้องการภาพรวมที่กว้างมาก ๆ อาจจะต้องใช้ความร่วมมือร่วมใจในวงกว้าง ตั้งแต่ระดับนโยบายลงสู่การปฏิบัติ แต่เริ่มจากจุดเล็ก ๆ ก็เป็นไปได้เช่นกัน” (กลุ่มผู้สอน, สนทนากลุ่ม, 2 เมษายน 2548)

“นำทุกระดับความคิดจัดทำเป็นวาระแห่งชาติ มีหน่วยงานรับผิดชอบชัดเจน ใช้กระบวนการศึกษาเพื่อความเอื้ออาทรมาสร้างระบบของตัวเอง” (กลุ่มผู้บริหารสถานศึกษา, สนทนากลุ่ม, 7 เมษายน 2548)

2) ระดมความคิดเห็นจากทุกส่วนในสังคม ตั้งแต่ผู้บริหารระดับสูงของประเทศจนถึงพ่อแม่ในครอบครัวร่วมนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อความเอื้ออาทร เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติและจัดทำเป็นรูปแบบการศึกษาที่ชัดเจนและหลากหลายเป็นทางเลือกให้ผู้สอนนำมาพัฒนาผู้เรียนอย่างสอดคล้องกับความต้องการและเหมาะสม

“ระดมความคิดทุกภาคทุกส่วนของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้มายกร่าง จัดทำรูปแบบที่ชัด พร้อมทางเลือกให้ผู้ใช้เลือกมาพัฒนาผู้เรียน ได้สอดคล้องกับรสนิยมกับผู้เรียน” (กลุ่มผู้บริหารสถานศึกษา, สนทนากลุ่ม, 7 เมษายน 2548)

“คงต้องทำทั้งระดับบนและระดับล่าง ระดับบนในส่วนรัฐบาลตั้งแต่ผู้บริหารระดับสูงของประเทศ ระดับล่างคือเริ่มจากครอบครัว ชุมชน” (กลุ่มผู้บริหารการศึกษา, สนทนากลุ่ม, 11 เมษายน 2547)

3) ระดมความร่วมมือร่วมใจจากผู้เกี่ยวข้องและรับผิดชอบในการจัดการศึกษาในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับผู้กำหนดนโยบาย ผู้บริหารสถานศึกษา ถึงผู้สอนผู้ปฏิบัติทำการนาร่องจัดการศึกษาเพื่อความเอื้ออาทรขึ้นทั่วประเทศ โดยเริ่มต้นทดลองนาร่องเฉพาะกลุ่มเป็นอันดับแรก

“ควรทดลองนาร่องเฉพาะกลุ่มก่อน” (กลุ่มผู้บริหารการศึกษา, สนทนากลุ่ม, 11 เมษายน 2548)

4) สร้างความรู้และความเข้าใจที่ชัดเจนให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งผู้สอน และผู้บริหารสถานศึกษา โดยเฉพาะผู้ที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษา ตั้งแต่ระดับกระทรวงศึกษาธิการจนถึงระดับสถานศึกษารวมถึงครอบครัวของผู้เรียนในแนวทางจัดการศึกษาเพื่อความเอื้ออาทร

“สร้างความเข้าใจให้ทุกฝ่ายเห็นเป้าหมายเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นครู ผู้ปกครอง นักเรียน ชุมชน และรัฐบาล ค้องนำแนวทางนี้มาปฏิบัติอย่างจริงจัง” (กลุ่มผู้บริหารสถานศึกษา, สนทนากลุ่ม, 7 เมษายน 2548)

3.1.2 สถานศึกษาควรกำหนดเป้าหมายการจัดการศึกษาเพื่อเอื้ออาทร โดยมีรายละเอียดดังนี้

- 1) ระดมความคิดเห็นจากทุกส่วนของชุมชน ตั้งแต่ผู้นำด้านต่าง ๆ ในชุมชนจนถึงพ่อแม่ในครอบครัวมาร่วมนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อความเอื้ออาทร เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติที่ชัดเจน และสอดคล้องและเหมาะสมกับชุมชน
- 2) ระดมความร่วมมือร่วมใจจากครูและบุคลากรในสถานศึกษา ตั้งแต่ผู้บริหารสถานศึกษาถึงผู้สอนจัดการศึกษาทั้งโรงเรียน
- 3) สร้างความรู้และความเข้าใจที่ชัดเจนให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งผู้สอน และผู้บริหารสถานศึกษา โดยเฉพาะผู้ที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษา ตั้งแต่ผู้บริหารสถานศึกษา รวมถึงครอบครัวของผู้เรียนในแนวทางจัดการศึกษาเพื่อความเอื้ออาทร

“ผู้บริหารก็คองนำมากำหนดนโยบายร่วมกับครูผู้สอน หลังจากได้สร้างความเข้าใจอันดีจนเห็นความสำคัญแล้ว นอกนั้นก็ขยขยายการสร้างควมเข้าใจไปยังผู้ปกครอง ชุมชน และต้องแจ้งจุดประสงค์นี้ให้ผู้เรียนได้ทราบด้วย” (กลุ่มผู้บริหารสถานศึกษา, สนทนากลุ่ม, 7 เมษายน 2548)

“ปรับวิธีการจัดการเรียนการสอน โดยสร้างความเข้าใจกับผู้สอน และผู้บริหารสถานศึกษา” (กลุ่มผู้บริหารการศึกษา, สนทนากลุ่ม, 11 เมษายน 2548)

3.2 หลักสูตร

3.2.1 แนวทางจัดการศึกษาเพื่อความเอื้ออาทรต้องมีหลักการที่สามารถบูรณาการหลักการของทุกศาสนาได้

“สังคมไทยเปิดโอกาสให้ประชาชนมีโอกาสเลือกนับถือศาสนาต่าง ๆ ได้ตามความศรัทธา การจัดการศึกษาเอื้ออาทรต้องมีหลักการที่สามารถบูรณาการหลักการของทุกศาสนาได้” (กลุ่มผู้บริหารการศึกษา, สนทนากลุ่ม, 11 เมษายน 2548)

3.2.2 หลักคุณธรรมจริยธรรมในด้านหลักสูตรควรจะเปิดกว้างตามหลักกรรมทางศาสนาที่ผู้เรียนนับถือ ไม่เฉพาะพุทธศาสนาเท่านั้น เพราะสังคมไทยเป็นสังคมที่ให้สิทธิการนับถือศาสนาต่าง ๆ ได้ตามศรัทธา

“น่าจะเปิดกว้างแล้วแต่หลักกรรมทางศาสนาที่ผู้เรียนนับถือ เท่าที่เสนอมานี้เป็นปรัชญาของพุทธศาสนาทั้งหมด จึงดูไม่เป็นสากล” (กลุ่มผู้บริหารสถานศึกษา, สนนทากลุ่ม, 7 เมษายน 2548)

3.3 บทบาทของผู้สอน

3.3.1 กระทรวงศึกษาธิการและสถานศึกษาควรจัดอบรมพัฒนาครูให้เป็นผู้เอื้ออาทรในด้านต่างๆต่อไปนี้

1) ด้านจิตใจ คุณธรรมจริยธรรม และจรรยาบรรณวิชาชีพครู

“ครูส่วนใหญ่ไม่เป็นแบบอย่างความเอื้ออาทรและไม่เป็นกัลยาณมิตรกับนักเรียน” (กลุ่มพ่อแม่ฯ, สนนทากลุ่ม, 28 มีนาคม 2548)

“ครูส่วนใหญ่ยังไม่เป็นแบบอย่างของความเอื้ออาทร” (กลุ่มผู้เรียน, สนนทากลุ่ม, 17 เมษายน 2548)

“ครูยังไม่เป็นตัวอย่างของความเอื้ออาทร ต้องพัฒนาตนเองก่อนพัฒนาผู้เรียน” (กลุ่มผู้สอน, สนนทากลุ่ม, 2 เมษายน 2548)

“ครูยังทำตนไม่เป็นแบบอย่างที่ดีต่อลูกศิษย์” (กลุ่มผู้บริหารสถานศึกษา, สนนทากลุ่ม, 7 เมษายน 2548)

2) ด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการและการจัดการเรียนการสอนด้านคุณธรรมจริยธรรม

“ครูยังไม่มีการพัฒนาการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ดีพอ” (กลุ่มผู้เรียน, สนนทากลุ่ม, 17 เมษายน 2548)

“ครูควรบูรณาการความเอื้ออาทรในการเรียนการสอน และจัดกิจกรรมกลุ่ม”
(กลุ่มผู้สอน, สทนทากลุ่ม, 2 เมษายน 2548)

“ครูแต่ละคนก็มุ่งสอน เฉพาะแต่ในวิชาที่ตนสอน ขาดการบูรณาการในแต่ละวิชา ขาดการบูรณาการกับชีวิตจริงของนักเรียน ไม่สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม...สร้างความตระหนักให้ครูในเรื่องการสอนสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมเข้าไปในสาระที่สอนอยู่ประจำ”(กลุ่มผู้บริหารสถานศึกษา, สทนทากลุ่ม, 7 เมษายน 2548)

“ครูควรจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางมากขึ้น” (กลุ่มพ่อแม่ฯ, สทนทากลุ่ม, 28 มีนาคม 2548)

- 3) จัดอบรมแนวคิดเรื่องคุณธรรมจริยธรรมให้บุคลากรทางการศึกษาใหม่และมีการประเมินผลพัฒนาการอย่างต่อเนื่องเป็นประจำ

“ต้องพัฒนาตัวครูก่อน จะ โดยกระบวนการฝึกอบรมหรือจัดเข้าค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมให้ครูใหม่ทุกคน และต้องมีการประเมินทุก ๆ 3 ปี” (กลุ่มผู้บริหารสถานศึกษา, สทนทากลุ่ม, 7 เมษายน 2548)

3.3.2 สถาบันอุดมศึกษาที่ผลิตบุคลากรทางการศึกษาควรจัดการฝึกอบรมและส่งเสริมเนื้อหา ด้านคุณธรรมความเอื้ออาทรเข้าไปในหลักสูตรระดับปริญญาตรี

“รัฐจะต้องมีความจริงจังในการที่จะส่งเสริมการศึกษาไทย โดยมีนโยบายอย่างจริงจังในการผลิตครูพันธุ์ใหม่” (กลุ่มผู้บริหารสถานศึกษา, สทนทากลุ่ม, 7 เมษายน 2548)

“ลองนำเอาแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อความเอื้ออาทรไปจัดให้เกิดการเรียนการสอน ในสถาบันผลิตครูให้เป็นรูปธรรมก่อนที่จะขยายผลในระบบต่อไป” (กลุ่มผู้บริหารการศึกษา, สทนทากลุ่ม, 11 เมษายน 2548)

3.3.3 รัฐบาลควรจ่ายค่าตอบแทนและจัดสวัสดิการให้ครูอย่างเพียงพอเพื่อสร้างแรงจูงใจในการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

“รัฐบาลควรจ่ายค่าตอบแทนและจัดสวัสดิการให้ครูมากขึ้น”(กลุ่มพ่อแม่ฯ, สทนทากลุ่ม, 28 มีนาคม 2548)

3.4 บทบาทของผู้เรียน

3.4.1 สถานศึกษาและครูต้องกำหนดแนวทางการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้เอื้ออาทร
วัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนมีลักษณะดังต่อไปนี้ โดยมี

- 1) ตระหนักถึงธรรมชาติของความเอื้ออาทรที่มีอยู่ภายในคน
- 2) ตระหนักถึงการพัฒนาชีวิตทั้งร่างกายและจิตใจ
- 3) มีความรู้ความเข้าใจหลักการพัฒนาดน
- 4) ตระหนักถึงการเติบโตขึ้นเป็นคนที่พึ่งตนเองและช่วยเหลือผู้อื่นได้
- 5) เติบโตขึ้นเป็นคนเอื้ออาทรในสิ่งแวดล้อมที่เป็นคนดี

3.4.2 สถานศึกษาควรสนับสนุนให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการบริการและจัดการศึกษา

“นักเรียนทำตัวเป็นรุ่นพี่ที่ดี เริ่มจากตัวเรา ทำสิ่งที่เอื้อประโยชน์ต่อส่วนรวม”
(กลุ่มผู้เรียน, สทนทากลุ่ม, 17 เมษายน 2548)

3.5 การจัดการกระบวนการเรียนรู้

3.5.1 สถานศึกษาและผู้สอนควรบูรณาการความเอื้ออาทรเข้าไปในสาระวิชาและวิธีการเรียน
การสอนโดย

- 1) สร้างความตระหนักในเรื่องการจัดการเรียนสอนที่สอดคล้องคุณธรรมจริยธรรมเข้าในกิจกรรมการเรียนการสอนให้กับครู
- 2) ส่งเสริมวิธีการสอนที่ส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม
- 3) สถานศึกษาและผู้สอนควรให้ความสำคัญในการพัฒนาจิตใจของนักเรียน
- 4) นำภิกษุหรือผู้นำศาสนาในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในโรงเรียน

“ครูควรนำศาสนาและวัฒนธรรมมาสอดแทรกในกระบวนการเรียนรู้” (กลุ่มผู้-
สอน, สทนทากลุ่ม, 2 เมษายน 2548)

5) กิจกรรมหรือชั่วโมงสร้างจิตสำนึกให้นักเรียนฝึกสมาธิและพัฒนาจิตใจ โดยควรเริ่มจัดตั้งแต่ชั้นเล็ก ๆ

“น่าจะมีการฝึกจิตฝึกสมาธิ ตั้งแต่ระดับเล็กจนถึงโต ตอนนี้ในโรงเรียนประถม ไม่ชัด เด็กที่เข้าวัด เข้าค่าย เป็นเด็กโตแล้ว ชั้น ป. 6 น่าจะเริ่มตั้งแต่ชั้นเล็ก ๆ ควรจัดทำชั่วโมงสร้างจิตสำนึก สร้างบรรยากาศให้เด็กฝึกจิตใจ น่าเริ่มตั้งแต่อนุบาล” (กลุ่มพ่อแม่ฯ, สนทนากลุ่ม, 28 มีนาคม 2548)

6) จัดกิจกรรมส่งเสริมให้ครูกับนักเรียนมีความเอื้ออาทรต่อกัน เช่น กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ต่าง ๆ เป็นประจำทุกสัปดาห์หรือทุกเดือน

“จัดให้มีกิจกรรมแบ่งปัน สร้างสรรค์ในเชิงบวก มีการกระตุ้น สร้างแรงจูงใจให้กับนักเรียนและครู” (กลุ่มผู้สอน, สนทนากลุ่ม, 2 เมษายน 2548)

“จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ครูและนักเรียนมีความเอื้ออาทรต่อกัน เช่น กิจกรรมสอนน้อง กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ต่าง ๆ ไม่เฉพาะแต่ในวันสำคัญเท่านั้น” (กลุ่มผู้บริหารสถานศึกษา, สนทนากลุ่ม, 7 เมษายน 2548)

7) จัดกิจกรรมกลุ่ม กิจกรรมการแบ่งปัน กิจกรรมชมรมให้นักเรียนได้ทำงานร่วมกันเป็นทีม โดยให้พี่ดูแลช่วยเหลือน้อง ให้เด็กเก่งช่วยเหลือเด็กอ่อน

“โรงเรียนควรสนับสนุนให้นักเรียนทำกิจกรรมชมรมตามความสนใจอย่างจริงจัง และครูควรเข้ามาเป็นที่ปรึกษา ดูแลเอาใจใส่และร่วมทำกิจกรรมกับนักเรียนอย่างเต็มที่” (กลุ่มผู้เรียน, สนทนากลุ่ม, 17 เมษายน 2548)

“จัดกิจกรรมกลุ่ม เพื่อปลูกฝังให้รู้จักเสียสละในการเป็นผู้ให้ มีความรัก มีเมตตาช่วยเหลือผู้อื่น” (กลุ่มผู้สอน, 2 เมษายน 2548)

“จัดกิจกรรมชมรมที่มีลักษณะให้นักเรียนได้ทำงานร่วมกันเป็นทีม โดยให้พี่ดูแลช่วยเหลือน้อง เด็กเก่งช่วยเหลือเด็กอ่อน หรือมีการแบ่งงานกันรับผิดชอบ” (กลุ่มผู้บริหารสถานศึกษา, สนทนากลุ่ม, 7 เมษายน 2548)

8) ควรปรับหลักสูตรให้เน้นการพัฒนาจิตใจมากขึ้นโดยนำแนวทางศาสนาและวัฒนธรรมมา สอดแทรกในกระบวนการเรียนรู้ เพื่อช่วยพัฒนาจิตใจในชีวิตประจำวันได้

“จัดกระบวนการเรียนการสอนแบบบูรณาการคุณธรรมในทุกวิชา ให้ตรงกับ ชีวิตจริง สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้” (กลุ่มผู้สอน, สนทนากลุ่ม, 2 เมษายน 2548)

“โรงเรียนควรเน้นการพัฒนาจิตใจนักเรียน” (กลุ่มพ่อแม่ฯ, สนทนากลุ่ม, 28 มีนาคม 2548)

3.5.2 สถานศึกษาควรจัดสิ่งแวดล้อมให้มีบรรยากาศแห่งความเอื้ออาทร เพื่อให้ผู้เรียนได้ ซึมซับความรักความเมตตาจากผู้คนและสรรพสิ่งรอบข้าง

1) ส่งเสริมกระบวนการนำผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนการสอนเป็นวิทยากร เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

“ให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการเรียนการสอนโดยเชิญเป็นวิทยากรพิเศษเกี่ยวกับ ภูมิปัญญาท้องถิ่น” (กลุ่มผู้สอน, สนทนากลุ่ม, 2 เมษายน 2548)

2) จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเกี่ยวกับบุคคลสำคัญในชุมชนที่เสียสละ แบ่งปัน มีชีวิตอย่างเอื้อ- อาทร

“สร้างหลักสูตรท้องถิ่นศึกษาถึงบุคคลสำคัญในชุมชนที่เสียสละ แบ่งปัน มีชีวิต อย่างเอื้ออาทร” (กลุ่มผู้สอน, สนทนากลุ่ม, 2 เมษายน 2548)

3) จัดกิจกรรมยกย่องเชิดชูเกียรติคุณบุคคลทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษาที่ปฏิบัติตนเป็น คนดีและทำประโยชน์ต่อสังคมให้ปรากฏแก่นักเรียนและชุมชน

“ยกย่องครูหรือนักเรียนที่เป็นคนดีมีความเอื้ออาทรให้ปรากฏแก่ครู นักเรียน และบุคคลทั่วไป โดยการให้รางวัลหรือการประกาศเกียรติคุณ...เชิดชูเกียรติ บุคคลทั้งภายในและภายนอกโรงเรียนที่ปฏิบัติตนเป็นคนดีและทำประโยชน์ต่อ สังคมให้ปรากฏแก่นักเรียนและชุมชน” (กลุ่มผู้บริหารสถานศึกษา, สนทนา กลุ่ม, 7 เมษายน 2548)

3.6 การประเมินผล

3.6.1 สถานศึกษาควรมีการประเมินผลที่เน้นการประเมินเชิงคุณภาพมากกว่าเชิงปริมาณ ดังต่อไปนี้

- 1) กำหนดระดับคุณภาพของการประเมินให้ชัดเจน โดยเน้นการประเมินรายบุคคล

“ควรกำหนดระดับคุณภาพของการประเมินให้ชัดเจน ให้สามารถนำผลการประเมินนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์แก่เจ้าตัวด้วย...การวัดและประเมินผลให้เทียบกับตัวเอง ไม่ไปเทียบกับคนอื่น” (กลุ่มผู้บริหารสถานศึกษา, สนทนากลุ่ม, 7 เมษายน 2548)

- 2) นำผลการประเมินไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนานักเรียน

3.6.2 สถานศึกษาควรจัดการประเมินผลมีการประเมินทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ

3.6.3 สถานศึกษาควรจัดให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องอาทิ ครู พ่อแม่ เพื่อน ชุมชน และตัวผู้เรียน มีส่วนร่วมในการประเมินผลโดย

- 1) ควรทำให้พ่อแม่ตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการประเมินผล

“พ่อแม่ควรมีส่วนร่วมจัดการศึกษา และร่วมประเมินผลนักเรียน ถ้าพ่อแม่เข้าร่วมประเมินผล จะรู้ว่าต้องสอนอะไรลูก แต่พ่อแม่บางส่วนอาจไม่เห็นความสำคัญ ครูต้องช่วยทำให้เห็นความสำคัญ” (กลุ่มพ่อแม่ฯ, สนทนากลุ่ม, 28 มีนาคม 2548)

3.7 บทบาทของพ่อแม่ ผู้ปกครอง

3.7.1 สถานศึกษาควรส่งเสริมให้พ่อแม่ ผู้ปกครองเป็นแบบอย่างความเอื้ออาทรและเป็นกัลยาณมิตรของลูก

- 1) ทำความเข้าใจกับพ่อแม่ผู้ปกครอง ปรับความคิดพื้นฐานของพ่อแม่ให้มีความสำคัญกับการพัฒนาทัศนคติเรื่องความเอื้ออาทรในตัวลูก

“ปรับความคิดพื้นฐานของพ่อแม่และสร้างเด็กรุ่นใหม่ที่ใส่ใจกับความเอื้ออาทร” (กลุ่มผู้สอน, สนทนากลุ่ม, 2 เมษายน 2548)

“ผู้ปกครองนักเรียนก็ยังไม่ทำตนให้เป็นแบบอย่างแก่ลูก” (กลุ่มผู้บริหารสถานศึกษา, สทนทนากลุ่ม, 7 เมษายน 2548)

2) ส่งเสริมให้พ่อแม่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้กับลูกทั้งในโรงเรียนและที่บ้าน

“ควรให้พ่อแม่มีส่วนร่วมประเมินผล” (กลุ่มผู้เรียน, สทนทนากลุ่ม, 17 เมษายน 2548)

“พ่อแม่ควรเป็นที่ปรึกษาาร่วมคิดกับโรงเรียน มีส่วนร่วมการศึกษาของลูก” (กลุ่มพ่อแม่ฯ, สทนทนากลุ่ม, 28 มีนาคม 2548)

“ให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการเรียนการสอนความเอื้ออาทร” (กลุ่มผู้สอน, สทนทนากลุ่ม, 2 เมษายน 2548)

3.8 บทบาทของชุมชน และสถาบันสังคมอื่น ๆ

3.8.1 ชุมชนเป็นแกนนำสำคัญในการสร้างความเอื้ออาทร โดยเป็นสิ่งแวดล้อมที่สร้างกฎระเบียบให้คนในชุมชนได้ปฏิบัติและร่วมทำตามในสิ่งที่ดีงาม เป็นแหล่งเรียนรู้และสร้างบรรยากาศที่เด็กได้เติบโตขึ้นมาโดยสังคมต้องเป็นตัวอย่างของความเอื้ออาทร เช่น มีโครงการหรือกิจกรรมที่ดีจำนวนมาก

“ชุมชนเป็นจุดแรกที่สร้างเด็กขึ้นมา เป็นแหล่งการเรียนรู้การใช้ชีวิตของเด็ก... ชุมชนเป็นหลักสร้างความเอื้ออาทร เป็นเหมือนกฎระเบียบสร้างความเคยชินจนเห็นว่าเป็นสิ่งดี รู้สึกถึงคุณค่า” (กลุ่มพ่อแม่ฯ, สทนทนากลุ่ม, 28 มีนาคม 2548)

3.8.2 สังคมต้องสร้างกิจกรรมที่ส่งเสริมความเอื้ออาทรของคนในสังคมขึ้นมา

3.8.3 สถาบันศาสนาควรณรงค์ให้คนเห็นคุณค่าและทำกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา

3.8.4 ผู้นำในสังคมไทยต้องเป็นตัวอย่างของเอื้ออาทร เริ่มจากผู้นำรัฐบาล และหน่วยงานภาครัฐ
ต้องทำงานแบบเอื้ออาทร

3.8.5 สถาบันสังคมต่าง ๆ จัดกิจกรรมส่งเสริมความเอื้ออาทรขึ้นมา เช่น รถประจำทางบาง-สาย จัดบริการพิเศษแก่ผู้โดยสาร สถานีอนามัยจัดบริการชุมชน และสื่อมวลชนควรลดการเสนอภาพความรุนแรงลง และเห็นว่าชุมชนควรจัดกิจกรรมที่เป็นตัวอย่าง เช่น ตักบาตรในวันสำคัญ และจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้คนในชุมชนเข้าร่วม และชุมชนควรนำสถาบันศาสนาเข้ามาร่วมปลูกฝังคุณธรรมและค่านิยมที่ดีงามให้แก่คนในชุมชน

“สังคมพยายามเป็นตัวอย่างของความเอื้ออาทร มีโครงการต่าง ๆ เยอะแยะ”

(กลุ่มพ่อแม่ฯ, สนทนากลุ่ม, 28 มีนาคม 2548)

3.8.6 ชุมชนและสังคมควรสนับสนุนครอบครัวให้ดูแลลูกอย่างมีคุณภาพ และชุมชนควรจัดตั้งเครือข่ายเอื้ออาทรในชุมชนเพื่อช่วยดูแลเด็ก